

ЯК ВИБУДОВУВАТИ СВОЄ МАЙБУТНЄ? — ЛИШЕ З «НАШОЮ УКРАЇНОЮ»!

Олександр Сугоняко, Віктор Ющенко, Юрій Костенко

Продовження.
Початок у числі 27 за 2001 рік

ПРИНЦИПИ ПОЛІТИКИ МАЙБУТНЬОГО

— Дуже дражливою, дискусійною є тема глибини опозиційності до діючої влади чи сил, що представлені на політичному ринку. У кількох тезах я хотів би окреслити ті засади, які ми кладемо в основу нашого блоку. Передусім, ми виходимо з того, що угоди демократичних сил ми закладаємо у свою програму. Якщо навіть ці сили поки що не йдуть з нами, то ми пропонуємо знайти таку форму дій, яка б не посилювала ефект самознищення цих сил у період виборчої кампанії. Я переконаний, що у нас вистачить глузду виступати у будь-якому разі партнерами. І щоб у вас не виникало запитань, про яку площину демократичних сил йдеться, — це ті сили, які працюють на Україні. Тож треба шукати форми взаєморозуміння — на різній глибині, на різних рівнях, але ми обов'язково їх знайдемо. Демократи мають працювати — навіть у різних блоках — в ім'я України, працювати як партнери. Це й політика по мажоритарних округах, це й тема чесних і чистих українських виборів і багато інших точок співпраці, де, я переконаний, ми будемо партнерами.

Важливий ще й аспект, що стосується сил лівої орієнтації. Безумовно, це велика сила, у них велика квота в парламенті, яка має 11 мільйонів прихильників. Але я б не поспішав оголошувати цю очевидну силу об'єднаною на комуністичній платформі. Значна частина тих людей віддали свої голоси за лівих не тому, що в них глибоко сидить ідея — комуністична чи соціалістична, — а від того, що вони пам'ятають: у вісімдесяті роки у них була найбільша реальна пенсія, яку регулярно виплачували. За європейськими мірками пенсія була мізерною, і це був грабунки особистості, але за тутешніми стандартами вона вважалася великою — все сприймається відносно. Необхідно визнати — пенсіонер пам'ятає, що за радянської системи у нього була життєспроможна

пенсія, і він пов'язує її з соціальними стандартами, які були 15 років тому, а не з нинішніми політичними чи ідейними. І тут ідеологія мало чим допоможе. Треба забезпечити людям нормальні пенсії, їх послідовне підвищення щонайменше 15% на рік, і ви побачите, як 3–5% громадян, від виборів до виборів, будуть залишати ряди прихильників лівих партій, у яких вони останні десять років перебували. І тому я переконаний: логіка, яка повинна керувати нами, — це нова соціальна політика — найкраща відповідь для вирішення соціальних проблем. Якщо влада відверто й чесно працює, за один-два фінансових роки можна отримати результати цієї політики. Це те, що ми зробили в 2000 році і на початку 2001-го. Я хотів би, щоб ми донесли це до тих стареньких людей, яких держава регулярно обходить. І я їм говорю:

— Шановні батьки й матері наші! Ми знаємо, як покращити ваше життя. Повірте, що наша політика знайде відгук у ваших умах і серцях, бо це та політика, що враховує ваші інтереси, і ви її відчуєте в перших лавах.

У нас самих є одна перевага — трішки часу задля майбутнього. У старших людей — цей відлік часу жорсткіший. Наше старше покоління страждає не лише від соціальної й економічної ситуації, а навіть у моральному плані. Тому наша політика розрахована на людей різного віку. І це важливо для нас, у цьому я надіюся на широку підтримку.

У нашому блоці ми хочемо відмовитися від усього того, що досить довго експлуатувалося в сьогоднішній політиці: Україна політично — принципово! — поділялася на Схід і на Захід. Що, будучи юридично громадянами України, «східняки» відрізняються від «західняків». Політика нашого блоку відкидає цей поділ: українські громадяни не повинні поділятися ні географічно, ні політично. Це — наш народ, і ми не дозволимо, щоб його життя формувалося за кимсь написаним сценарієм, що того ж, обслуговуванім потужним пі-аром. Ми ж хочемо взаєморозуміння в народі, — саме так, не допустимо цього географічно-

політичного конфлікту, в якому хтось хоче використати і незавершені дискусії про УПА, і мовні дискусії, і конфесійний розбрат. Це провокує розбрат, аби ми всі не розуміли, куди і як рухаємося, це робило з нас отару, якій легко прищеплювати ті ідеї, які нам не потрібні. І це перша умова блоку: у нас немає лідерів, що володіють монополією на правду, істиною в останній інстанції.

Тож іще раз повторюю: якщо ми будемо разом, будемо відкриті для діалогу, якщо це буде завжди *круглий* стіл, за яким спільно знаходять відповідь на найважчі запитання — через такі технології, таку модель стосунків Україна здатна знайти вихід з найважчих ситуацій і розв'язати свої проблеми.

Не чекаймо, що це буде відповідь «сьогодні на сьогодні». Але завтра ми все знатимемо, все зможемо, все зробимо. І це важливо. Політично, ідейно, — попри всі гарячі дискусії, що ведуться в блоці, — це нас єднає, бо це той шлях, яким треба йти і ми з нього не звернемо. Бо політично, ідейно свідомі цього.

ПРО ВЛАДУ

Хотів би зазначити, що наш блок не ставить за мету використання виборчої кампанії на боротьбу проти влади. Глибоко розуміючи, що якби ми мали на політичному просторі більш ефективну політичну силу і володіли більшістю в парламенті, то й культура політичних стосунків, послідовність економічної політики, незмінність політичного курсу були б набагато чіткішими, прогнозованішими, ефективними. Тож будьмо послідовними! Ключ до здійснення наших задумів ми повинні знайти в парламенті.

Про своє особисте ставлення. Довго, — скажу вам відверто, — я гордився тим, що я професіонал, для якого професійність понад політикою. Багато років я був переконаний, що фаховий світогляд понад політикою, що достатньо знати, як зробити і вміти зробити. Але досвід довів мені, що велика дистанція між тим, що знаєш, і тим, що маєш можливість зробити. Ось

трішки політичної статистики. Десять років незалежності. Величезні сподівання... Чи ми хотіли мати таку економіку — з такими стандартами, таку соціальну політику, з такими вразливими провалами?! Ні.

Як віднайти економіку росту? Це не є проблема, — і з точки зору фахівців, і з точки зору політичних прагматиків, чия політична воля потребує цей курс, підтримує, здійснить. Приклад: Пенсійний закон. Декілька років парламент не може виробити його. А запитайте в цьому залі: «Ти хотів би піти на пенсію за цим законом?» — Ні... Починаючи від молодих і закінчуючи літніми, люди розуміють, що кожен з нас повинен бути власником своєї пенсійної системи. Я повинен формувати свою пенсійну позицію! Як робиться це в країнах Балтії, котрі ще п'ять років тому мали страхову систему пенсійного забезпечення... Коли я приїжджаю додому, до мами, яка 42 роки пропрацювала в школі і отримує 51 гривню, — мені її жаль, хоч вона й не нарікає, що отримує стільки ж, як і люди, що пропрацювали по 20 років... Але для мене це є прикладом грубої соціальної несправедливості, підмурівком для дій проти цієї несправедливості. На стінах австрійського парламенту написано: «Справедливість — фундамент нації». Хіба це неможливо в Україні? Ми різні, але, якщо народ не живе за рівними принципами, рівними мотивами, з'являється «уравніловка», яка нищить наші права. На чому виграли японці? На тому, що в націю було закладено таку систему мотивацій, що десяти років японці не ходив у відпустку, виконуючи програму повоевненої відбудови Японії. Сьогодні там вважається, що найкраща відпустка — це сім днів. Бо вихована суспільна мораль: якщо ти на три дні був більше у відпустці, — вважай, що ти майже не японець... Відпочивають вони не менше ніж ми. Але система їхніх свят і вихідних скомпонована таким чином, що вони традиційно прив'язані до свят, які роблять японців японцями. Коли вся нація гуртується, консолідується своїми святами, своїм календарем відпочинку.

Національна ідея для мене — це незалежна Україна, у якій є розвинене, відкрите громадянське суспільство, у якій діє ефективна економіка, країна, де є глибока громадянська мораль.

Створення відкритого громадянського суспільства — це велика можливість посилення людських свобод, і прав, і самодостатнього рівня управління, яке сьогодні присутнє в будь-якій європейській нації.

Коли ми говорили про економічні реформи минулі десять років, то, на жаль, паралельно жили в старому світі, у старих мотиваціях і рамках; за десять останніх років ми мали півтора року демократичної більшості в парламенті. Вдумайтесь: десять років економічної реформи і півтора року нормальної демократичної більшості в парламенті!

Проходив якийсь період історії, і ми чули: «Реформи не йдуть», або «Реформи не виправдали себе». А як могло бути інакше, коли за них не бралися тоді, коли треба було братися?! Братися із самовідданістю, з політичною волею, з умінням здолати перепони, які існують.

До того ж, ми повинні знати соціологію, знати, як були зроблені «бархатні» чистки реформи, й ефективна польська, естонська політика в галузі економіки, фінан-

сів, соціальних програм, — ми не могли до них адаптуватися лише з однієї причини: у нас не було більшості в парламенті (для порівняння: у Бразавускаса в парламенті було 62 відсотки голосів, у Бальцеровича — понад 50 відсотків). І якщо стояло питання, що якийсь закон треба було провести, — від задуму до втілення ідеї минало дві місяці. Таке становище є нормою і економічного, і соціального життя. А тепер порівняймо нашу ситуацію: не прийняли «Земельний кодекс». Не прийняли податковий і митний кодекси.

Аби перерахувати те, що вкрай необхідне і не прийняте, не вистачить пальців на руках. А ми хочемо, аби у нас економіка працювала так само, як у Європі! Кожен закон вимагає 226 голосів «за» — коли не маєш більшості в парламенті, не треба говорити про закони! Ось що примушує повертатися до політики. Бо можна мати хорошу професійну освіту, добру прагматичну уяву, але якщо за твоїми ідеями немає в парламенті більшості, то всі ці знання можна законсервувати і покласти на зберігання, чекаючи свого часу.

Такого часу — для очікування — ні у мене, ні у вас немає.

Потрібні свіжі сили і в політиці, і в економіці, які б могли діяти за правилами: єдиним механізмом політичної, економічної перемоги є політична більшість у парламенті. Саме вона дає змогу народові вимагати політичної відповідальності від своїх обранців. Це єдиний механізм відповідальності, іншого немає. Скажіть, яка політична сила відповідає за те, що сьогодні відбувається в країні чи за те, що буде відбуватися через місяць?! Ніяка. Досвід минулих десяти років показує, що коли б ми мали такі правила, то декому тепер було б соромно по Хрещатику ходити, а не те що знову йти на вибори!

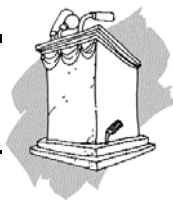
Бо коли ось так, по-серйозному програв, і всі це бачать, то будь-яка партія на плітках чи на «дезі» тримати свою репутацію в суспільстві вже не зможе.

Отож політичний процес на майбутнє не можна вибудувати, якщо сподіваєшся на реальні 13–15 голосів у парламенті. Про це я одразу повів розмову в нашому блоці: заради такої квоти не варто починати справу. Нам треба шукати побратимів, які поділяють наші думки і йти на вибори, аби здобути більшість у парламенті.

Тож блок має пропонувати співпрацю і залучати до розмови за «круглим столом» усіх, хто нас розуміє. Але не нехтувати співпрацею і з тими, хто нас розуміє наполовину. А потім — працювати й з тими, з ким знаходимо порозуміння в двох-трьох словах... Такі нинішні реалії, — треба шукати своїх побратимів, дивлячись один одному в очі, привчати одне одного слухати і розуміти. Тільки на таких принципах ми побудуємо реальну, переважаючу силу в парламенті, яка буде спадкоємицею політичної сили виборчого блоку «Наша Україна».

Я поділяю думки тих людей, які живуть і працюють в ім'я України, моя душа відчуває болі і негаразди кожного українця. Я вірю в наших людей і в наші сили.

Далі буде.

НЕМАЄ НАРОДІВ-ІЗГОЇВ, Є ПОГАНІ ПОЛІТИКИ

Згнітивши серце, намагалася з ентузіазмом, як решта світу, влитися в кампанію боротьби з тероризмом по-американському. Не давали жажливі чорні птахи сучасних бомбардувальників на весь екран, блюзнірське солодкослов'я про гуманітарні вантажі, що падають на Афганістан упереміш із бомбами. Намагалася переконати себе в тому, що Америка робить правильно, як завжди. Америка, власниці жаданих багатств і жаданої "зелені", не може робити неправильно. Але чому серце мене не слухається? Чомусь маленьке серце патріота неважливої бідної країни не згодне з політикою важливої і великої країни, підкріпленою недвозначним ультиматумом США (хто не з нами проти тероризму, той з терористами проти нас), запобігливою демонстрацією згоди всіх і вся.

Зрозуміло: щось ми на Землі робимо не так, причому концептуально, масштабно й віддавна, і це дуже страшно. Політику на планеті диктує в основному одна країна. Навіть якщо вона має благі наміри, навіть якщо вона від свого ситного пирога вкрає нам, біднішим, — це не означає, що при такому розвитку цивілізації не виникатимуть вузли напруження. Бо люди і країни, навіть бідні та плохенькі країни, поїдаючи дармовий пиріг, окрім вдячності, відчувають ще дещо. Це потоптана при тому власна гідність, приниження, заздрощі, тавро невдахи — цього вибухонебезпечного коктейлю не компенсує жоден пиріг, жодна "гуманітарка". Символ братнього співжиття людей на Землі випечений на Місяці: брат узав на вила брата.

Хтозна яка сила мала б керувати людством, аби воно жило безконфліктно. Чи не про таку силу мріяли застрашені останньою війною народи, створюючи ООН? Але інша сила — гордіня й гроші — перетворила ООН на весільного генерала, при тому, що стіл накрили для цієї учти ті ж таки США.

Є така сила — Бог, однак він неймовірно далеко від людства (чи, може, слід сказати навпаки — люди від нього). Люди мовчки й одностайно, укупі зі своїми занадто заполітизованими релігійними провідниками, вирішили підкоригувати — і підкоригували Його науку, вилучивши з неї незрозуміле для них і неприйнятне, навіть, на їхню думку, — суперечливе. Як ось "зречися себе самого, візьми свій хрест і йди за мною" — шлях до життя вічного. Чи ще неймовірніше: якщо тебе вдарять по лівій щоці — підстав праву. Або ж коли з тебе зніматимуть піджак — віддай і сорочку. Або ж "благженні убогії духом, бо їхнє є Царство небесне". Ці сентенції мовчки терплять за диваком Богом, але навіть дуже побожні особи і народи воліють помщатися за заподіяну кривду, бо інша позиція одностайно трактується спільнотою як слабкість; волі-

ють бути багатими духом і вже в жодному разі не зрікатися самого себе. Хоч, мені здається, чесний і знаючий психолог визнав би рацію за Богом, якби йшлося про відносини двох людей (а чому і не народів?). Бо лише самозреченням можна вбити гордіню, здатну завести на манівці, і паростки вибухонебезпечного невдоволення навколо себе. Лише непротивлення злу робить безглуздом і гасить саме зло: так вогонь гасять ріллею, забравши в нього все те, що може горіти. Переводить намір грабіжника в інше, незрозуміле для нього, тому, найімовірніше, неприйнятне русло широкий жест жертви замість опору, — який, навпаки, викликає в нападника азарт (згадаймо, що радять робити при нападі пса на людину). Переваги духовної малості перед духовним величанням також у тому, що вони нейтралізують гордіню. І так далі. І тому подібне.

Що ж натовість масмо? "Благородний орел"... Невже хтось наважився і вказав на недоречний у цій ситуації, школярський пафос цієї фрази? Та нехай навіть буде акт помсти/відплати. А як же "Не помчайтеся, любі. Мені належить помста. Аз воздам"? Брати на себе Божі функції — чи не затяжка ноша навіть для супердержави? Чи не роздушить вона її остаточно й безповоротно? Адже були інші шляхи — людські шляхи виходу з ситуації після 11 вересня. І вже навіть здавалося, що Америка щось зрозуміла, що вона спускає на гальмах власну істерію і хронічну пиху, що вона проковтне певною мірою породження власної гордіні і знайде інший спосіб захистити свій народ і свою державу.

Бо помста — це збільшення небезпек, а не її нейтралізація. Бо Америка давно вже засліплена не бачить інших народів поруч із собою, інших релігій, іншої сили. І навіть тоді, коли ця сила болюче вдарила її по обличчю, — воліє не бачити. Аби не ламати стереотипів, підтримувати мертвий уже міф, хоч кому це потрібно? Потрібно схаменутися. Цього не сталося. І тепер у відповідь на зростання своєї сили вона може сподіватися лише зростання винахідливості терористів, бо як одне, так і друге меж не має. І це несе величезну загрозу мирові на планеті. Яка, виявляється, дуже маленька й тісна.

Лопнув, як булька, міф про велику Америку, хоч це ще не всі усвідомили. Та лопнув і міф про малі народи (це також ще не всі усвідомили). Малі, непомітні — зовсім не означає, що на них можна не зважати, наче на якусь малу комаху. На сучасному етапі розвитку техніки й технологій і первісне плем'я, роздобувши десь ядерну бомбочку чи контейнер із якоюсь новітньою рукотворною чумою, може завдати життя на планеті непоправної шкоди, смертельної рани. Це навіть швидше можуть зробити бідні й голі,

ніж екіпіровані та багаті, адже першим нічого втрачати. Як, скажімо, Афганістану. І воєнна мова — дуже йому на руку. Це в руслі його очікувань, і оті безневинні на позір, іграшкові спалахи на зеленому тлі екранів, які побачила планета у перші дні так званого акту відплати, можуть, на жаль, означати дуже багато, а простіше — останню, з огляду на військові досягнення, війну заблуканого людства.

Якщо визнати за малими народами в основному такі самі можливості, як за великими, то це означає, що й ставитися до них слід не поблажливо, не з позиції сили, а так, як і до великих: радитися з ними, доходити консенсусу, терпляче працювати на взаємопорозуміння. Це дає шанс пла-

ПОГЛЯД

неті. Це дало б шанс кожному, незалежно від того, де він живе і працює: в Україні, Америці, Іраку, Афганістані... Багато політиків вважають, що в сьогоdnішній ситуації протистояння на українців і на такі непомітні й малосильні народи, як ми, світ махнув рукою. Але це дуже помилкове уявлення. Світ, якщо він виживе, стане набагато уважнішим і справедливим. Змушений буде стати таким під тиском психологів, соціологів, політологів, просто мудрих людей, які хочуть жити. Не може бути народів-ізгоїв, бо немає у світі замків, якими можна замкнутися від їхньої помсти за такий вирок.

Здається мені, світ це вже розуміє. Але за інерцією зробив страшну дурницю. І молодий войовничий Тоні Блер, і Німеччина з Канадою, і багато інших великих та малих країн явно чи приховано, але дуже скоро розкаються у зробленому. Було б не пізно.

Галина ПАЛАМАРЧУК

ВІДКРИТИЙ ЛИСТ

Україна і світ відзначили 60-річчя трагедії Бабиного Яру. Ми туди приходили і 35 років тому, і говорили тоді, коли не дозволено було говорити, про геноцид єврейського народу. Тоді офіційно визнавалося "поховання радянських громадян різних національностей". Але жодного акценту на євреях, бо це питання було заборонене.

На цьому полі великого болю і печалі зараз тихо покладають квіти і запалюють свічі. Тут мають бути молитва і правда.

Але, на жаль, є такі, що підходять до цієї теми без належної гідності і з неправдою. Телебачення УТ-1 у програмі "Сім днів" 30 вересня 2001 р. скаламутило свідомість людей "сенсацією". Коментатор В. Долганов по-своєму розставив національні акценти. Він із захватом повідомив: причиною замовчування радянською владою багатотисячних жертв Бабиного Яру було те, що з 4-х тисяч учасників масового розстрілу євреїв — німців було лише 120, решта — українці. Причини такого замовчування буцімто відкрив йому голова "Центру "Бабин Яр" Олександр Шлаєн.

Ми не зацікавлені в тому, щоб замовчувати прислужництво поліцаїв з місцевого населення. До речі, серед поліцаїв були не тільки українці, були росіяни, молдавани, білоруси, навіть середньоазіати. Очевидно, вирішував тут не національний чинник. Але ми не зацікавлені в тому, щоб замовчувати справжніх виконавців акції — зондер-команди СС 4-А, які потім звітували своєму фюреру. Як свідчать документи, вони діяли спільно з численними штабними частинами та з використанням 2-х команд поліцейського полку "Зюд" ("Вибрані документи до історії націонал-соціалізму. 1933 – 1945", видавництво "Нойє Гезельшафт Гмбх", Білльфельд, 1961, 36-та завірена копія з 48, глава 2 — "Екзекуції та ін-

ші масові акції", лист шефу поліції безпеки і СД в Берлін, 07.10.1941 р.).

Ми обурені дезінформацією про характер і суть окупаційного режиму.

Відомо, що в цьому напрямку трудилось КГБ, і кожен суд над поліцейськими розголошувало в пресі як викриття "прислужництва німцям українських буржуазних націоналістів". Але навіть КГБ ніколи не опускалося до переадресовування злочину їм і до зняття в такий спосіб вини з гітлерівців. Цього не можуть не знати автори фальшивки.

Печаль Бабиного Яру поросла травою. Після падіння комуністичного режиму виявлено багато українців, що рятували євреїв, в результаті чого українці серед "праведників світу" з 21 місця пересунулися на 4. І то є правда про український народ, правда, яка морально зміцнює наше суспільство.

Чому ж в ці печальні дні фальсифікатори використовують національний канал, каламутять свідомість громадян і провокують їхні взаємні звинувачення?

Хто за нашими законами повинен відповідати за розпалювання ворожнечі і за національну образу?

Адже свідомо неправдива інформація не буває невинною, ненавмисною. Відомо, що це отруйна зброя. Але — заборонена.

Вимагаємо спростування лжі і публічного вибачення перед глядачами.

Михайло Горинь
Іван Дзюба
Йосип Зісельс
Володимир Малинович
Євген Сверстюк
Лесь Танюк
Леонід Фінберг
Борис Шифман
Іван Драч
Павло Мовчан

УТВОРЕНО МОЛОДІЖНУ КОАЛІЦІЮ «НАША УКРАЇНА»

Лідери та представники близько 30-ти молодіжних структур 6 жовтня вирішували в міському Будинку профспілок свою роль у передвиборчих перегонах-2002. З'ясувалося — насправді вирішувати нема що. Принаймні для більшості молодих "націонал-демократів". Вибори без вибору. Так можна оцінити нинішній політичний розклад. Єдиною позитивною (за економічними показниками та політичними сподіваннями) та прохідною кандидатурою є, очевидно, Віктор Ющенко.

Молоді Рухи, Українська Студентська Спілка, Християнсько-демократична молодь України (ще дві "християнські" молодіжні організації), Молодь — за реформи, Кримськотатарський Молодіжний Центр, Молода Січ, Молодіжна Академія наук, — у підсумку 26 об'єд-

нань задекларувало утворення Всеукраїнської коаліції молоді "Наша Україна". Окремі лідери перебувають ще у стані сумнівів, а дехто просто вимагав широкої публічної декларації власних позицій, їх урахування — лиш тоді офіційне приєднання. Коаліція "своїм головним завданням матиме поширення ідей патріотизму, свободи, демократії, економічного піднесення та європейського вибору у молодіжному середовищі". Надалі відбуватимуться зустрічі молодих лідерів з Віктором Ющенком, де буде узгоджуватися діяльність молодіжних структур коаліції та приєднання до неї інших організацій.

Олександр СОЛОНЕЦЬ

Про пост-дипломатичну кар'єру наших послів чи міністрів закордонних справ широкий загал звичай не знає нічого.

Борис Тарасюк — виняток. Вчорашній дипломат, посол України в Бельгії, Нідерландах і Люксембурзі і голова місії України при НАТО в 1995–98 рр., донедавна — Міністр закордонних справ — сьогодні активно задіяний у політиці (член правління ПРП), ще — в педагогічній діяльності (викладає в МАУП) і очолює Інститут Євро-Атлантичного співробітництва, в стінах якого відбулася ця розмова.

“МОЮ ВІДСТАВКУ З ПОСАДИ МІНІСТРА ЗАКОРДОННИХ СПРАВ ПРОДИКТУВАЛИ З КРЕМЛЯ”

— Дедалі частіше висловлюється думка про те, що фактичне об'єднання України з Росією вже почалося. Як вважаєте Ви?

— Я б не робив аж таких песимістичних висновків. Хоч є певні кроки, які можна вважати небезпечними з точки зору дотримання Україною незалежного курсу. В Україні неможливий білоруський варіант. Попри всі недоліки української демократії є Верховна Рада, яка зовсім не така слухняна, як білоруський парламент. Український не дозволить Президенту здійснити кроки, що позбавляють б державу незалежності. Хоча всі ми повинні бути пильними у стосунках з Російською Федерацією. І без того маємо високий рівень залежності через енергоносії.

Потрібна справді високоморальна влада, у нас був такий уряд на чолі з Віктором Ющенком, але його скинули.

— Тим не менш, Захід не дуже-то поспішав допомагати цьому уряду.

тію, бо не погоджувалися з політикою Президента Кучми на зближення з Росією?

— Мені було очевидно, що Президент починає відходити від проголошеного ним же курсу на євро-атлантичну інтеграцію, який був замінений на євро-атлантичне партнерство — дві великі різниці, як кажуть в Одесі. Після зміни керівництва в Росії почався тиск на Україну стосовно її зовнішньої політики. Я дотримуюсь думки, що нема іншої причини для моєї відставки, ніж вимоги Кремля. Про це мені було відомо ще до відставки. Мені важко було погодитися з російсько-українськими домовленостями в Севастополі — документ стосовно розташування російського чорноморського флоту, підписаний обома президентами, був явно на користь Росії. Цей курс суперечив моєму баченню. Відкинувши скромність, можу стверджувати, що мав відношення до формування нашої зовнішньої політики ще до відновлення української держави. Мені зовсім не байдуже, як вона розвиватиметься надалі.

Це було важке рішення — залишити державну службу і дипло-

матомат зобов'язаний ознайомитися з особливостями цієї країни, її устроєм, громадськими організаціями, розвитком стосунків з нею України. Інакше неможливо. І звичайно важко уявити собі дипломата, який не володів би мовою держави, в якій працюватиме.

— *За часів Радянського Союзу підготовка дипломатів відбувалася переважно за касовим принципом. Наскільки він зберігся в незалежній Україні?*

— Як ви думаєте, я належу до каси? Сам я з провінції, мої батьки жили дуже скромно. Я ніколи не думав, що зможу стати дипломатом — боязко навіть було подумати про це — але так вже склалося життя. З моєї долі можна зробити висновок — якщо людина чогось прагне досягти, то нема жодних обмежень.

Хоч я погоджуюся з вами — радянська дипломатія була московською дипломатією. Туди йшли переважно діти еліти. Це було престижно — ніхто так, як дипломати, не їздив за кордон, та й матеріальне становище дуже відрізнялося на краще.

ція, що наших дипломатів держава тримає у вельми обмежених фінансових рамках?

— Сьогодні — не радянські часи. Молода людина з дипломом міжнародника, яка володіє двома або більше іноземними мовами, зараз може легко знайти роботу в інших структурах, які платять набагато більше, ніж держава. Уявіть собі — на початку 2000-го року молодий дипломат-атташе отримував 80 гривень. Зараз — 150. А якщо людина приїхала з регіону? Держава житлом її не забезпечує, а треба ж їй харчуватися і мати пристойний вигляд — адже він чи вона — дипломат. Це дуже складні питання, і це — об'єктивний чинник, який гальмує прихід до дипломатії молодих талановитих людей.

— *Доля зводила Вас із багатьма відомими діячами. Співпраця з ким із них залишилася найприємнішою спогади?*

— Коли ми боролися за право бути обраними до Ради безпеки ООН, працювали всі мої колеги, а я, можливо, встановив рекорд, що варті книжки Гіннеса — за 10 днів перебування в Нью-Йорку в

СПРАВЖНІЙ ДИПЛОМАТ НАВІТЬ НАЙГІРШУ ПОЗИЦІЮ СВОЄЇ ДЕРЖАВИ ПОДАЄ ЕЛЕГАНТНО

— Захід справді не поспішав з реакцією у той час, коли уряд Ющенка здійснював реформи. Прикро, що цей уряд півтора роки існував без будь-якої фінансової допомоги, на яку мав право розраховувати — і від МВФ, і від Світового банку, і від Європейського Союзу. Політична підтримка була, а економічна — ні. Бо на Заході добре бачили, що відбувається в Україні, вдавати, ніби все гаразд, могли лише представники наших владних структур. Звичайно, на Заході розуміли, що рано чи пізно уряд, який постійно атакують у його ж державі, піде. Тож який сенс надавати підтримку? А до очевидних економічних успіхів додалася політична криза.

— *Але Україні справедливо дорікають у нерішучості зовнішньої політики. Також і в тому, що її статус особливого партнерства з НАТО затягнувся і давно час подати заяву на вступ нашої держави до альянсу.*

— На жаль, тут бракує політичної волі і, якщо хочете, мудрості керівництву України. Погляньте: Російська Федерація, яка зчиняла галас навіть, коли чула від українського Міністра закордонних справ думки щодо можливого членства в НАТО, — та сама Росія нещодавно заявляє, що готова подати до нього заяву. Звичайно, це була грамотна пі-арівська акція, за якою не було намірів приєднуватися до НАТО, але вона показала, що російське керівництво ніколи не радиться з українським стосовно позиції щодо НАТО. А наше керівництво зробило себе залежним від того, що думають у Кремлі. Уявіть собі: після заяви президента Путіна Україна оголошує, що хоче приєднатися до НАТО. Я більш ніж упевнений: українську заяву розглянули б і задовольнили.

— Ви залишили диплома-

татію, те, чим займався упродовж чверті століття. Це унікальний досвід, його мають не так багато людей в Україні.

На перехідний період ініціював висунення своєї кандидатури на посаду Верховного комісара ОБСЄ з питань національних меншин. Але Росія заблокувала моє обрання — західні партнери відверто мені говорили: як ми будемо тебе підтримувати, коли росіяни нам говорили, що заблокують твою кандидатуру? В ОБСЄ навіть заперечення однієї країни достатньо для того, щоб заблокувати рішення всіх.

СТАВКА МОЛОДОГО ДИПЛОМАТА-АТТАШЕ — АЖ ... 150 ГРН.

— *Частина Вашої біографії була пов'язана з державами із монархічним устроєм — Нідерланди, Бельгія, Люксембург. Існують відмінності між дипломатичною службою в королівстві і, наприклад, парламентській республіці?*

— Дипломатів не готують за принципом державного устрою в тій чи іншій державі, вони отримують достатню підготовку, щоб працювати в будь-якій країні — чи в президентській республіці, чи в деспотії. Специфіка роботи в монархічних країнах особливо відбивається в протокольних речах — більш пишною є церемонія вручення вірчих грамот королеві, з готелю мене забирали справжня карета з кіньми, так їхав через усю Гаагу. В решті справ робота дипломата в монархії нічим не відрізняється від роботи в інших країнах.

Звичайно, перед тим як вирушити на роботу в якусь країну,

Коли ми розбудовували українську дипломатію, зіткнулися з низкою проблем. По-перше, не вистачало людей, які могли б на достатньому рівні забезпечити функції дипломата. Таких людей було тільки близько сотні, а Україна мала дипломатичні представництва в Нью-Йорку, Парижі і Женеві. За менш ніж 10 років українська зовнішньополітична служба збільшилася майже в 20 разів. Це був дуже серйозний виклик — кадровий і фінансовий. Ніхто — ні в США, ні в Росії чи Румунії — не хотів чекати, поки ми наростимо м'язи. Ми ж починали з нуля, поступово налагоджуючи стосунки з усіма країнами світу.

На початковому етапі було багато помилок — набирали людей, які навіть не володіли іноземними мовами, це взагалі неприпустимо, людей, які не мали навіть базової підготовки. Тобто період їхньої роботи був періодом навчання. А дипломата готують щонайменше 10 років — 5 навчання в профільному вузі і ще 5 — роботи в центральному апараті і за кордоном.

Я був свідомий того, що українська дипломатія не повинна бути лише київською. Тому ми взяли курс на розвиток контактів з регіонами, з провідними вузами, почали готувати міжнародників у Львові, Одесі, Харкові. Сьогодні можу сказати: так, переважна більшість дипломатів — такі з Києва, але дедалі більше приходять молодих амбітних професіоналів з регіонів. Львів'ян серед інших особливо вирізняють національна свідомість і патріотизм. Це дуже важливо — ідеальним дипломатом може бути лише та людина, яка є професіоналом, патріотом і порядною людиною. Це той принцип, який успадкував на цій посаді від Геннадія Удовенка.

— Чи правдивою є інформа-

1999-му році я провів зустрічі зі 100-ма Міністрами закордонних справ. Це була просто виснажлива робота, але я знав задля чого це роблю і не рахувався ні зі своїм часом, ні з самопочуттям. Кожних півгодини зустрічаєшся з одним міністром, а другий вже чекає. Але це сприяло і багатьом приємним враженням, то був надзвичайно цікавий і захоплюючий процес. З переважною більшістю колег ми мали стосунки на “ти”. Я був навіть трохи здивованим — виховання не дозволяло перейти з незнайомою людиною на “ти”, надто коли це старша людина. Але коли ця людина пропонує сама? Коли встановлюються гарні особисті стосунки, то навіть сперечатися легше.

У мене були хороші стосунки з Міністром закордонних справ Росії Ігорем Івановим. Що, звичайно, ніколи не дозволяло мені ігнорувати національні інтереси України. Я абсолютно не переносив на Ігоря ті негативи, які існували в українсько-російських стосунках. Він відстоював позицію своєї держави так, як вона була сформована (навіть без його участі). Коли бачиш професіоналізм, з яким він відстоює позицію, що її взагалі, можливо, гідко сприймати, але як елегантно він її подає! Цього треба вчитися.

У мене склалися дуже дружні стосунки з багатьма головами МЗС. З деякими, щоправда, які представляли великі країни, важко було встановити дружній контакт, з іншими — легко. Все залежить від особистості.

Ми дружні з колишнім Генеральним секретарем НАТО Хав'єром Соланом, з генсеком Ради Європи паном Шрьодером, з лордом Робертсоном, який зараз очолює НАТО. У мене багато друзів — серед грузинських, балтійських, угорських, болгарських колег.

ДЕ ВИ, ЖІНКИ-ЛІДЕРИ? БО ВЖЕ ГРЯДУТЬ ВИБОРИ...

Жінка-лідер... Це поняття (визначення, термін), як і фемінізм, гендер і т.д., увірвалось у свідомість ще учора радянських жінок на початку буремних 90-х разом із нашою свободою та незалежністю. Якраз тоді західна демократія (назвемо це так) через численні міжнародні неурядові організації намагалася пробудити жіночий рух в Україні спрямувати не стільки на відродження і без того потужних народних традицій, скільки на зародження нового бачення і мислення, і осмислення жіночості свого місця в контексті нової для України доби. Себто: розбудова в Україні відкритого громадянського суспільства мала починатися з активізації жіночого потенціалу, передовсім ментального, вивільненого від традиційно-патріархальних установок на власну другорядність, меншовагітність, придатність головно на роль робочої сили, репродуктивної машини і — часом — сердечної утіхи. Коротше кажучи: малося на меті пробудити в жіноцтві прагнення до самостійності, синдром голови, а не "шиї", що вертить головою" на рівні побутового, або рядового партії Леніна — на рівні державному. Звичайно, було б несправедливо звинувачувати колишню радянську владу в тотальному чоловічому шовінізмі і зневазі до жінок. Як у кожному мілітарно-авторитарному суспільстві, в радянській державі їм відводилися свої скромні квоти і відсотки, їх присутність і участь у державному житті строго дозувалися. І ті сузір'я яскравих імен, ті грона героїнь від ланкової до заступника голови Верховної Ради чи міністра культури, на трудових подвигах яких виховувалися цілі покоління, злетом своєї кар'єри завдачували не так таланту, як схильності до компромісу, згидливості на ролі статисток, на місце в обо-зі партії, армії, влади.

На жаль, ця тенденція самоупослідження, ця хвороба добровільної інфантильності або розумової чоловічої тіні виявилася для жінок України спадково-хронічною. За 10 років незалежності (державної й особистої) жінки на шляху до власної ідентичності просунулися до ситуації, яка була на рідних теренах на початку минулого століття. Десятилітній лікнеп з виховання жіноч-лідерів (масові тренінги та курси в лоні жіночих організацій, виїзди за досвідом у США) завершився з'явою майже тисячі різноманітних жіночих організацій, більшість з яких, за доброю нашою українською традицією, зайняли в бурхливому суспільному бутті свої суто жіночі ніші і нішки самооборони і самозахисту і виживають, як уміють, тишком-нишком, або з плачами і риданнями, або ж із допомогою діаспорного second-hand-y.

Не стали лідерами в істинному сенсі цього слова і керівники жіночих об'єднань. Можливо, через ті самі традиційні установки, або ж ідеологічну зашореність чи брак нових орієнтирів. Провал на виборах 1994 року Жіночого блоку — яскраве тому підтвердження.

І тільки поодинокі об'єднання

молодих українських фемін, озброївшись власною амбітністю, талантом та ідеями фемінізму, демонструють сьогодні знайдені взірці лідерства, але, на жаль, у сферах, малозначимих для держави — в літературі та частині — мистецтві.

Епатажні екстремі цих постмодерних амазонок поки що здатні скаламутити тільки чисту воду підсвідомості юних українок, свідомість яких скована безвихіддю перед поспільним чоловічим засиллям і насиллям.

Є передчуття, що жінки-лідери уже з'явилися у бізнесі, але в нашій державі бізнес — таке химерне царство тіней, з якого на світло і ясні очі співгромадян поки що можна вийти тільки попід білі руки зі слідчим і адвокатами.

Тим більше важко вскочити з бізнесу в політичне лідерство, навіть за наявності великих грошей (які поки що все в нас вирішують), підтримки певних політичних сил і палкого прагнення очолити опозицію. Приклад з Юлією Тимошенко — яскраве потвердження того, що український електорат, 53 відсотки якого складають жінки (затуркані злиднями, гри-

українську Діану спрацьовує хіба що стосовно молодих чоловіків, але вони, на жаль, голосувати на вибори не ходять. Голосують пенсіонери, яким по духу ближча полум'яна парламентська Валькірія Наталя Вітренко з її прогресуючою соціалістичною неадекватністю, але дуже адекватним відчуттям суспільно-політичних реалій нашого життя.

Було б несправедливо не згадати про ще кількох жінок, допущених до верхніх ешелонів влади, приємні образи яких час від часу нам представляють ЗМІ. Це,

ва та голова Держкомпідприємництва Олександра Кужіль цілком вдоволені своєю суто функціональною роллю в державному апараті, і на більше, схоже, не претендують. Що стосується лідерок новостворених партій, то вони ще мало "розкручені", до того ж, не наділені вищим даром харизми, себто приреченості на всенародну любов.

Отож, як бачимо, політика залишається для нашої жінки традиційно недосяжними емпіреями. Радше, чоловіки її просто туди не допускають, окрім, правда, вже згаданих небагатьох. Теж у силу традиції. Звісно, партійно-комуністичної. Адже, судячи по українському політикумі (Парламенті зокрема), більшість якого випестувана в лавах як не компартії, то комсомолу, пам'ятаючи про вкрай необхідний жіночий відсоток, декларативно "ділять" владу якраз із тими колишніми соратницями, які "знають" чітко своє місце поза спинами вождів.

У такий безневинний спосіб заповнюючи святе місце в ешелонах влади, відведене жіночій амбітності і розмитому прагненню 53-відсоткового електорату бачити "на го-

зотою про шматок хліба, чоловіками-п'яницями або не здатними себе реалізувати), не проймає і не зворушує образ бунтівної принцеси, розкішної, багатой жінки в обладунках від знаменитих кутюр'є. І не зворушуватиме доти, доки половині з нас буде доступний не секонд-хендовий базар, а хоча б універсальний "Україна".

А поки що пані Тимошенко тільки озлоблює нашу посткомуністичну ментальність, до того ж добре інформовану ЗМІ про її статки та рахунки в іноземних банках. Так уже в нас ведеться: те, що чоловікам сходить з рук, не прощається жінці. Бо кожна собі думає: чим я гірша, що мушу пропадати, коли інша — жирує. Стосується це і чоловіків, отих "голів", якими вертять традиційно їхні "домашні шиї". Американська казочка про

передовсім, політичний лідер типово західного кшталту, який сприймається вже радше як символ, класичний взірць недоступної нам ідейної незламності й безкомпромісності, голова КУНу Слава Стецько.

Антипод Вітренко — м'яка, толерантна, схильна до романтично-жертвничих вчинків, завше усміхнена Лілія Григорович — народний депутат і віднедавна голова Союзу українок. У неї чимало симпатиків серед національно-демократично налаштованих українців. Але для сучасного лідера їй явно бракує вишкolu та й характеру.

На жаль, такі досить помітні особистості, як Уповноважений з прав людини пані Ніна Карпачо-

рі" собі подібних.

Досвід минулих виборів довів, що самотужки претендентки на лідерство в політичному і громадянському аспекті від жіночих громадських інституцій пробитися не можуть. Що, зрозуміло, породило в рядах активного жіноцтва апатію, зневіру і небажання знову вступати у явно програвшу гру (чи гру?).

Найбільш стійкі, як бачимо, знову об'єднуються в жіночі партії і блоки, які, як на мене, є цілковитим нонсенсом, або (що ще сумніше) підтвердженням неприхованої дискримінації жінок в Україні, з одного боку, а з іншого — нечесним намаган-

ням деяких політичних сил використати їх у власних цілях.

Так, деякі з них, розпочавши передвиборчу боротьбу, активно створюють школи, гуртки і т.д. для "підготовки жіноч-лідерів".

Презентація такої школи жіноч-лідерів "Подія" відбулася нещодавно в офісі жіночої організації "Дія" під егідою Народно-демократичної партії.

Радше захід був приурочений підсумкам першого року навчання у "школі", слухачки якої, як було сказано, незабаром публічно заявлять про балотування до Верховної Ради України.

Признаюся, перше враження від присутніх слухачок було просто-таки прекрасним. У конференц-залі зібралися піснотні красивих, молодих, елегантних жінок, натхненних очікуваними змаганнями за крісло в Парламенті. Надихало і привітальне слово чи не єдиної істинної жінки-лідера, поважної голови КУНу Слави Стецько, яка нагадала про великий внесок націоналісток у боротьбу за визволення України.

Але піднесення на тому і ся закінчило, бо далі майбутні лідерки з трепетом звернули свої погляди на екран на стіні, де (через технічні причини) ніяк не міг розродитися напутнім словом колишній Президент України Леонід Кравчук. Врешті, його гідно замінив напучуванням на стежу лідерську заступник голови НДП та київського міського голови Анатолій Толстоухов та інші присутні державні мужі, які зразу ж покинули залу, дозволивши жінкам повну свободу дій та висловлювань.

Далі "товар лицом", як кажуть росіяни, представляли майбутні лідерки. Крізь захоплені розповіді про навчання політичним премудростям в... "інституті благородних девиць", як вони ніжно охрестили свою школу лідерства, червоною ниткою проходила думка: "як допомогти чоловікам зробити мир краще". Багато говорилося про жіночу дипломатію, про "ум і красоту", і ні слова про громадянську позицію, власне бачення ситуації в державі, врешті, проблеми... Воістину "інститут благородних девиць". Велике множество у виступах (до речі, російською мовою) високий слів: "отечество", "нація", "національная ментальность" і т.д. свідчило про демагогічний рівень вишкolu. Одне лиш зоставалося неясним: лідерами якої такої нації збираються бути ці рускоязичні благородні дами? І чиї інтереси захищати в Парламенті, чи не тих гуцулок і подолянок, які не мають в чому відправити дітей до школи? Чи не тих буковинок і галичанок, які подалися з рідної хати в закордонні найми, гнані безробіттям і злиднями? Чи, може вдів гірників, заживо зотплілих у старих, занедбаних шахтах?

Власне, про виховання в собі спочатку громадянина, а потім уже лідера, здатного на самопожертву стати організатором нашого не організованого громадянського суспільства, нагадала слухачкам школи "Подія" відомий учений і громадська діячка Тамара Мельник.

Та, схоже, такими дурницями жінки, які збираються стати лідерами з дозволу партій та патронів, що розкошувалися на активізацію їхніх амбіцій, не переймалися. Їм було затишно і прекрасно в обох партійних вождів. І роль псевдолідерства цілком улаштувала.

● Галина ТАРАСЮК

ВЧИТЕЛЬКА

Серед цінностей, які ми проносимо крізь життя, чи не одразу за найдорожчими «мама», «родина», «Батьківщина», у кожного з нас зберігається світлий образ першої вчительки. Перша вчителька — наша перша любов, часто сильніша за перше захоплення і перше кохання. Але й для педагогів школа — не лише клопіт і місце роботи. Це доля. Як, наприклад, для вчителя початкових класів **Євгенії Никанорівни Остапчук**, яка віддала школі й учням понад півстоліття.

ШКОЛА ЗАВЖДИ БУЛА СВЯТИМ МІСЦЕМ

З дитинства школа була для Жені святим місцем. Вчительку ж вона обожнювала. От і поставила собі: «Вчитися буду лише на відмінно». На уроках жодного слова не пропустить, сидить — вся увага, руки чемно склавши. П'ятих—сьомий класи не були такі легкі, як початкові — бо дівчині-підлітку й вдома роботи додалося: то води наносити, то курчат попорати, то стерні нагребти. Натомиться було, їла не їла, але сідала за уроки. Інколи й вночі доводилося вчитись. Зате семирічку, як і мріяла, закінчила на відмінно. Відтанцювали випускний бал... Ішов 1941 рік.

Мрії про подальше навчання розбилися, як віконні шибки від бомбардувань. Зайшли в село німці, обіцяли райське життя. Повіривши, Женя ще встигла відвезти свідоцтво з оцінками в десятирічку в сусіднє

містечко. Але замість школи 13-річну дівчину погнали в Німеччину.

«Ком гір», — вибрала собі Женю на аукціоні живого товару німецька фрау. «На вигляд ніби й не зла», — тишилася дівчина, яка дуже боялася, що потрапить до страшного й поганого німця. Фрау справді виявилася не з пихатих: старий чоловік, четверо малих дітей та сільська хата під очеретом. На руки Жені дісталася хазяйство: п'ять корів, сім моргів землі, кури, гуси, коні. Три роки з п'ятої ранку вона доїла корови, розносила молоко, прала, мила, варила, гнула спину на німецькій землі. Трохи навчившись німецької, Женя встигала ще й навчати математики тупеньку хазяйську Герду. (Фрау ж встигла народити ще п'яту й шосту дитину).

Одразу по війні Женя повернулася у рідне село. Добиралася додому, як могла: на санітарних поїздах, відкритих залізничних платформах, пішки, не раз була на волоні від смерті. Але навіть думки про те, що можна було б залишитися в Німеччині чи емігрувати кудись далі у кращі світи, в неї не зринуло. «Краще свої цибулина, хліб і вода, ніж чуже багатство», — плакала від радості, ступивши на рідну землю.

А як кортіло знову вчитися! У сусідньому містечку були на вибір мед- або педучилище. Якщо у довірених мріях дівчина бачила себе лікаркою, то за війну стільки надивилася на поранених, убитих, повисених, що та охота минувлася. І Женя стала вчителькою.

Євгенія Никанорівна Остапчук серед своїх учнів

Вчитися в повоєнній розруці було ой як важко. Хлібина коштувала 160 рублів, а стипендія складала усього 80. Бідота! Мати допомогти нічим не могла — усе з хазяйства віддавала в колгосп: яйця, молоко, м'ясо (за умовні палички-трудодні), ще й податки платила. Батько, завербувавшись до війни на Далекий Схід, згинув у світах. Тому вже з третього курсу Женя пішла працювати у школу.

І сьогодні Євгенія Никанорівна ОСТАПЧУК, незважаючи на роки, у строю. Веде Країною Знань 2-А клас 291 столичної школи. З цією надзвичайною Вчителькою зустрівся наш кореспондент.

— **Євгеніє Никанорівно, Ви виплекали не одне покоління й**

маєте колосальний досвід. Що Ви скажете про учнів сьогоднішня?

— Сьогоднішні учні мають незрівнянно кращі умови для навчання, аніж мали попередні покоління. На вибір — гімназії, школи, ліцеї. Вчителів з високими освітами. За тишні кабінети, сучасне обладнання. А от працюючих і завзятих до навчання, на жаль, стає з року в рік менше.

— **Чого ж, на Вашу думку, не вистачає сьогоднішній школі?**

— Духовності. Мабуть, не завадило б, щоб у школі викладали Закон Божий, вчили більшої поваги до Людини. Не тішить, що Храм науки мусить брати на себе функцію не тільки навчання, але й побутового виховання дитини. Бо батьки зараз

ПОРТРЕТ В ІНТЕР'ЄРІ

чомусь не особливо дбають про це, більше того — не відповідають за вчинки власних дітей. А як часто через горе-батьків діти й сьогодні не можуть ходити до школи, голодують, мусять жебракувати. Ось і маємо: сім'я не виховує, а школа не знає, чого починати дитину вчити: чи культури поведінки, чи граматики. Можливо, реформу в школі треба було починати усе ж з духовності?

— **А що «наше майбутнє» пише в творах, ким мріють бути?**

— Дівчатка — переважно моделями й перукарками, хлопці — охоронцями. Чимало, як не дивно, прагнуть бути письменниками. І знаєте, за роки роботи я переконатися: ті, що пишуть свідомо, як правило, мети досягають. До речі, незалежно від поколінь, в класі завжди знайдеться один, хто напише, що робитиме все для того, щоб на Землі був мир.

— **Чи оживаються Ваші випускники?**

— Так, дають знати про себе. Пишуть, дзвонять, зупиняють на вулиці. Я вже й не пам'ятаю усіх, і випусків скільки мала — не злічити, але щаслива з того, що мої учні мене пам'ятають. Приємно, що вони вдячні. Бо в учительській роботі, як і скрізь: є й добре, радісне, а буває, вночі прокинешся й думаєш, як до кого підійти, як краще навчити. Але, Господи, це ж якби зібрати всіх учнів, що я вчила, мабуть було б ціле місто!

Многая літа Вам, Євгеніє Никанорівно!

●

Дорога редакціє! З цікавістю прочитала в минулому випуску «Жіночого проекту» невігдані історії про нерівний шлюб. Хоч написано ніби справедливо, але так виходить, ніби жінка завжди шукає тільки вигоди у шлюбі. Але частіше саме чоловіки одружуються з користі. Так на Україні (та й не тільки) завжди було серед чоловіків: одну любить — на іншій жениться. Я теж по молодості літ стала жертвою такою «лицаря», якого цікавили більше «чини», аніж «щастя».

А починалася наша печальна історія дуже красиво і піднесено. Ми «познайомилися» на шкільному вечорі. Беру в лапки «познайомилися», бо вчилися вісім років у одному класі. Але якраз на вечорі несподівано осінило нас юне чисте почуття. Так ми стали шкільними Ромео і Джульєттою. Нашими стосунками, ніжними і благородними, захоплювалися навіть строї і скептично налаштовані проти таких ранніх взаємин між учнями вчителі. Може тому, що кохання не заважало нам добре вчитися, бути активістами шкільного життя. Своїм щастям ми щедро ділилися з іншими, були «заводилами» всіляких вечорів, ініціаторами походів, поїздок.

Школу закінчили із золотими медалями, вступили обоє до університету — на історичний факультет. І знову — завжди і скрізь разом. Завжди і скрізь — душа компанії. Коротше кажучи, нас із Ігорем однокурсники, та й решта знайомих, сприймали як подружжя. От тільки моя мама все «діставала» мене тим самим:

— Коли ви вже, нарешті, одружитесь?..

Мамині приставання мене дратували. Спочатку. Але коли я неждано на четвертому курсі завагітніла, то сама задумалася над шлюбом: як-не-як дитині треба було дати законне ім'я, по батькові та прізвище.

Але коли я Ігореві радісно повідомила, що вагітна, він щастя особливого не виявив, навпаки, навіть стримався. Довго мовчав, а відтак почав здалеку натякати на те, що нам рано заводитись із дитиною, попереду — дипломні, невідомо як влаштуємось. А ми ж хочемо залишитися на кафедрі, вступити до аспірантури...

У його словах була правда, але вона мене вбивала — для мене усе-таки наша любов, а отже, й майбутнє дитя було головним.

Ну що казати? Почалися, звісно, сварки, плачі, докори взаємні, які скінчились абортom.

Ясно, що ми знову помирилися, але вже схожі були не на щасливих молодят, а на втомлену незгодами житейськими сімейну пару.

Мама мене й далі «діставала» одруженням. А я все відмахувалася: буде, що буде...

І сталося: на випускному вечорі Ігор заявив мені, що... одружується. Але — не зі мною, яку любить, а з іншою. Чому? І він, вивши мене в коридор ресторану — покурити,

MARIAGE DE RAISON

спокійнісінько і дуже логічно почав пояснювати абсурдність нашого шлюбу. Мовляв, ми обоє бідні, невлаштовані, без будь-якої реальної підтримки. Чого ми, поєднавшись, можемо досягти в житті? Обом «світить» робота в школі на 120 грн., злидні, сварки і т.д. Ми навіть квартири, нори якоїсь задріпані, купити собі не зможемо, а будемо ділити сто років «жилплощу» хрущовки моєї чи його мами...

А коли ми мирно собі розійдемося і почнемо шукати вигідну партію, може, нам і потала-

НЕВИГАДАНІ ІСТОРІЇ

нить. Доросле життя — це не охи-ахи на лавочці під місяцем...

Я навіть не плакала. Я задерев'яніла. Все втратило будь-яке значення для мене. Не пам'ятаю, як дійшла поночі додому, як заснула... Прокинулася через... три дні — в лікарні. Але нічого, вижила. Ігор так більше й не озвався. Через однокурсників дізналася, що він «скоропостіжно» одружився на дочці якогось місцевого «крутого». Весілля було шикарне: молодятam батьки нареченої подарували квартиру, машину і купили місце в аспірантурі зятєві. Останнє вкололо найбільше, бо мені місця там не знайшлося, хоч моя дипломна «тягнула», як зазначили на захисті, на докторську.

Минув час. Ігор виграв якийсь там грант і поїхав на стажування в один з американських університетів. Дружина — теж. У місті подекують, що тест купив десь там, мало не в Каліфорнії, віллу. Так що навряд мій коханий колись повернеться в Україну. Хіба якщо потрапить під ротацію як зять... Але він у мене розумний, винахідливий і практичний. Словом, світла голова. Ніде не пропаде. Тим більше в прагматичній Америці, де кохання підмінили сексом, а родинне щастя — достатком і успіхом у бізнесі.

Я ж — як опалена вогнем птаха. Болять облечені крила, болять душа. Нікому не вірю. Нікого не хочу бачити. Життя — замкнене печальне коло: робота — дім, одноманітні дні — безсонні ночі, безгрош'я, безнадія. Найважче усвідомлювати, що ти нікому, така чесна, наївна, «безсеребреніца», не потрібна в цьому жорстокому, меркантильному світі.

Оповіла свою історію не для того, щоб поплакати, покаржитися. Просто знаю, що не одна така, що нині багато молодих жінок не можуть знайти собі місця в житті. І часом пошуки завершуються трагічно... Але щось мені підказує (якийсь внутрішній голос, а може, Бог?), що таке мені послано випробування. Головне, не зламатися, не зневіритися в собі і людях. Це трудно, але хочеться сказати всім, хто пережив подібне, і собі теж: яка б не була довга ніч, а сонце зійде... Я в це починаю потроху вірити.

●

Оксана ГРИПІЧ,
м. Одеса

МІЖ НАМИ, ЖІНКАМИ

На думку психологів, всі без винятку чоловіки цінують вірність своїх жінок. Навіть гордяться цим. Але дуже часто безтурботність позбавляє чоловіків страху... втратити кохану. Так би мовити, зникає головна інтрига взаємин. Отож мудрі жінки, відаючи про це, постійно підіграють те, що звється ревностями. Для цього є безневинні способи: після роботи не бігти щодуху додому, а зустрітись з подругою, піти в кіно чи просто піти додому побродити містом.

Покинута жінка... Образ печальний і часто трагічний. Найгірше, що в такій жінки з'являються важкі комплекси, аж до психічних розладів. Але, як вважають вчені, доля покинутої чатує на тих жінок, які перестають слухатися своєї інтуїції. Кожна жінка інтуїтивно здатна відчувати, що в стосунках з чоловіком не все гаразд. Іноді варто, не боячись, першою проявити ініціативу... Так-так, саме розірвати стосунки. Якщо ви помилились, все закінчиться з'ясуванням відносин, що теж іноді не завадить. Якщо ж ні, то... значить, не судьба. Зате ви не будете страждати від комплексів покинутої жінки і рана душевна скоріше заживе.

Найбільший ворог усіх шлюбів — одноманітність. Будьте різною, непередбачуваною, таємничою. Не діставайте чоловіка своїми болячками, особливо жіночими. Для цього є подружки та лікарі. Хвора жінка викликає в чоловіка не жалість і не розуміння, а глибоку зелену нудьгу, в гіршому разі — глухе роздратування. Звісно, не йдеться про хвороби серйозні. Це вже ваше спільне випробування, від якого хай вас милує Бог.

Шануймося!

За матеріалами
зарубіжної преси

Явдоха Бугасенко (Фіоресько), матір — Марія Силина (Фіоресько), сестра Олесь — Людмила, Олесь Силин. 1917 рік

Не так часто, на жаль, доводиться нам вітати своїх близьких і рідних із 88-літтям. А тут доля подарувала нашій редакції таку можливість — зробити це щиро, приязно, з любов'ю і повагою. Постійному автору "Слова Просвіти" Олесь Панасовичу Силину, духовному наставнику шістдесятників, відомому архітектору та історикові української архітектури, завжди активному оборонцеві духовних цінностей 9 жовтня 2001 року виповнилася ця дата.

Отож — з роси та води, дорогий Олесь Панасовичу! Хай сяє Ваш ясний і гострий розум нам ще багато літ, хай доля і Господь дарують многі літа!

А читачам нашої газети пропонуємо ближче знайомство з неординарною особистістю.

— Олесь Панасовичу, Ваше 88-річне життя сповнене численними випробуваннями. Як писали раніше, — це шлях, утворюваний боротьбою і зверненнями. Де, як, чим гартувалася Ваша вольова вдача, про яку хочеться сказати "справжня українська натура"?..

— Це чоловіча вдача, її потужність і незламність спадкується генетично від давніх пращурів. А ще одним з першорядних чинників вольової вдачі є середовище, в якому вона зростає та виховується з раннього дитинства. І саме ці визначальні чинники — ви розумієте, що я говорю не лише про себе, — формують тривкий становий хребет моралі і національно-патріотичного почуття на все життя.

Щодо мене, то я спадкую козацькі роди. Адже обидві мої бабусі — Явдоха Бугасенко і Настя Ключиченко були козаками. А батько — Опанас Силин походив із села Парафіївки, неподалік козацького сотенного містечка Ічні, що на Чернігівщині. І зростає він у селі Козацькому на річці Козак — правда, звучить доленосно? — під містечком Бериславом на Херсонщині. А працював підлітком там же, в Козацькій економії, вже літнім — у висілку Козачі Лагери на лівому березі Дніпра. А мою малюю батьківщиною став порт Скадовськ на Чорноморському узбережжі Лукомор'я, крайньому Півдні України. У давнину це був край літописного українського племені хліборобів уличів. Перетворений пізніше кочовими ординцями в Дике поле, просочене козацькою кров'ю в бойових герцях з ними. А з часом — козацьким потом тих, що повернули цьому краю славу хлібодарів.

Край цей був сонцесейним, але безводним, із засолонцями землею. То-

му жили в цьому краю Таврії люди наполегливі, мужні й працьовиті. Отут і оселився мій дід хлібороб Василь Фіоресько, а дід Іван Силин прибув із Сіверщини, разом із синами-бондарями. Нас так і прозивали — бондарчуками.

Батько бондарював лише восени, під час "засолки" овочів, а більше перебивався будь-якою роботою. Матір же, Марія, — наймитувала. До праці, шанобливості і честі нас привчали змалечку. Однак, при тім і до самогідності, навіть за нашої злиденності. Роки мого дитинства були вкрай важкими, бо, окрім скрути, ті роки були буремними. Під час громадянської війни Скадовськ перебував у полум'ї боїв, а за цим — голодомор 1921–22 років, коли більша частина мого роду вимерла з голоду, бо наш хліб пароплавами вивезли під бравурні гасла: "Поможемо голодаючим браттям Росії!" Або те саме — "браттям Поволж'я".

У нас же, хліборобів, люди їли людей. А "перманентні" репресії, що з'їли тисячі селян... Цього мору зазнав і мій рід... Отож, коли обставини змусили мене, підлітка, піти в незвідані світи, полишивши батьківське подвір'я, пройшовши науку та того "університету" й отаку "практику", я був спроможним вижити і бути гідним свого роду і народу. Хоч було це понадскладно.

— А як Ви спромоглися опанувати вищу освіту, набути вчене звання і широке визнання?

САМОПРИСВЯТА

— Шлях до цього був довгим і занадто тернистим. Як і багато чорноморських хлопчаків, звідав по-справжньому "гіркосоногого" хліба в рибальстві. Та справжніх випробувань зазнав у Будинку робітничих підлітків. Тобто — безпритульних. Тут і гартування і випробування були ще більш жорсткими, а вірніше — жорстокими. Було всього: голоду, холоду, непосильної за віком праці і жорстокості підлітків, озлоблених ставленням до них загалом, який несправедливо нарік їх "вуркаганими". А то й, презирливо, — "вурками". Всі ми разом не жили, а — животили. Трималися тим, що, як малолітки, собі заробляли. Обслуговували себе тільки самі, як спромагалися.

Отож, шлях до навчання мені довелося торувати вже самому, але "навпомацки", шукаючи свою стежку. До того ж, незмінно поєднуючи навчання з фізичною нічною працею.

Так було за навчання в Херсонській професійно-технічній школі. Отак само і навчаючись в мостобудівному технікумі. А мій подальший життєвий шлях по-справжньому карколомний.

Протягом десятиліть радянського ре-

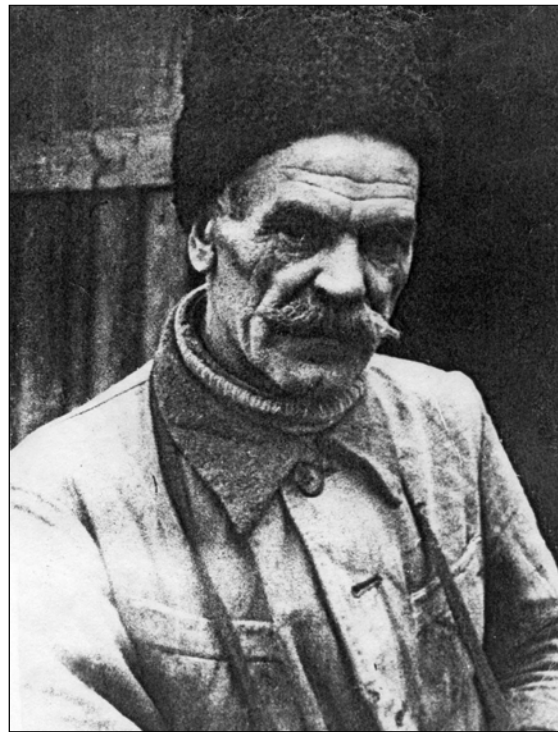
жиму, як норма, українську мову, після завершення навчання в технікумах та інститутах, "распределяли", тобто — випихали з України по всьому Союзу. І мені так само довелося працювати в геодезично-топографічних експедиціях і будовах: Західного, Центрального і Східного Сибіру, Забайкаллі, Якутії тощо. І навіть за кордоном: Монголії та Маньчжурії. На Китайсько-Східній залізниці, аж до самого Порт-Артуру. Отам, переобтяжений роботою, я розпочав свою вищу освіту як заочник Омського політехнічного інституту. Куди за багато тисяч кілометрів їздив складати іспити. Та перемогло прагнення опанувати фах інженера дирижаблестроювання. Конкурсні іспити до Московського авіаційного інституту я подолав понадважко — бракувало ґрунтовних знань.

Та навчання перервала біда, яка сталася в моїй родині. Вона, як і безліч інших безвинних, зазнала репресії, хоч були бідаками.

Мій батько був волелюбним, казав: "Мені до всього думка є..."

— а для того режиму це було нестерпним. До того ж, моїм батькам закидали звинувачення ще до цього, що вони брали участь у самодіяльних "малоросійських" виставах. Хоч батько на це відповів жартома: "Я намагався грати в єврейських, та у мене щось не склалося..."

А ще за те, що батьки "портили" мою сестру і мене, вбираючи на свята в "малороське". Тобто, — українське вбрання. І, до того ж, навчали "малорусским" пісням і танцям. І, як "вещественное доказательство", батькам "демонстрували" наші родинні фотографії, на яких ми були в українських вбраннях. Вони ці фото "заарештували"... А батька за те, що він "рядився в козаки", бо носив смушеву шапку і дійсно

Батько — Опанас Силин, бондар

Отак створився так званий "Сірий Клин" (нинішні області Казахстану!) та "Зелений Клин" (Амурський, Уссурійський і Приморський краї Далекого Сходу). А з початку 1930-их років уже радянської імперії на сувору Північ Союзу поселили вигнанців з України — хліборобів-трударів, названих "куркулями". І що привертало увагу — куди б не закинула зла воля українців, вони скрізь жили заможніше місцевого населення. Лани їх були упорядковані, хати чепурні, потопаючи в садах, а села — мальовничі. Люди не озлоблені, а привітні, гостинні, з притаманним українцям гумором і співучі. Та найпоказовіше те, що як загнані на край світу здавна, так і за "народної влади", попри примусову русифікацію, вперто трималися свого: мови, звичаїв, традицій і окремішності, щоб зберегти свій родовід.

І я з ними послуговався нашою мовою так, ніби на Україні, брав участь у їхніх самодіяльних заходах і в такий спосіб допоміг врятувати від знищення кілька церков оригінальної архітектури.

Здавна відомо: "Все пізнається в порівнянні". Я ще тоді усвідомив незламну силу свого народу, його велику працелюбність і духовність. І я пройнявся гордістю за свою кровну приналежність до нього. А ще — гнів від того, що мій козацький народ, споконвічний рятівник Європи і Московії від численних орд, поневірявся на чужині, будучи зігнаним зі своєї рідної землі, ним обороненої протягом століть. Та ще й намаганням принизити його назвою "хохол", не тямлячи, що чуприна — ознака козацької нації. Все це разом формувало мене як сина України і заклиало служити їй.

— І ви одразу повернулися в Україну? Якою була Ваша доля?

— Ні, не одразу. Не так сталося, як сподівалося. Конфлікти з Японією переросли у війни: 1938 року на озері Хасан, що на кордоні з Маньчжурією, а 1939 року — в Монголії на озері Халхин-Гол та річці Буір-Нур. Це стало переломною для моєї демобілізації та повернення на Батьківщину. А з тим упала бідою Друга світова війна 1941–45 років. І зміни я зазнав лише в тому, що з інженерних військ був переміщеним у танкові.

А після війни, не знімаючи офіцерської форми, довелося повернутися до своєї професії, відтворюючи славетні пам'ятки історії та архітектури, зруйновані війною, в країнах Європи. Проте потреба в цьому рідній, тяжко зраненій війною Україні по-справжньому завдавала мені болю.

Саме тому я наполегливо набирав досвіду реставрації, щоб віддати його Україні, яка конче потребувала цього. А ще сумлінно вивчав закордонні архіви в пошуках того, що стосувалося моєї батьківщини. І все це вагомо прислужилося, коли я цій справі присвятив понад п'ятдесят ро-

Олесь Силин — студент технікуму

масово по всіх краях "околицях" безмірної радянської імперії, в найсуворіших її обшарах.

Серед них були і давні поселенці, ще з часів царської влади, з метою освоєння "незаселенных и необжитых земель".

ків, уже в Україні.

— **Чи одразу Ви спромоглися втілити свої патріотичні задуми після повернення в Україну, задля рідної культури і, передовсім, — пам'яток історії та архітектури?**

— Прикро про це згадувати, але, — вповні — не одразу. Україна в перші повоєнні роки нагадувала той справді апокаліптичний образ, який так талановито, але трагічно відтворив поет Павло Тичина під час громадянської війни:

*Стоїть сторожтерзаний Київ
і двісті розп'ятих я...*

Тому спочатку відбудовували життєнеобхідне, а пам'ятки культури, — по можливості.

— **Але навіть у голодні 1946–47 роки Ваш патріотизм, либонь, шукав свого річища.**

— Моєю метою було поширювати знання і пошану до історії та древньої культури України. Тоді було створено Товариство “Знання”, призначене для широких мас населення. Увійшовши до складу його правління, організовував цикли лекцій. І сам теж виступав з лекціями, викладаючи те, що набув у минулому у вечірніх довоєнних “університетах культури”. Я робив це без винагород. А з часом читав такі лекції факультативно, тобто — в позаурочний час, студентам-будівельникам, яким я викладав курс архітектури, поєднуючи це зі своєю службовою посадою. Адже треба було, щоб наш народ знав правду про себе, велич нашої древньої історії та культури. Про те, що ми споконвіку належимо до родини середземноморської, античної культури. А, розкривши це, повернути українцям те, що було свідомо приховано від нього за віки російської та радянської імперій. Щоб він відчув свою високу гідність і, тим самим, самоствердився.

— **А коли Ви почали свою практичну діяльність з реставрації пам'яток історії та культури? Зокрема в Українському товаристві охорони пам'яток історії та культури, одним із засновників якого Ви були.**

— У відтворенні зруйнованих війною пам'яток в Україні мені довелося брати участь вибірково, одразу ж після демобілізації з армії. Однак це, як і національно-просвітня діяльність, не вирішувало цієї вседержавної проблеми. Тому для більш радикальних заходів нами, науковцями і громадськими діячами, в середині 1960-их років було створено Українське товариство охорони пам'яток історії та культури. Очолив його тогочасний заступник Голови уряду України П. Т. Тронько. То була масова громадська організація, яка об'єднувала мільйони людей і тисячі колективів. А про потужну її діяльність можу засвідчити, бо входив до Правління і Президії Товариства, як і до його вченої Ради. Брав участь як в організаційних заходах, так і, безпосередньо, в наукових та проектних розробках. Це була багаторічна діяльність на громадських засадах, без матеріальних винагород. Проте це було відзначено званням Почесного члена Товариства, а також Почесною Грамотою Верховної Ради. Вона була першою за дослідження й охорону національно-духовної спадщини в Україні.

За своєю масштабністю, та ще й за тогочасного режиму, нами було здобуто, здавалося б, неймовірне. Серед них і таке.

Досліджено і взято під охорону держави тисячі необлікованих до того пам'яток історії та культури. А сотні стародавніх міст і поселень офіційно оголошено історичними. А, отже, регламентованими що-

до їх “реконструкцій”. Нами розроблені й узаконені диференційовано охоронні зони історично сформованої забудови. А також недоторкані заповідні зони. Ми ж і стежили за додержанням цього.

У Києві було створено світового виміру Музей народної архітектури та побуту України. У літописній околиці Києва — Пирогові — справжнє диво! Просто неба відтворена Україна в мініатюрі, з усіма її древніми землями та оригінальною забудовою, перевезеними сюди давніми спорудами. До того ж відродили унікальні, але занедбані заповідники. Наш внесок у реставрацію і консерваційне збереження пам'яток важко було б визначити, він — масовий. При тім усе це робилося не лише за нашими науковими розробками, а й за нашою фінансовою допомогою.

Особливе місце в цій діяльності посідала благородна мета увічнення слави Запорозького козацтва. За обґрунтованим задумом на дніпровому острові Велика Хортиця, що біля м. Запоріжжя, мав бути створений комплексний меморіал — “Запорозька Січ”. І ми всіляко сприяли втіленню цього задуму своїми практичними заходами. Проте тогочасна влада стала на перепоні. Адже пере-

полохалася, вбачаючи в цьому відродженні “українського буржуазного націоналізму”...

Та назване є лише часткою створеного. Без узгодження з нами проектувальники і будівельники не втілювали свої розробки.

З метою залучення до нашої патріотичної діяльності ми якнайширше залучили пресу, радіо, телебачення. Щодо мене особисто, то мав навіть свої багаторічні рубрики в газетах.

Створили і свій бюлетень — “Пам'ятки України”. Я був серед його засновників, членом редколегії, друкував там свої публікації і навіть був відзначений за них призами.

Наша діяльність була спрямована на збереження образу й силуету наших древніх міст та інших поселень, і ми мали всенародне визнання.

Однак з 1917 року, і особливо за 1930-ті, історична забудова в Україні, й особливо в Києві, зазнала понадтяжких утрат, передовсім — древніх споруд і ансамблів. Пізніше це чинилося ніби з метою надання містам образу “соціалістической эпохи”... І показовим у цьому став древній Поділ Києва, який тоді нарекли “родимым пятном феодализма”.

Коли ж ці “новатори” напосілися руйнувати Поділ, нам удалося врятувати його, а з тим відчутно й реставрувати.

— **А як з тими пам'ятками й ансамблями особливої цінності, які зазнали цілковитої руйнації?**

— Дуже слушне запитання! Справді, вони були пам'ятками світового виміру. До того ж активно впливали, а по суті, формували образ і силует древніх міст. Це тепер стало проблемою престижності відродженої української держави. Тому ми утрюх з відомим письменником і діячем Олесем Гончаром та академіком Петром Троньком увійшли з усебічно обґрунтованим зверненням до Президента України Леоніда Кучми сприяти цьому. А 9 грудня 1995 року вийшов Указ Президента про створення постійнодіючої Комісії та наукової Ради з відтворення втрачених пам'яток при Пре-

зидентові України. А 1996 року було створено Всеукраїнський Фонд dobroхитного сприяння відтворенню пам'яток імені Олеса Гончара. Закономірно, на громадських засадах, я є членом і Комісії, і наукової Ради. А також головним експертом Фонду ім. О. Гончара.

Наша участь у цих високогуманних заходах постійна й плідна. Так, скажімо, лише в столиці України серед визначних пам'яток відтворено ансамблі Михайлівського монастиря з його головною спорудою — Золотоверхим собором (початок XII ст.) та його дзвіницею. Успенський собор Києво-Печерської лаври (XI ст.) та храм Богородиці Пирогощі (XII ст.) на Подолі Києва.

За нашою ініціативою й участю розроблена та затверджена Урядом багаторічна Програма відтворення визначних пам'яток по всій Україні. Вона — втілюється, попри відомі ускладнення. Отож, разом з відродженням нашої древньої держави України-Руси, відроджується й наша національно-духовна спадщина. А щоб наш народ знав і пишався нею, протягом багатьох років я незмінно виступав перед великим загалом людей з лекціями, брав участь у запальних дискусіях і незмінно в різних органах пропаганди. Все це разом склало б низку томів друкованого слова, яке висвітлювало древність і велич української історії та культури, волелюбність і героїку нашого народу.

— **Олесю Панасовичу, Вам, патріарху, хочу поставити ось таке “парадне” запитання: у чому Ви вбачаєте самоприсвяту кожного громадянина нашої відродженої держави?**

— Бути гідним громадянином своєї Батьківщини, не бути байдужим до її майбуття. Не стояти осторонь змагань за долю України. Щоб наші діти, як і їх діти, не докоряли нам жагучими словами нашого Прометей — Тараса Шевченка — совісті України:

*А ми дивились і мовчали...
...німії, підлії раби...*

Олесь Силин — в робочому кабінеті (1999 р.)

Тому кожен з нас зобов'язаний своєю совістю щоденно звітувати собі ж, що він зробив сьогодні для Святої Справи України.

— **А Ваше сімейне життя, як воно склалося?**

— Щодо моєї дружини Ніни Володимирівни Заручинської, яка так завчасно пішла з життя. Вона зі священницького роду, який зазнав нищівних репресій, починаючи з 1917-го і до кінця 1930-х років.

Протягом сорока років нашого подружнього життя ми щонайтісніше співпрацювали на ниві української культури. Вона як директор, режисер і сценарист українського літературно-музичного театру “Діалоги”. Я ж — як консультант-радник з історико-культурних підоснов. І ці витвори театру мали національно-українське спрямування, заклично діючи на слухачів. І це творилося за тоталітарно-шовіністичного

режиму, коли все Українське пригнічувалося. При тім, що моя дружина відбувала за судження на 10 років ув'язнення і таборів з наступним засланням за “український націоналізм”. Проте і там вона створила самодіяльний театр в'язнів. А засуджено було Ніну за те, що під час німецької окупації тоді 17-річна дівчина входила до просвітянської когорти відомої національної діячки Олени Теліги. Та за те, що гуртувалися вони в квартирі Ніни.

Для німецьких окупантів була непринятною українська самосвідомість. Тому просвітян гестапо нищило, ув'язнювало. А от коли повернулися “свої”, то забрали й молодь, бо національне просвітянство для них теж було нестерпним. Тому навіть після повернення Ніни з таборів їй не надавали роботи не те що творчої, а й будь-якої. Національно-українське ними не збувалося і не прощалося...

— **А слава земна — чи здобули Ви її, Олесю Панасовичу? Що б хотіли назвати зі свого ужинку?**

— Моя науково-дослідницька, організаційна, практична та публіцистична діяльність щодо охорони і примноження пам'яток історії та культури була відзначена урядовими і громадськими нагородами: орденами, медалями, грамотами. Серед них і Почесна грамота Верховної Ради України. А також мене удостоєно почесних звань: Заслуженого діяча культури і заслуженого архітектора України.

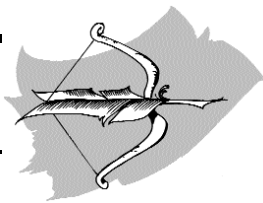
Серед вчених рад, які я очолював або був їх членом, була і Науково-консультативна Рада постійно діючої Комісії по охороні пам'яток та історичного середовища при Київській Міськраді, у якій я був Головою.

У моїй діяльності щодо захисту й реставрації пам'яток особливе місце посіли історичні міста, затверджені постановою Уряду України. Серед них: Чернігів, Полтава, Ніжин, Луцьк... А також: Харків, Запоріжжя, Дніпропетровськ, Херсон, Миколаїв, Тульчин, Скадовськ, Ізяслав, Батурин... Понадважливою була участь у розробці генеральних планів реконструкції колишніх козацьких міст і містечок з метою збереження їх історичних образів.

Як на древню столицю України-Руси, найбільше зусиль покладено на Київ. Перелік його визначних пам'яток і ансамблів, які потребували реставрації, консервації і відтворення, був би завеликим. Тому згадаємо лише дещо, хоча б узагальнено, з того, чому вдалося зарадити за моєю участю. Це два, за хронологією, генеральних плани столиці; проекти детального планування “Центру” (історичного ядра Києва), Подолу, Печерська, які планувалися під радикальну “реконструкцію”, з масовою втратою цінних пам'яток. Те саме щодо історичних кварталів: Старого Хрещатика (поміж бульваром Т. Шевченка і вул. Б. Хмельницького), по вул. Саксаганського — осередку славетних діячів української культури і так званого “Бесарабського кварталу”.

Відтворення цілком знищених древніх пам'яток — Золотоверхого собору Михайлівського монастиря, Успенського собору Києво-Печерської лаври і Храму Богородиці Пирогощі на Подолі, також ми відтворили напівлегендарну арку Золоту браму (I-ої пол. XI ст.).

Щодо себе, то у своїй самосповіді можу ніби “звітувати”, що прожив не марно, у щоденній боротьбі за самоутвердження України як могутньої держави в родині європейських народів, до якої вона належить споконвіку. Тому наш самообов'язок не очікувати, щоб осяjne майбуття України посміхнулося нам. Ми зобов'язані здобути його самі та, об'єднавшись, самовіддано працювати. Не бути утриманцями держави, бо ми всі разом і становимо державу — бути її творцями та оборонцями. Дбати не лише про себе, а й про наших нащадків. Отак, як заповідав нам Геній творчості й Титан у борні за Велику Україну-Русь Іван Франко:

БЕЗ ГІДНОСТІ НАЦІЇ

Поляки співають у своєму гімні: "Ще Польща не загинула, коли ми живемо". Отже, для всіх Поляків визначення "Польща — це ми і кожен з нас" є цілком конкретним і абсолютним. Росіяни вже у крові мають закладену тезу: "Там, де я, там — Росія" і переходять зі своєї російської на іншу мову тільки у ситуаціях крайньої необхідності. Тому що **без мови — немає нації**.

Кожне об'єднання людей (чи окрема сім'я, чи ціла держава) тримається на любові і взаємному шануванні. Кожна країна існує виключно за рахунок любові громадян до своєї Вітчизни. Гарантом такої любові виступає НАЦІЯ, об'єднана єдиною мовою і готовністю кожного її члена **віддати життя за свою Батьківщину**. Саме в цьому виявляється почуття НАЦІОНАЛЬНОЇ ГІДНОСТІ, яке є потужнішим за будь-яку зброю.

Великий Поляк Збігнев Бжезінський, розповідаючи мені про велику польсько-українську дружбу двох народів у своєму перемишльському дитинстві, не забув підкреслити тісний зв'язок між його патріотичним обов'язком, як громадянина США в Європі, і патріотичним обов'язком сина Польщі в Америці. І тому присвоєння докторові З. Бжезінського звання Почесного громадянина Львова було цілком логічним.

Великий Поляк папа Іван Павло II ще задовго перед візитом в Україну ревно молився за нас, звертаючись до Бога: "Нехай зійде Дух Твій і оновить цю землю!" Всі великі спираються на національну гідність.

Впродовж десяти років увесь цивілізований світ не тільки молиться за нас, а й намагається повернути Україну на шлях демократичного національного розвитку, цілком слушно вважаючи стабільність і міцність України найкращою гарантією стабільності не тільки в Європі, а й в цілому світі. Відоме гасло С. Петлюри—Ю. Пілсудського: "Без незалежної України не може бути незалежної Польщі" набуває в наші дні нової актуальності і вимагає конкретнішого наповнення ("Ми вже в НАТО, а що ви на то?").

А що ж ми? Де наше усвідомлення НАЦІОНАЛЬНОЇ ГІДНОСТІ? А нас неначе й немає. Замість нас є "наше" керівництво, яке, спираючись на нашу байдужість і мовчазне очікування нами манти небесної, впродовж десяти років топчеться на роздоріжжі, а конкретніше: загараючи з усіма потроху, надає перевагу інтересам Росії в Україні, поволі і невпинно посуваючись у бік Кремля.

Впродовж десяти років ми не спромоглися створити (вибороти, вимогти) таких умов, за яких можна чесно обрати президента, котрий би мав високе почуття національної гідності. Хоча звідки може взятися усвідомлення національної гідності у нього, якщо цього усвідомлення немає в нас самих?

ВАРШАВА — КИЇВ: ПОРІВНЯННЯ

Поляки, які давно довели своє усвідомлення національної гідності, зробили висновок щодо Росії, а отже чітко й однозначно обрали західну модель цивілізованого розвитку і національної безпеки. Всту-

пивши до НАТО, створивши мобільне сучасне військо, поступово входячи до ЄС, а отже переводячи організацію життя держави і всього народу на вищий рівень, Поляки постали перед питанням: чи варто надалі тримати відкритий кордон з нерішучими, невизначеними і непередбачуваними Українцями, чи, може, краще поставити "залізну" завісу по Бугу і дати собі святий спокій?

Політика Польщі щодо України є надзвичайно прозорою і незмінною. Першою (і з неприхованою радістю!) визнавши незалежність України, Польща ось уже впро-

впровадження засад вільної економіки, що потім отримало назву "план Бальцеровича" або "шокова терапія".

Від 1 серпня 1989 року на вільні ринкові умови було переведено польське сільське господарство, харчову промисловість і торгівлю. Ще через півроку на ринкові умови переводиться промисловість, вводиться вільна конвертація злого, запроваджується індексація зарплат за темпами інфляції. 1991 року розпочато приватизацію, яка у більшості випадків відбувалася як реструктуризація, з поділом на малі і середні підприємства і залу-

паючих — справа рук самих потоплюючих", слідом за чим різко збільшилися терміни затримки виплати зарплати, народ кинувся розпродувати все, що можна, страйки стали нормою і на них щораз менше звертали увагу, на вулицях суттєво побільшало жебраків, хворих, безпритульних дітей.

Водночас, біля державного корита завершувалося розміщення досвідчених "відповідальних товаришів" поряд із їх новими колегами — ейфористично-радісними борцями за незалежність, які не хотіли мислити **технологічними схемами перетворення почуття нації-**

Українця відставала від зарплати Поляка в 19,2 рази. Тобто наше реальне відставання за рівнем життя (як відношення індексу зарплат до індексу цін) становило $19,2 : 1,9 = 10$ разів!

Саме тоді, за підтримки українського керівництва, розпочався активний процес розпродажу Чорноморського морського пароплавства (справа компанії "Бласко"), ширилося масове і не дуже контрольоване вивезення з України товарів, сировини (зокрема, кольорових металів), переведення валюти на рахунки приватних осіб у зарубіжних банках, блокування українського

сільськогосподарського виробництва (мало не весь урожай використовувалася на оплату паливо-мастильних матеріалів, а отже, скорочувалися площі посіву та обробітку), стагнація цілих галузей економіки: авіабудування, приладо- та машинобудування стала нормою.

Набирала темпів ваучеризація, як перший етап прихватизації, яка остаточно мала ізолювати народ від народного майна. Цей процес завершився створенням акціонерних товариств, які потім масово (і організовано!) почали банкрутувати, даючи їх майбутнім приватним власникам від посткомуністичної номенклатури можливість скупили ці підприємства за безцінь.

Замість того, щоб нову національну валюту — гривню —

ввести в обіг через вітчизняні підприємства-виробники, її було запроваджено простим обміном на купонаркованці, без жодного зв'язку з об'єктивними інтересами вітчизняної промисловості і сільського господарства на товарному, валютному і кредитному ринках.

Тому подальший широкий розвиток будівництва шикарних приватних котеджів для чиновників різного рангу, посадові оклади яких ледве забезпечували офіційний прожитковий мінімум, був логічним продовженням курсу економічних реформ, проголошених керівництвом України. Відбувалося все це на очах десятків мільйонів громадян України, але, судячи з усього, ніяких адекватних реакцій не викликало.

Українець все більше втрачав віру, озлоблювався, не бачив перспективи, бо багато хто вважав і, на жаль, вважає досі, що "треба спочатку нагодувати народ, а потім вже піклуватися про українську мову". Відсутність необхідного рівня національної свідомості народу стала очевидною, хоча б тому, що аксіома — "Без мови — немає нації" — залишилася для значної частини населення України просто незрозумілою. Отже, визріли всі необхідні умови для переходу до наступного етапу ліквідації незалежності — етапу кучмономії.

Саме тоді панівна верхівка у Москві й ідеологічно підпорядковане їй малоросійське антипатріотичне чиновництво в Києві зрозуміло, що в Україні немає НАЦІЇ, а отже нема кому відстоювати національні інтереси, а тим більше не варто боятися організованих демократично-визвольних акцій народу на національному рівні.

Далі буде

Євген ҐОЛИБАРД

РОЗВИТОК «НЕЗАЛЕЖНОСТІ»

"Пам'ятайте: Україна — не поза нами, а в нас самих" (П. Скоропадський). Так, Україна — це не звичайна собі частина земного простору, це — ми з вами. Точніше: або ми — це Україна, або України просто немає. Що ж ми з вами зробили для України — тобто для нас самих — протягом цих десяти років у порівнянні з нашими сусідами?

довж десяти років послідовно виступає з позиції захисту інтересів України в усіх міжнародних організаціях.

З ініціативи Польщі було створено ряд активних організаційних структур, в тому числі таких, як "Польсько-американсько-українська ініціатива", покладено початок партнерській співпраці обох народів у реалізації чотирьох важливих проектів: спільний польсько-український університет, транспортний коридор Одеса — Гданьськ, спільний українсько-польський батальйон, українсько-польське радіо у Львові.

Президенти України і Польщі не менше кількох разів на рік зустрічаються для обговорення спільних інтересів обох країн, майже постійно відбуваються різноманітні українсько-польські конференції, зустрічі, симпозиуми науковців, діячів культури, освіти, владних структур, промисловців і підприємців. І все це, головним чином, з ініціативи саме польської сторони, а нерідко — за її фінансової підтримки. Протоколів підписано багато, натомість мало реальної активності з українського боку. В результаті: всі ці ініціативи реалізуються так, як мокре горить...

Як же так сталося, що Польща, яка має майже в півтора рази меншу територію, значно менший обсяг природних ресурсів, бідніші землі і гірший клімат, значно випередила Україну в економічному, політичному і соціальному розвитку, причому настільки, що її державний бюджет вдвічі перевищує бюджет України? Чому і як це сталося, тим більше, що обидві країни рушали в напрямку розвитку незалежності водночас, у 1989 році, коли стартові умови для України були набагато кращими, ніж для Польщі?

Першою умовою активнішого руху Польщі в цивілізованому напрямку було рішуче засудження облудної комуністичної ідеї і сміливе

ченням приватного інтересу всіх громадян та відповідних коштів.

Під кінець 1992 року в Сеймі сформувався потужний блок правих партій і проект бюджету вперше за багато років було представлено у встановлений термін. Тоді ж було вперше відмічено кількісний стабільності валютного курсу злого. **Поляки реалізували власне почуття національної гідності на практиці.**

КІНЕЦЬ ЕЙФОРІЇ

А що тоді відбувалося в Україні? Раптом, на рівному місці, Кримській області надається статус Республіки (!). Українські вчені-економісти засуджують "шокову терапію", поступово набирає темпів інфляція (науково оголошена через В. Ланового), в московському (!) Центробанку нагромадилися сотні мільків з платіжними документами по розрахунках з українськими підприємствами, політичні партії продовжують змагатися у висуванні політичних заяв і декларацій, підприємства стрімко втрачають обсяги виробництва, на порядку денному постає питання "розриву зв'язків" з Росією, а на авансцену чергових кремлівських махінацій почала виходити тема перекриття нафтового крана. Москва явно панує над ситуацією (якщо не сказати: керує).

Тим часом, практичну економіку в Україні було пущено на самоплив, у той час як чиновництво почало активно створювати корупційні структури і розпродувати ресурси, майно і можливості України в особистих інтересах. На вулицях столиці різко зростала кількість мерседесів пропорційно темпам інфляції, а народ слухав полум'яні виступи депутатів Верховної Ради і... чекав змін на краще.

Питання соціального захисту населення було недвозначно оприлюднено керівними мужами згідно із відомим "справа спасіння пото-

нальної гідності у нову систему організації життя народу.

Український народ поступово віддавав себе на відкуп керівному апаратові, який залишився ідеологічно і організаційно незмінним з совєцьких часів, а отже, зберіг московсько-імперську орієнтацію. На одному з тогочасних засідань ВР було наведено приклад спекулятивного визискування України в інтересах владників: бартерний обмін цистерни української олії на цистерну нафтопродуктів. Почуттям національної гідності тут і не пахло.

Тому вже станом на 15 січня 1993 року Польща випереджала Україну за купівельною спроможністю громадян, в середньому, у 1,9 рази; в тому числі по товарних позиціях: масло вершкове — 1,92; ковбаси — 2,8; фрукти — 8,5; картопля — 4,7; взуття — 6,2; бензин — 3,8; шкіряні куртки — 9,3. Тобто Поляк на свою зарплату, на своєму ринку міг купити товарів удвічі (а курток — у 9 разів) більше, ніж Українець на своєму за свою зарплату. Пам'ятаєте, що саме тоді бізнес-туристи масово везли товари з Польщі і значна частина українського народу одягнулася у польські куртки.

У КАЛАМУТНІЙ ВОДІ

Влада успішно блокувала вітчизняне виробництво, відкриваючи двері імпортом товарам, водночас друкуючи величезну кількість паперових грошей, які надходили в обіг через зарплату держчиновників і банки, котрі спішно і масово виростали на темпах інфляції, яка переходила у гіперстадію.

Збереження державної монополії на свободу економічного вибору в Україні (тоді як польське підприємництво вільно і стрімко розвивалося) призвело до того, що вже на початку 1993 року, при середньому відставанні рівня цін на товари в Україні від цін в Польщі в 1,9 разів, середня зарплата

“МИ НАЗИВАЄМО ЦЕ ЛІНГВОЦИДОМ...”

До редакції “Кримської світлиці” надійшла копія відкритого листа Президенту, Верховній Раді і Кабінету Міністрів України, якого за дорученням українських громадських патріотичних організацій та партії Феодосії підписав пан М. Білий.

“ЧИ МАЄ МАЙБУТНЄ УКРАЇНА, ЯКЩО ТАКІ ДІЯЧІ, ЯК В. ЛЕВІНА, БУДУТЬ МІНІСТРАМИ ОСВІТИ?”, — ставить запитання автор листа. І сам же на нього відповідає, що “ТАКЕ МАЙБУТНЄ БАЧИТЬСЯ ЛИШЕ В ОБРАЗІ КОЛОНІЇ МОСКОВСЬКОЇ ІМПЕРІЇ”. Чому?

Міністр освіти АРК В. Левіна в статті “Освіта Автономної Республіки Крим на рубежі століть” (газета “Освіта України”, № 24 від 13 червня 2001 р.) називає проявом полікультурної стратегії, історично характерної для Криму, стан освіти, який спостерігався у 1936 році, коли тут було 386 кримськотатарських, 119 німецьких, 53 єврейських, 21 грецька, 16 вірменських, 12 болгарських шкіл, а усі інші, звичайно, російські. І жодної — української.

Ми, українці, називаємо цей стан і той період режимом геноциду і лінгвоциду українства в російській комуно-фашистській імперії, бо ні полікультурним, ні взагалі культурним його не вважаємо.

Але В. Левіна цього не помічає, а може, не бажає помічати, бо по десяти роках незалежності Української держави спокійно рапортує в газеті “Освіта України”, що в Криму тепер на півтисячі російськомовних лише чотири українськомовні школи. Це при тому, що українці сьогодні становлять приблизно половину населення Криму (якщо здійснити правдивий перепис).

Лінгвоцид українців вочевидь продовжується й зараз, але надзвичайно цікавим є винахід російських шовіністів, який і демонструється у вказаній статті та являє собою засіб боротьби з українською державністю і спротиву відкриттю українськомовних шкіл у Криму: “Вважаємо, що майбутнє — за школами з двома-трьома мовами навчання”.

Розкриємо підступний зміст цієї тези.

Усі, хто хоча б трішки знайомий з основами шкільної (дитячої) педагогіки та психології, розуміють, що означає послати українських і кримськотатарських дітей у російськомовні (а якщо широко — російсько-імперські за духом) школи або ж штучно приєднати до цих шкіл україномовні, скажімо, класи.

Відсторонившись від психології та педагогіки, глянемо на це явище ширше. Адже воно передбачає і певні політичні наслідки, а саме:

1) не дати українцям і кримським татарам створити в Криму для своїх дітей стабільні рідномовні середовища, в яких би, крім мови, панували ще й дух рідного народу, відлуння його історії, суттєвим моментом якої є боротьба проти московського поневолення, плекався би культ героїв цієї боротьби;

2) продовжувати штучно нав’язувати зверхність “старшобратської” російської культури над культурою українців та кримських татар, виховуючи дітей “іноземцями”, яким притаманне переконання у власній другорядності, меншовартості;

3) не допустити розвитку в кримському регіоні України української за духом державності та відповідного самопочуття кримськотатарського народу, який не має, крім Криму, іншої батьківщини;

4) не відмовлятися від мети створювати загрозу цілісності Української держави задля втягування її в склад московської імперії.

На противагу шовіністичній російсько-імперській стратегії пропонуємо природний державницький шлях відродження культури народів Криму. Він полягає в поширенні на всій території України державницького духу, патріотизму, гарантом якого є державна мова як засіб міжнаціонального спілкування в країні і зміцнення української політичної нації, оберігання права усіх національних меншин вільно плекати в рамках конституційного та міжнародно-правового поля свою національну культуру.

Маємо також і більш конкретну пропозицію, яку вважаємо за доцільне вивчити в комітетах ВР та уряді України спільно з урядом АРК і законодавчо впровадити в життя.

Суть пропозиції з етапами її втілення пояснимо на прикладі міста Феодосії, де є більше десяти російськомовних шкіл, розташованих поруч, і немає жодної української.

1. Відділ освіти спільно з центром зайнятості та іншими службами місцевої адміністрації встановлює, скільки вчителів згодні вести навчальний процес державною мовою.

2. Через органи державної влади патріотично налаштовані громадські організації та партії з допомогою ЗМІ проводять широку роз’яснювальну роботу щодо необхідності відродження України, кроком до чого є перехід учнів до української школи.

3. Визначивши кількість таких учнів і вчителів, за обмежуючим параметром виділити відповідну кількість шкіл з оптимізацією їхнього розташування (для Феодосії, скажімо, у центрі міста), і з нового навчального року запрацюють українські школи.

Таке перекомплектування не міститиме нічого революційного, змінює лише адресу школи та маршрут до неї для певної кількості учнів та вчителів.

За явний чи прихований спротив процесові повернення українцям українських шкіл (як і кримським татарам кримськотатарських) необхідно передбачити карну відповідальність.

Якщо знадобляться додаткові кошти, не гріх буде перерозподілити їх, як то було за імперських часів, коли російщення поневолених народів спонсорувалося доплатою вчителям-русифікаторам (тільки тепер — вже на користь вчителів-україністів). Це суттєво прискорить б процес відродження державного слова.

Доцільно також для початку запровадити в обов’язковому порядку в російськомовних школах, окрім інтенсивного вивчення української мови і літератури, викладання історії України, географії України та інших українознавчих дисциплін державною мовою.

Українська влада повинна також розробити план-графік поступового переходу шкіл на державну мову викладання, скоординований з планами підготовки відповідного (достатнього) контингенту вчителів, збільшення випуску підручників і навчально-медичної літератури, та оприлюднити його. Це дасть можливість національним обійдям в Україні планувати свою роботу зі створення власними силами національних шкіл (недільних, вечірніх), як це передбачено відповідними міжнародними конвенціями. Переконані, що зволікання з вирішенням цих питань є злочином представників державної влади в Україні проти українців.

Підкреслюємо, що відкриття українських класів при російськомовних школах лише збіднить українські школи учнями, розпоршить сили україномовних учителів. Це дозволить “законсервувати” станом, яке є тепер: росіяни навчаються в храмах знань (типові стандартні школи з нормальними умовами для навчання), а українські патріоти по десяти роках незалежності України шукають притулок (і то з великими труднощами) для навчання своїх дітей у несприятливих, аварійних приміщеннях без будь-яких умов для навчання, як, наприклад, українська школа в селищі Приморському міста Феодосії — єдина україномовна школа в Східному Криму.

Все це — аморально для держави. Моральним було б становище, коли б при українській школі відкривалися російськомовні класи (за необхідності), але не навпаки!

ВІД РЕДАКЦІЇ. Незважаючи на те, що розмова кореспондента “Кримської світлиці” з міністром освіти АРК Валентином Левіною про досягнення та плани міністерства щодо впровадження української освіти у кримських школах напередодні нового навчального року не вдалася, ми все ж віримо у те, що у неї буде продовження. Як і раніше, сторінки просвітницької “Кримської світлиці” відкриті як для працівників міністерства, так і для кожного вчителя: сійте “розумне, добре, вічне”, ваш досвід, педагогічні здобутки і на наших сторінках. Але спочатку давайте викорчуймо бур’ян! Ось перед нами відкритий лист з Феодосії із наболілими освітянськими проблемами: доведіть, що все у ньому — неправда...

УКРАЇНСЬКИЙ ТЕАТР: ЗА ЛАШТУНКАМИ СЦЕНИ

Наша газета присвятила чимало публі-

кацій Кримському українському музичному (раніше — музично-драматичному) театру. Та воно і не дивно, бо він — єдине державне вогнище на ниві культури в автономії. Прикро, але це слово “український” ніколи повною мірою не відображало саме національний його характер. Що вдієш, якщо причина цього криється не лише в байдужості місцевого керівництва і відсутності кадрів, а й в особливій ментальності кримських українців, неспроможних захистити (ніде правди діти!) навіть свою національну гідність. Бо ж, окрім невеличкого час від часу галасу, помпезних заяв на адресу владоможців, справа нікуди не просувається. Дійсно, нам давно треба брати приклад з кримських татар, які зуміли зберегти у вигнанні своє національне коріння і з успіхом відроджують свою культуру.

Цього разу в проблеми нашого театру, схоже, серйозно втрутилася (ось вам дивина!) Соціал-демократична партія України (об’єднана). У всякому разі на прес-конференції, яку нещодавно організував Кримський реском СДПУ(о), саме про це йшлося. Так у чому ж справа?

“ЦІЛЕСПРЯМОВАНА АКЦІЯ З ВИТИСКУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ”

Саме так охарактеризував ситуацію навколо Кримського українського музичного театру секретар рескому СДПУ(о) Юхим Фікс. На прес-конференції він виступив із заявою на захист свого однопартійця, директора театру Володимира Загурського, якого хочуть усунути з посади дуже автономні владоможці. Звісно, ті, хто хочуть від нього заяви про звільнення за власним бажанням, не підтвердять, що своїми діями завдають втрати українській культурі на теренах Криму. На словах вони тільки “за”. А насправді?

Ю. Фікс розповів про хроніку подій. За його словами, відразу ж після засідання Верховної Ради АРК, на якій було змінено склад кримського уряду, міністр культури автономії Михайло Голубев запросив до себе заслуженого працівника культури України В. Загурського і запропонував самому звільнитися з посади директора театру, нічим не пояснивши причини. Назавтра про ці вимоги дізнався голова СДПУ(о) Віктор Медведчук, який перебував у Криму з робочою поїздкою. Оскільки статут цієї партії передбачає захист будь-якого її члена від неправомірних дій, то В. Медведчук з цього приводу звернувся до прем’єр-міністра АРК Валерія Горбатова. Його запевнили, що В. Загурського не чіпатимуть. Незважаючи на це, міністр М. Голубев продовжував наполягати на звільненні “незручного” директора, якому відверто заявив, що його посада обійнята нинішньому художньому керівникові Леоніду Квініхідзе, який навіть не є громадянином України (наші читачі, напевно, пам’ятають про скандал навколо призначення останнього в український театр). Підтримав Голубева і виконуючий обов’язки заступника голови Ради міністрів АРК Володимир Казарін, хоча Загурському не було закинуто жодного звинувачення в непрофесійності. Мовляв, існує практика, коли головні посади в театрі займає одна людина, і це тільки їде на користь справі (як, наприклад, в російському театрі).

Реском СДПУ(о) розцінив тиск на директора як свавілля міністра культури — комуніста Голубева, а спробу звільнення з посади директора голови контрольно-ревізійної комісії СДПУ(о) Загурського — як намагання здійснити на свою користь нову розстановку кадрів у сфері культури. Реском вважає, що ці події — не що інше, як підготовка до майбутніх виборів, бо ж театр має серйозний ідеологічний потенціал. Ю. Фікс висловив думку про те, що призначення на посаду директора Л. Квініхідзе не додасть театру нового творчого імпульсу, а, навпаки, призведе до розвалу творчого колективу (що нині і відбувається не без участі останнього). Він підкреслив, що ці дії завдадуть жорстокого удару по українській культурі і не випадково, що це відбувається в сьогоднішньому Криму. Голова рескому СДПУ(о) вимагає припинити свавілля кримських чиновників, котрі переплутали свої партійні обов’язки з державними. І запевнив журналістів, що відстоюватиме права В. Загурського всіма законними засобами.

ЗЛОВЖИВАНЕ НЕМАЄ, А ПОСАДУ ЗВІЛЬНИ

Сам Володимир Іванович Загурський навів такі дані про свою роботу: до його призначення в 1999 році прибуток театру склав 22 тисячі гривень за сім місяців, натомість за перше півріччя цього року він зріс до 205 тисяч гривень. Він зазначив, що в червні 2001 року роботу театру перевіряло контрольно-ревізійне управління, яке не виявило ніяких порушень. Це довели й перевірки міністерства культури АРК. Ніяких претензій йому ніхто з керівництва Міністерства не висловлював. Навпаки, під час атестації в січні цього року те ж Міністерство так охарактеризувало його діяльність (надаємо мовою оригіналу): “За короткий термін в тяжких економічних умовах, не имея ведущих специалистов, сумел мобилизовать коллектив театра на созидательную работу, решил ряд важнейших и определяющих работу театра кадровых вопросов, умело и профессионально возглавил все рабочие процессы, что дало возможность оживить работу коллектива театра и его творческое состояние. Загурському В. И. присущи качества пунктуальности, исполнительности, требовательности, корректности”.

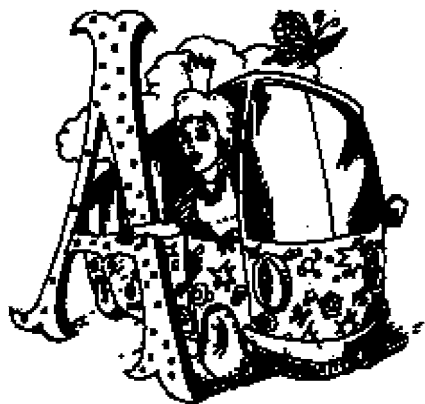
Що ж змінилося за останні вісім місяців, чому на нього чиниться шалений тиск? Директор протиставив знімам у штатному розкладі, запропонованим Міністерством культури АРК, завдяки чому ліквідувалася посада головного режисера (а як же театр без нього існувати?). А під прізвиськом Л. Квініхідзе і для підвищення його іміджу створювалася посада художнього керівника, щоб звільнити останнього від копії постановочної роботи (треба ж на рік випустити три — чотири вистави). В. Загурський вважає, що тут не останню роль зіграли його зауваження стосовно творчої діяльності художнього керівника, здобутки якого залишають бажати кращого. З театру звільняються обдаровані артисти, які в своїх заявах пишуть про неможливість творчого зростання під керівництвом Л. Квініхідзе. Директор театру підкреслив, що мова йде не про його особу (“Без роботи я не залишусь”), а про великий творчий колектив, який недавно виборсався із занепаду і який тепер потерпає від певних “підводних течій”. Він передбачає, що з театру хочуть зробити щось на кшталт концертної бригади для обслуговування різноманітних політичних і святкових заходів. Саме на таких постановках тепер і спеціалізується художній керівник, який не робить конкретних кроків для створення нових спектаклів, що може призвести до творчого падіння колективу.

Як вважає Загурський, є ще декілька причин для вимог про його звільнення. Може бути, що декого приваблює можливість щось заробити на ремонті театру, чому він стане на заваді. Це подобається фракції комуністів Сімферопольської міськради (отож, і посадовцям з подібними партківками) його небажання віддати земельну ділянку, яка за проектом належала службовому транспорту театру (вони-таки добилися її передачі комерційній структурі). Директорська позиція не влаштовує потенційних орендарів, незадоволених вимогами обов’язкової оплати приміщення театру для проведення партійних та інших заходів.

Хоч би як там було, Загурський має намір захищати свою честь та гідність і не поступиться совістю перед будь-якими провокаціями, про що він прилюдно заявив.

“ЗАМІСТЬ ТВОРЧОСТІ — ІНТРИГИ”

Своє слово про нинішню ситуацію в театрі додав голова його профспілкового комітету, заслужений артист АРК Владислав Черников, творчі здібності якого на початку дуже хвалив художній керівник. Та все колись минає. Тепер Л. Квініхідзе ображається на критику, яку собі дозволяє на художніх нарадах молодий артист. В. Черников нагадав журналістам про великі спільні зусилля директора і профкому театру, завдяки яким упродовж двох останніх років колектив був укомплектований необхідними спеціалістами (до цього в театрі навіть не було режисерів, диригента, хормейстера, балетмейстера). З появою в театрі нового головного режисера Л. Квініхідзе (тепер він художній керівник), якому вони сприяли (і про що тепер жалкують), атмосфера в колективі поступово загострювалася. Колектив грузнув в інтригах, а безпосередній творчий процес відійшов на задній план.

Наталка Поклад — одна з найталановитіших, найпомітніших, найекспресивніших творчих особистостей українського літературного процесу. Кожна її поетична книжка — це сповідь сучасної жінки-митця, яка живе в епіцентрі нашого суспільно-політичного буття, переплавляючи у горнилі слова всі його згоди і незгоди на високу, по-жіночому мудру філософію, так потрібну сьогодні усім нам. Її пристрасна творчість — завжди доказ, що українську жінку неможливо відправити на маргінеси житейські чи духовні ані мимохиті, ані зумисне. Вона — завше буде оберегом і берегинею найвищих людських, національних і родинних цінностей.

Сьогодні знайомимо читачів з абеткою Наталки Поклад для дітей. І прилучаємося до всіх віншувань і побажань, які надійшли на її адресу з нагоди “першого повноліття”!

З роси та води вам на многії літа, шановна пані Наталко!

А

Автобус веселий, веселі колеса,
у цьому автобусі їздить принцеса,
весела принцеса,
не зла анітрішки,—
в автобусі дітям
розвозить потішки.

Б

Білка любить гризти горішки,
в білки зуби гострі й міцні.
— Будуть зубки мої ще гостріші,
лиш давайте горішки мені.

В

Вовк не вірить вороні,
що вночі на пероні
вітер бриль одягає —
поїзди зустрічає.

Г

Глечики й горнятка,
кухлі й куманці,
мисочки й тарелі,
кахлі й свистунці —
гончарі із глини
виробляють нам;
і співає глина:
“Силу вам віддам!”

Ґ

— Ґаво, ґаво, хочеш кави?
— Хочу сиру, — каже ґава.
Небагато — кілограм.
А за це я ґудзик дам.

Д

У дуба велика родина,

Наталка ПОКЛАД

Листи з осіннього саду

і зветься вона — жолудина,
і кожен жолудик — синочок,
ось тільки нема в дуба дочок.

Е

Невсипущий екскаватор
трудиться весь день завзято,
риє котлован глибокий —
будувати дім високий.

Є

У єнота є робота —
борошенця намолоти,
а тоді для горобців
напекти млинців, —
їжте, друзі, й за роботу
дякуйте єноту.

Ж

У жирафи довга шия —
дістає аж через тин.
А за кольором жирафа —
ніби стиглий апельсин.

З

Зернятко в землю вкинули —
зернятко проросло:
в землі, мов у колисочці,
так затишно було.

И

И — ворота. Не пройти.
Треба ключ до них знайти.

І

Індик у ірій захотів,
індик питався в журавлів:
— Чи я дійшов би в ірій пішки?
Чомусь літаю тільки трішки.

Ї

— Їжаче, їжаче,
чому вовчик плаче?
— Як мене боров,
язика вколов.

Й

Понад брамою місяць завис —
посилає промінчики вниз.

К

Кінь копитом землю б'є,
кінь дорогу чує,
на коні козак Євген —
повода пильнує.

Л

Листочок листочку листа написав,
що дощик пройшов
і його покупав,
а як передати листа — і не знає:
на липі поштової скриньки немає.

М

Мавпа вчила мавпенятко:
— Будь такий прудкий, мов татко.
А веселий будь, як я —
мавпа — матінка твоя.

Н

Носоріг, носоріг,

в нього четверо ніг,
він з пустелі прибіг,
щоб побачити сніг.

А тут —

небо низько-низько,
вітерець гуля;
золотистим листям
вкрилася земля.

О

Олень рогатий лісом бреде,
олень веде оленятко руде, —
далі від вовка і від мисливця,
бо наказала стара олениця:

— Око Боже повсякчас
бачить нас і чує нас.
Око Боже з висоти
всім нам хоче допомогти.

П

Півник паву вчить співати
“кукуріку! кукуріку!”.
Але пава — це є пава,
не навчилася й за рік.

Р

Рукавички бабуса в'язала,
рукавичкам бабуса казала:
— Вас в'яжу для своєї онучки,
щоб узимку зігріли їй ручки.

С

У слона немає рук,
та зате є хобот.
Слон тим хоботом усе,
що лиш треба, робить.

Т

Телевізор на добраніч
казку нам дарує.
Телефон весь час говорить
і казок не чує.

В телефона — таємниця:
телефону море сниться,
синє-синє і безкрає —
з телефоном розмовляє.

У

Учитель навчає:
“Твоя Батьківщина —
велика і славна земля — Україна.
Її пізнавай, бережи і люби,
усе, що зумієш, для неї зроби”.

Ф

Фото-фото-апарат,
фотографував курчат,
а курчата цяпотіли
і стояти не хотіли.

Квочка мовить: “Цяпи-діти,
треба трошки потерпіти, —
це складна робота —
зняти вас для фота”.

Х

Хато рідна, хато біла,
ти усіх нас обігріла,

ти нас дужими зростила
і пісень-казок навчила,
дорога нам не на рік —
а навік.

Ц

Цибуля в цім році
вродила сердита.
Чому? А тому,
що була неполита.

Ч

Чорногуз і чапля —
родичі близькі,
в них високі ноги
і дзьоби вузькі;
по воді й болоті —
чапу-чап-чалап, —
чорногуз і чапля
дуже люблять жаб.

Ш

Гілка стукає у шибку,
Гілка в шибці бачить рибку:
Шибко-шибко, шепотунко,
Шепотиш мені так лунко.

Щ

Щучка щученятам
борщику зварила —
із щавлем, із бурячком,
із квасолькою.
Щучка щученятот
їсти запросила:
— Їжте славно, їжте чемно
і не сьорбайте.

Ю

Ювеліри — це митці,
обточують камінці,
і на той камінчик
падає промінчик.

Я

Ящірка мирно дрімала —
й раптом почула свист.
Ящірка так налякалась:
— Як загубила хвіст?!

Ь

Знак м'який — важливий
серед знаків.
Букви, ви ж його не загубіть:
завжди вимовлятиметься м'яко
та із вас, що перед ним стоїть:

сіль, мідь, мальва, ртуть, —

СКРІЗЬ — ОДНАКОВИЙ ОДЯГ, ОДНАКОВІ ОБЛИЧЧЯ

ПТУ. Сьогодні це майже лайливе слово. Круті "дзени" зазвичай зневажливо-спієчутливо поцмокують над участю петеушників. Аж ні: кожною вібрацією свого крутого тіла вони відчують господаря і бояться...

Робітники: як вони творяться і що вони творять?

Київське ПТУ № 34. Прагне бути сучасним. У навчально-виробничу програму впроваджена "Імідж-студія", котра презентує "товар" (людина сьогодні — теж товар). Колекція сучасного українського національного одягу — найбільш популярний продукт училища. Говорять люди цієї справи.

Добровольська Світлана Миколаївна, директор училища:

— Професійна освіта у цьому закладі вже майже 50 років надається молоді. Ми відповідальні за конкурентоспроможність випускників. Треба вчити працювати на сучасному обладнанні з тканиною нових хімічних властивостей. Важливі — культура, духовність. У кожному виробі можна відтворити себе як зразок. Наші гості купують одяг і не ймуть віри, що це — робота дітей. Я думаю, що мета нашого закладу — розвиток особистості та підняття історичних цінностей нашої нації. Ми звикли до виробів закордонних, але вони, якщо хороші — особливість того краю, якщо погані — без особливості. Прагнемо підкреслити індивідуальність кожної людини. Дуже багато підприємств звертаються, щоб узяти на практику дітей: "Україна", "Дана", "Юність", "Спецодяг", "Ластівка", "Роза Люкс", чимало приватних структур. Робочими місцями випускники забезпечені заздалегідь. Ще навчаючись, уже заробляють гроші. Кажу: "Ви — уже власники держави, бо платите податки". Для учня другого курсу, який проходить виробничу практику, заробити навіть тих 70 гривень за місяць — повірте, не дрібниця. Але це від ефективності роботи підприємства залежить. Одна дівчинка за місяць праці 700 гривень одержала. Звичайно, важка праця, але ж — цікава. Навчання в училищі йде уже як трудовий стаж.

Петрович Світлана Миколаївна, навчально-виробнича робота:

— ПТУ № 34 — швейного напрямку. З 1997 року працює на фах швачка, закрійник, кравець, відійшовши від текстильної спеціалізації. Це зумовлено сучасними потребами ринку. Ввели цього року нові професії: кравець-вишивальниця, кравець-мереживниця, кравець-квіткарка.

— **Які вимоги до ваших вступників?**

— Ці професії вимагають уміння малювати і творчо мислити. В училищі є можливості розвивати ці здібності. Працюють різні гуртки. Художня самодіяльність. Пісня дає натхнення для творення чогось прекрасного. Є з цього року "Імідж-студія", котра торік була ще гуртком. Дівчатка і хлопці вчаться манери триматися, культури рухів, вигляду, мови. Жінка особливо повинна розуміти коли, де і що одягати. Тут не можна залучити відразу всіх. Це — виховання. А керівник "Імідж-студії" — досвідчена людина, яка допомагає дівчаткам.

— **Ідея моделювання і виготовлення національного вбрання: звідки, навіщо і як?**

— Ідея була у мене давно, але можливості втілити її професійно не мали. Наприклад, для того, щоб навчити вишивати — потрібен добрий фахівець. Раніше у нас його не було, сьогодні є. Це — народний майстер зі шкільним педагогічним досвідом. Їй хотілося передати своє уміння (мушу визнати — дуже високе) дітям, зробити їх професіоналами справи. Усі ці ідею підтримали, визнаючи, що наш одяг сьогодні занедбали, особливо — народні традиції. Усе твориться колективно: спершу ескізи синтезують ідеї дітей та майстрів, творча група працює над художньою, стильовою цілісністю та традиційною достовірністю, згодом — колективне виготовлення. Вишивка — головний елемент одягу. Згадуваний майстер Алевтина Заволокіна шукає прями народні джерела, бо література несе чимало недостовірностей і технічних спрощень. Залучаються і мережки. У кінці року можна буде ставити питання про видання посібників з вишивання.

— **Який одяг ви продаєте?**

— Вишивку — ні. Це — складний процес і потребуємо ще збільшення колекції. Але

іноземці деякі моделі в нас уже замовили — будемо робити. Зазвичай реалізуємо різного напрямку сучасний одяг: сукні, костюми... Купують одяг з готових колекцій, замовляють. Попит є, бо — низькі розцінки.

— **Наприклад?**

— Ціна залежить від складності роботи.

Спідниця в середньому — 10–12 грн., жіночий костюм — 40.

— **А матеріал?**

— Замовника. Не маємо коштів на його придбання, тільки — на колекції.

Очевидно — учні себе обшивають, ство-

ванні дала позакласне завдання. Запропонуйте сучасний український одяг для дітей. Усі користуються закордонним. Чому б не створити моделі з використанням нашого орнаменту, з казок, наприклад? Дитина буде виховуватися цим з народження. Дивиться — герої наших казок, задумується, зріднюється з ними, з мораллю. Творча група відбиратиме найкращі ідеї, "Просвіта" навіть підтримала видання таких брошурок найкращих моделей.

— **Робите виїзні покази ваших моделей?**

— У першому півріччі працюємо на ко-

ТУТ — ОДЯГ ІНДИВІДУАЛЬНИЙ, УКРАЇНСЬКИЙ

рюють свій імідж. Бо скрізь — один одяг, ті самі обличчя. Вчимо знаходити і увиразнювати свою індивідуальність, особливість дівчини, жінки. Є думка створити учнівський центр моди, готувати брошури, журнали мод, що виходять від молоді. У цьому контексті я на малю-

лекції, у другому — виходимо на людей. Цього року до Дня матері робили в будинку культури заводу "Більшовик" свято. Якби нас підтримало Управління у справах сім'ї та молоді, можна такі заходи спільно організовувати в навчальних закладах. Багато говорять про

ЗАЛИШАЄТЬСЯ ПЕРЕМОГТИ

У Запоріжжі, на острові Хортиці, проходить перший відкритий турнір з козацького двобою ім. Святослава Хороброго. Національні єдиноборства для українців — річ уже більш-менш звична. А те, що цього року у нас з'явився новий вид спорту, внесений до державного реєстру, із затвердженими правилами та роз'ясненими нормами єдиної спортивної кваліфікації — відомо мало кому. Для України — це неординарна подія. Козацький двобій, на жаль, є поки що єдиним національним видом спорту державного рівня.

Проведення турніру на Хортиці — не випадковість. Тут зародилася сила, що струсувала весь світ. Звідси виходили герої козацької нації. Саме тут загинув князь України-Руси Святослав Хоробрий, який об'єднав українські землі і ствердив нас як націю воїнів.

Організатори воїнського змагання — Козацтво України з Верховним отаманом Анатолієм Поповичем та Всеукраїнська федерація бойових мистецтв. Їхніми зусиллями й зареєстровано козацький двобій як вид спорту.

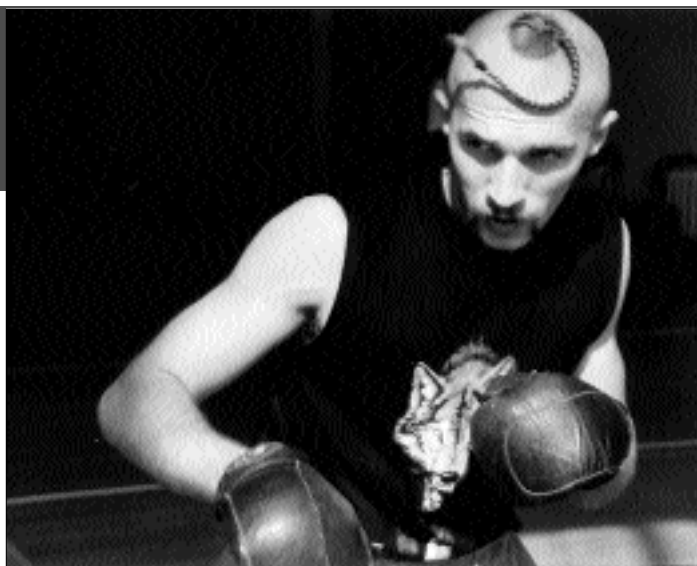
Попередньо відбувся суддівський семінар із правил козацького двобою. Хоча він — ще новина на спортивній арені, зацікавлених майстрів бойових мистецтв було

доволі. Були навіть представники з Росії.

Дух витав здоровий, бо — рідний. Феномен винятковості української мови на спортивному турнірі зумовлений не тільки свідомістю учасників чи суддів: правила передбачають, що усі організаційні моменти змагань провадяться державною мовою. І було цікаво спостерігати, коли один із гостей турніру, корінний росіянин, досить відомий у світі єдиноборств майстер, провадячи суддівство, вимовляв спортивні терміни українською мовою.

Обов'язковий атрибут змагань з козацького двобою — шаровари. Сумнівно, щоб хтось із вічних критиків, спостерігаючи бій хлопців, в очах яких сяяла гордість і впевненість у власних силах, насмілювався назвати цей захід шароварщиною.

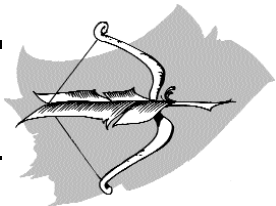
Незважаючи, що це — регіональний чемпіонат, були представники Дніпропетровська, Києва, Львова, Чернівців, Тернополя, Кривого Рогу і Запоріжжя. Добре виступила команда з Кривого Рогу. Але загальний факт — представники національних єдиноборств були найцікавішими та найсильнішими бійцями. Два представники Федерації національних лицарських єдиноборств та київського клубу бойових мистецтв "Характерник" здобули найбільше симпатій учасників та суддів. Віталій Міхеев посів перше

місце у рукопаші "Герць" (двобій у повний контакт). Його поєдинки з представниками однієї з секцій рукопашного бою, де, очевидно, не дуже дбають про моральне виховання, викликали справжній вибух захоплення. Здобув він також перше місце у "Борні", двобою легкого дотику, та у довільних технічних комплексах зі зброєю "Однотан". Кремезний козарлюга, величезна довбня в руках котрого майстерно витанцювала бій — мистецьке видовище. Клубний побратим Віталія Юрій Нефедюк у фіналі "Герцю" здобув перемогу явною перевагою над суперником (нокаутом). Дехто, мабуть, зрозумів, що українські бойові мистецтва — не тільки танці. Окрім того, Юрко здобув друге місце у "Борні" та третє в "Однотані". Керівник столичного клубу бо-

йових мистецтв "Характерник" Валерій Чоботар прокоментував перемогу своїх вихованців у такий спосіб: "Був упевнений у можливостях хлопців, але ж — хвилювання... Коли судді перше місце в абсолютному заліку та Кубок відкритого турніру з козацького двобою віддали Віталію, тішився більше, аніж мій учень. Перші кроки у становленні національного виду спорту зроблені. Залишається перемогти світ. І тоді залунає наше горде "Слава Україні". З Богом".

В'ячеслав МЕЛЬНИЧУК

ІМ'Я ЄГИПЕТСЬКЕ

Років кілька тому мій колега-письменник спитав мене, чи немає в мене малюнків на біблійні теми. Я відповів йому, що ніколи не звертався до біблійної тематики. Але згодом таки пригадав, що все-таки щось малював... А от було це дуже давно — у 1954 році. Малював я тоді водяного млина аж на Нагірянці. Я малював його з правого берега річка: тому тільки мигцем бачив із-за рогу мірошника. Молодого, жвавого чоловіка у виляналих, припорошених борошном галіфе та ще й босого. Кілька разів із-за року млина визирали мукомольці, але перебрести холодного річка не хотіли. Здалеку було видно, що їм дуже кортить зазирнути до мого альбому. Наступного дня я малював у бондарні над самісіньким гур-

Але саме це й дало мені відчуття, що я тут зайвий. І я тихо-тихо вийшов. На рівень нижче Миколаївської церкви, під горою стояла велика божниця. Я часом заходив до цієї білої будови. Там ніякого начиння не було. Тільки високо вгорі над білими стовпами, майже під самісінькою стелею, пам'ятаю тільки дві дошки скрижалей із гебрейським письмом, всевидюче око та орла. Орла намальовано розмашистими мазками. Чомусь запам'ятались два кольори: чорний — літери, синій (чому саме синій?) — все інше.

На хіднику о. Ярослав узяв капелюха і перебрав у правцю чорний портфель.

Коли вже вузька крута вуличка втиснулася межі живих будинків,

зу. То чи не могли б ви, Юрію, намалювати мені образок? Я образок освячу і поставлю в капличці. А ваша праця буде винагороджена... Інакше мені не випадає робити казанне...

Від несподіванки мені дух перебило: "Малювати щось для церкви?"... Це ж крамола!

— Та я ніколи нічого такого не малював... Це треба по-особливо му малювати...

— А ви, Юрію, не переймаєтесь! Нічого вам вигадувати не треба. У мене є старовинна книга і в ній образок святого Онуфрія...

Отець Ярослав розкрив коричневі шкіряні палтурки товстенької книги. Перебирав цупкі жовтуваті листи, закапані воском, і ніяк не міг знайти потрібну ілюстрацію. Певно, що і він себе почував ніяково. Тільки от по цьому його хвилюванню я відчув, що це не проста забаганка. А є в тім малюнку велика і серйозна потреба. І це відчуття гострої потреби в допомозі трохи заспокоїло мене.

І я впевнено і швидко перемалював на більший аркуш пустельника і печерника Онуфрія. Цей чернець у давні часи полишив усе й пішов у пустелю. Жив у печері, живився акридами та мав таку довгу бороду і волосся, що вони не гірше власнянці закривали все його тіло.

Коли я віддав копію зі старовинної гравюри о. Ярославу, знов до мене повернувся неспокій... Та як усі рано-вранці наладналися іти в те село до печерної каплички, то і я пішов.

Поле кінчилось і під ним відкриваються здоровенні западини між зеленими горами, наче велетенська чаша якогось подлубаного неймовірного стадіону. На зелених схилах того грандіозного стадіону одна над одною стоять юрби людей. Чорні і сірі чоловіки. Чорні, у білих квітчастих хустинах жінки. Навпроти — на схилі — тераса з темним отвором до печерної каплички.

Я не знаю, скільки там було людей. Мені і на думку не спадало рахувати людей. Я просто разом з усіма слухав слова проповіді. І що сприймав, а що пропустив, що зрозумів, а що не втратив. Але і сьогодні можу сказати — ті півгодини, коли звучала проповідь, окрім голосу отця Ярослава я нічого іншого не чув...

Ми поверталися до Міста. О. Ярослав бадьоро крокував під пекучим сонцем, весь час знімаючи свого світлого капелюха і обтираючи хусточкою чоло і міцну, м'язисту шию. Хоч було видно по ньому, що він був стомленим, все одно радісно посміхався до мене.

— Так добре вийшло, що ви, Юрію, намалювали образок. І людям дяка, що прийшли і слухали.

— І чути було скрізь добре... — додаю від себе.

О. Ярослав вдоволено посміхається.

— В Академії нас добре вчили риторичі... Ой які були викладачі!.. У нас сам Свенцицький читав лекції з мистецтва...

Наступного дня я сидів під пекучим сонцем край дороги і малював зарості будяків. Коли наче щось мене штовхнуло в спину. Озираюсь і бачу — по дорозі до мене поспішає о. Ярослав. Так поспішає, що навіть не помітив каменюку і перечепився. Коли порівнявся зі мною, то, щоб випередити моє запитання про те, що сталося, покваліво і хрипко кинув, наче його ніякої риторичі і не вчили.

— Викликали до райкому...

— Чого вони вас викликали?

О. Ярослав помовчав, але видно було, що він зрадів, що

я його сам спитав про виклик.

— Мені закидають, що я закликав людей не купувати горілку. Що вчора сільські склепи не продали жодної пляшки. І я таким чином завдав збитків совєцькій торгівлі.

Інших питань я не задавав. А о. Ярослав запропонував мені повечеряти разом. І коли ми вечеряли молодого вареною картоплею і дрібною смаженою червінкою, за кущами біля дому почулася вересклива лайка. І зразу ж у бічні вікна полетіли каменюки. На наше щастя ті, хто кидав каміння, в темряві не помітили, що вікна прихилі ставнями. Каміння погупало, погупало об дошки та й перестало. Згодом і лайка припинилася...

А наступного дня, коли о. Ярослав мав іти до Миколаївської христити дитину, до його оселі завітав цілий загін партійців. Були там "люди" і з райкому, і з міському, і з райвиконкому, і чомусь навіть із райвно.

Я їх усіх, цю череду дамочок в "жикетах" з підкладними плечиками і чоловіків у френчах, чоботах і галіфе (партійна провінція влітку 1954 року ще перебувала в сталінській шкаралупі) добре роздивився. Як вони, мов собача тічка, потрохали до священицької оселі.

Це вони в такій кількості набігли, щоб "ксьондз" (так чомусь усі

казали, і віруючі і "активні атеїсти") не рипався і зразу підписався на позику. "Да на полную катушку", як казав той заблатиканий персонаж Юлька, один з тих, хто кидав каміння у вікна "ксьондзу". Справді був "советский" персонаж — зачіска під бокс, засмагла кругла пика з рудим ластовинням і облупленим кирпатим носом. Для повного іміджу — тільник, ремінь нижче пупа з набірною пряжкою і... і саморобний фіняк у кишені. А от чи була в нього "золота фікса", хоч убийте, не пам'ятаю!..

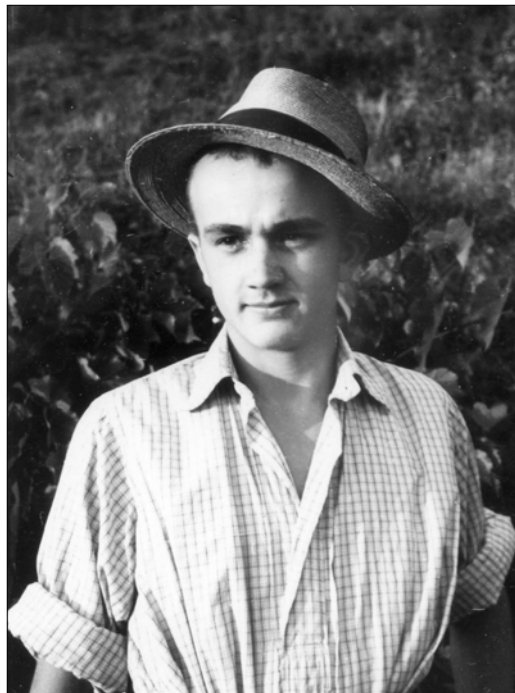
Через тринадцять років я повернувся на стрімкі води Стрипи. Повернувся "по сльози", як сказав мені мій московський наставник Арсеній Тарковский, коли я його спитав, чого він не поїде тепер, коли це вже безпечно, на свою українську батьківщину... Він мені відповів: "Чого мені туди їхати? По сльози?"

Дивний, сумний збіг обставин, — з постарілим о. Ярославом, коли я пішов до нього в гості, здибався саме там, де я малював колись будяки. Попереду мене хиткою ходою йшов зсупулений о. Ярослав. Той самий костюм у смужку і пузатий, тертий-потертий портфель.

Привіталися, як годиться.

Далі ми потихеньку чапали до його оселі і згадували, як бадьоро ходили до печерної каплички.

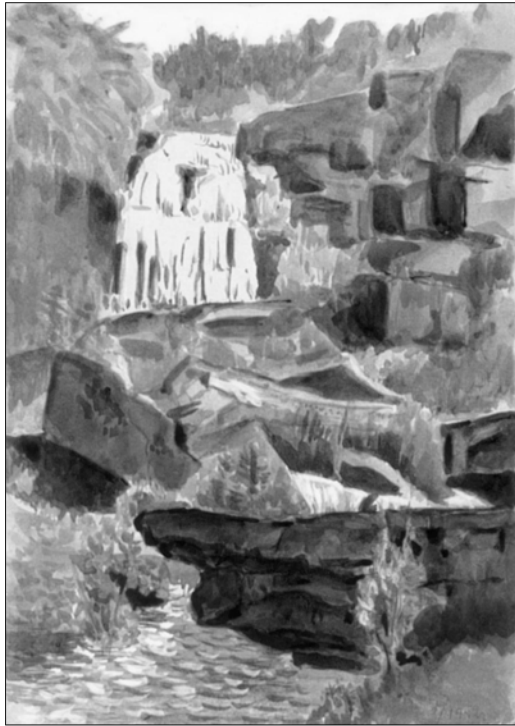
— Тут, Юрію, скрізь багато печер. Вас уже тут давно не було... Може, років п'ять тому... А, може, роком раніше?... Замельдували до міліції: бо ніби хтось із партизанки ховається в одній печері... Вислід-

Юрій Логвин

ла міліція, а схопити не змогли. Він у глибині сховався. Кричали, кричали йому, щоб він виходив. Але він не вийшов... Тоді місцеві показали, де є ходи в печеру. Міліціанти поклали вогкої соломки, чимось облили і підпалили. Пішов дуже густий дим і весь у печеру... Коли вони знайшли його, то він уже був мертвий. При нім був кріс і п'ять набоїв, алюмінієва манірка і бритва. Його витягли нагору і поклали посеред села, щоб люди його впізнали... Але ніхто його не признав... Ну, потім тим районним міліціантам була велика нагінка з області...

Точної дати смерті о. Ярослава я не знаю. Тільки абсолютно певні люди мені розповідали, що коли ховали о. Ярослава, зібралося дуже багато людей. І щоб не було такої "демонстрації", місцева влада

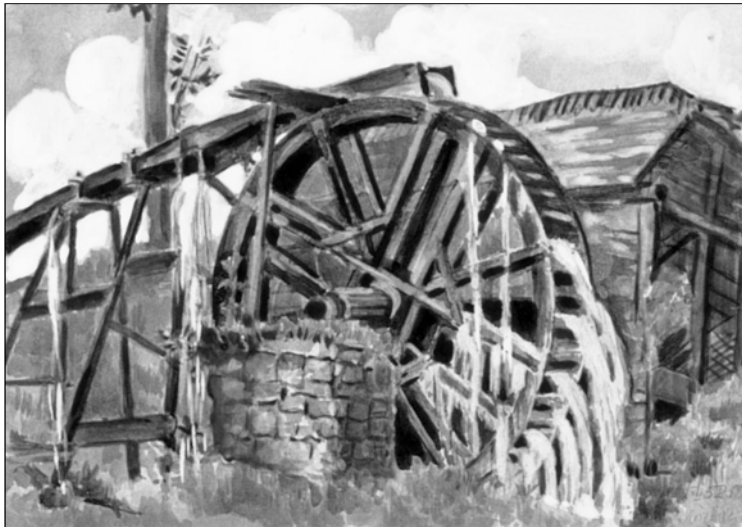

поставила трактор на мосту через Стрипу. Ніби цей трактор "зіпсувався". Тому на цвинтар, на правий берег вгору, проводжаючи добиралися хто як міг.

Юрій ЛОГВИН

P. S. Скіпки не шукав у книзі "Юльтура древнього Єгипту" (а до неї я часто зазираю), так і не знайшов ствердження того, що Онуфрій — ім'я єгипетське. Але точно знаю, що з єгипетської пресивої давнини до наших часів дійшло чотвірко слів: Онуфрій, Пахомій, оазис, натр... Кажуть також, що ім'я Сусанна єгипетське, а не юдейське. Але це питання суперечливе.

Малюнки автора

котливим водоспадом. І спитав у носатого, довговидого і варгастого лемка-переселенця про порожні коробки колись, певно, кріпких будинків.

— То все війна.

— Яка війна? Там на стінах немає ніяких слідів від куль чи осколків. І нічого обгорілого немає.

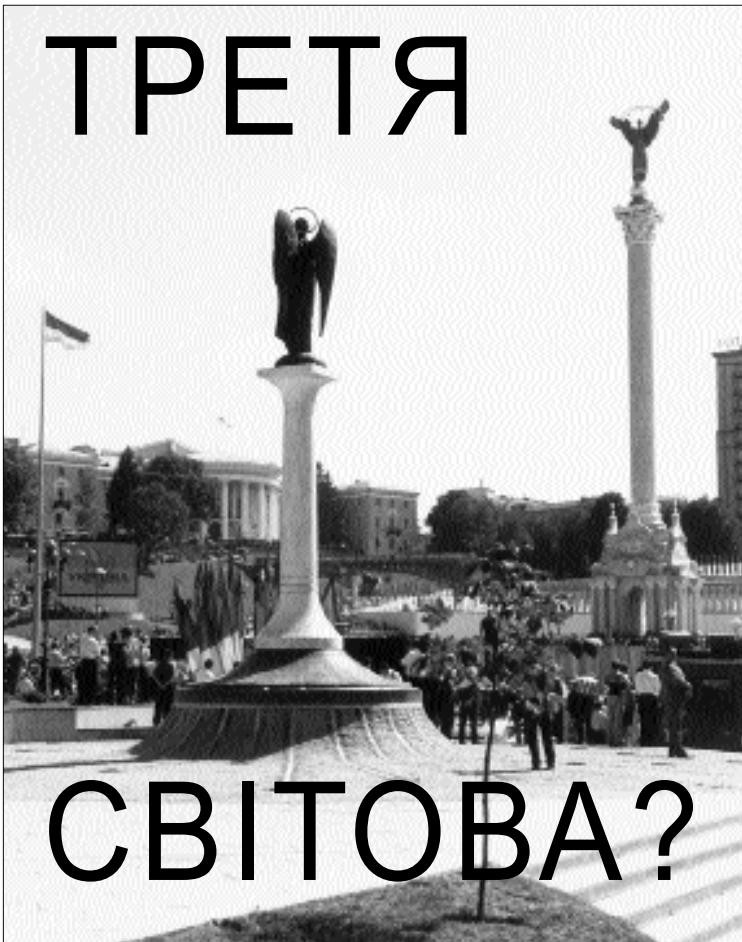
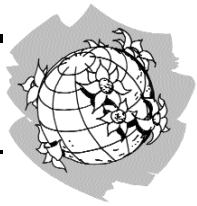
— Ото бо й воно! Ми тут оді у війну не були. А люди казали, що німець зайняв усіх жидів і поклав отамо — на горі, на їхньому цвинтарі.

...На той цвинтар я ще не залазив: туди таки треба було залазити по стрімких схилах окремішнього гострого мису між звивами стрімкої Стрипи. Але не один раз поглядав на той незвичний цвинтар... Мертвий цвинтар. Ніхто до могил не ходить. Немає тут більше місцевих євреїв. Є кілька зальотних. Але цвинтар обминають... Поспішаю вниз порожньою горбатю вуличкою. І гуляння моїх важких черевиків, ніби молотом, б'є луною межі порожніми коробками покинутих будівель...

Товстостінна Миколаївська церква примостилася на самому краєчку урвища над потічком. Щоб те урвище не обвалилось, його покріпили грубою кам'яною стіною. Двері до церкви відчинені. В темній глибині золотаво мерехтять кілька свічечок і чується молитва: чи то виказування, чи то виспівування. У церкві крім отця Ярослава, ще троє людей. Двоє — чоловік і жінка — стоять лицем до о. Ярослава і уважно його слухають. Осторонь стоїть дівчинка років десяти-дванадцяти. І чоловік, і жінка, що слухають молитву, такі певно, що читану для них, одягнені охайно, але теж у щось сіре і дешеве.

Отець Ярослав читає зосереджено і дуже проникливо. За його спиною від коливання вогників наче оживають царські врата, наче починає коливатися золота лоза із важкими золотими гронами і пишним золотим листям. Отець Ярослав і не покосив оком у мій бік.

Такою була найперша реакція простих людей, коли стало відомо про початок воєнних дій Америки в Афганістані.

Президент України Леонід Кучма висловився за повну "політичну, дипломатичну та моральну підтримку" Америки.

Хоча світова громадськість була упевнена, що Америка не подарує терористам понад 6000 людських життів і відповість на моральний удар, який завдав непоправної шкоди її гонору й іміджу, хто міг хотіти війни? Адже не раз говорилось про те, що коли у світі, переповненому ядерною зброєю, спалахне Третя світова війна, то в ній не буде ні переможців, ні переможених. Тим більше лаячно, коли воєнні дії розпочала така супердержавна як Америка.

Як і чим облічуватиметься перемога в цій війні? Що визначить її завершення? Скільки біженців збереться, скажімо, через місяць на наших кордонах? На ці питання наразі немає відповіді, є лише неоднозначні емоції.

А ось що думають наші політики та політологи.

Роман Зварич, народний депутат України, член НРУ, колишній громадянин США:

— Я не маю особливих коментарів з цього приводу. Всі чекали, що відповідь Америки на терористичний напад буде негайною й жорсткою. Америка це й зробила.

Америка воює, передусім, звичайно, за свої національні інтереси, але в даному випадку і проти загрози світовому спокою. Мені важко зрозуміти, за що воює Афганістан, як важко раціональними мірками міряти, розуміти нелогічні вчинки — тут немає раціонального пояснення.

Відголоски подій докотяться, звичайно, ще й до нас. Зараз, на цьому етапі, можливо ні, але не варто випускати з уваги те, що терористична мережа, як про це повідомлялося, охоплює до 40 країн світу. Враховуючи певну статистику українського населення, думаю, не можна виключати, що терористичні гнізда знаходяться на території України.

Дмитро Корчинський, голова патріотичного об'єднання "Щит України":

— Я відчув, що трапилася найбільша дурість останнього часу. Америка здійснила все за найгіршим сценарієм, який могла вибрати. Ця операція — просто похвалання, брязкання зброєю, такий-от парад сили, коли летять літаки, плывуть пароплави, щось десь вибухає. Насправді Афганістан — це найменш важлива ланка в ланцюгу міжнародного тероризму. І саме туди американці полізли. Не зачепивши тих країн і територій, які по-справжньому впливають на процес. Як, наприклад, Саудівська Аравія — член антитерористичної коаліції, хоча всім відомо, що саме звідси йдуть основні енергія та гроші міжнародного тероризму.

Америка воює за підтримку власного реноме в світі. Не відповісти на удар, звісно, неможливо. Але відповівши таким чином, США тільки розширюють базу міжнародного тероризму. Вихід же був, але він виявився неприйнятним для Америки, позаяк вона не наважилася кардинальним чином помінати "правила гри" стосовно арабських країн. А саме це було б для США єдиним правильним рішенням.

Хоч би як Україна хотіла бути осторонь, ми пам'ятаємо, що Перша світова війна була на нашій території, Друга... І Третя світова війна, а саме це відбувається, я боюся, буде нас зачіпати. Хоч усі ми мріємо опинитися збоку і, як стара мудра китайська мавпа, сидіти на горі й дивитися, як в долині б'ються тигри.

Тарас Чорновіл, народний депутат, член партії "Реформи і порядок":

— Нічого особливого я не відчув, бо вже досить давно орієнтувався стосовно того, коли і якими методами будуть проходити ці бойові дії. Вважаю, що крок США в даному випадку правильний. Головне, що вони ведуть бойові дії саме проти терористів. Я проаналізував карти нанесення ударів — це є дуже точкові удари, і вони не можуть бути використані зі спекулятивною метою як демонстрація того, що США воює проти всього мусульманського світу чи мирного населення. Є речі, стосовно яких треба проявляти дуже велику жорсткість, особливо в боротьбі з тероризмом. Іншого виходу для Америки, в принципі, не було. Єдине що важливо, щоб афганці самостійно вирішили свої внутріафганські проблеми, оскільки це справа Америки. І тоді ні затяжної війни, ні повторення афгансько-

го досвіду в Афганістані не буде.

Для України ця війна жодного значення не матиме. Крім того, що Україна, як завжди протягом останніх років, йде вторинною в обози Росії. Росія підтримала Америку виключно зі своїх спекулятивних інтересів, а Україна це просто повторила.

Олексій Плотніков, завіділ Інституту світової економіки та міжнародних відносин НАНУ, доктор економічних наук:

— Для мене це не було несподіванкою, Америка попереджала про адекватну відповідь на теракт. Просто було невідомо, як саме вона відповідала. І цікаво, як розгортатимуться події, яка військова техніка буде задіяна. Америка ні за що не воює. Її воєнні операції — це акція помсти. Яка потрібна їй насамперед для того, щоб поправити свій моральний стан.

Афганістан — це специфічна країна, а рух "Талібан" взагалі не вписується в жодні рамки цивілізації. Він не має мети, а зараз просто обороняється.

Сподіваюся, що для України воєнні події в Афганістані матимуть лиш опосередковане значення.

Валерій Хмелько, президент Київського міжнародного інституту соціології:

— Я відчув сум з цього приводу. Бо я не думаю, що це адекватна дія для того, щоб справді побороти тероризм, який необхідно побороти. Водночас інформації, яку ми отримуємо, недостатньо для того, щоб робити такі висновки. Бо дійсно, крім боротьби з терористами, є проблема знищення інфраструктур Афганістану. Наскільки необхідна така масована акція? Та кількість вибухових речовин, які викидаються зараз на цю країну? Я не військовий, і мені важко це оцінити. Можу тільки припускати, що ракетами можуть бути знищені лише деякі, далеко не найголовніші причини тероризму.

Америка хоче звільнити себе і світ від тероризму, і тут їй треба вірити. "Талібан" воює за те, щоб утвердити своє розуміння ісламу. І справа тут не в багатстві чи бідності цих воюючих сторін, а в тому, що вони намагаються робити в світі. Якщо Афганістан відкрито підтримує терористів, то таким чином бере на себе й відповідальність за те, що діється на його території.

Чи буде потрібна територія України для того, щоб тут проходили якісь військові потоки — побачимо. А от біженці нас не обминуть. Війна виштовхує людей з країни.

Володимир Полохало, політолог, провідний співробітник Ін-

титуту світової економіки та міжнародних відносин, шеф-редактор журналу "Політична думка":

— Я ні проти, ні за цю війну. Я проти однозначних її оцінок. Проти, щоб вважати воєнні дії єдино правильним рішенням. Бо бачу можливі політичні наслідки, яких зовсім не сподівалися ті, хто приймав це рішення. Бачу, що насамперед постраждають молоді демократії, які орієнтуються на демократичний спосіб життя. Зрештою постраждають люди: як громадяни і від глобалізації, яка, як виявилось, має і антидемократичні наслідки. Заперечення світів, які не схожі на інші світи, може мати незбагненні жахливі наслідки.

Як політолог, можу сказати, що війна з тероризмом є справою багатьох країн і ця боротьба — не одномоментний акт. З огляду на здійснені теракти і можливості, як говорять, терориста номер один Осамі бен Ладена, сподіватися на швидку і остаточну перемогу над тероризмом поки що не доводиться. Теракти не мають кордонів і від них не можуть врятувати ніякі новітні технології. Хтось говорить про те, що США перетворюються на наддержаву й тим самим породжують образених. Значною мірою це і є негативними наслідками глобалізації.

Стосовно того, за що воює Америка, то, по-перше, — це настрій більшості американців, вони хочуть відомщення. Америка постраждала — це факт, демократичні цінності, за які так трималась Америка — наприклад, людське життя — опинилися віч-на-віч зі стихією насильства. Але на насильство не можна було відповідати насильством.

Поки що я не отримав доказів того, що не постраждають невинні люди, що не буде інших жертв. Сьогодні стало дуже легко виправдати будь-які засоби боротьби з тероризмом, які насправді призведуть не до викоренення насильства, а до його відродження, посилення, навіть глобалізації. Проблема і в тому, що тепер важко передбачити модель поведінки тієї чи іншої країни. Політичні лідери, які не хочуть, щоб їхня країна ставала на шлях демократії, і політика яких спрямована не на утвердження демократичних цінностей, отримують зараз карт-бланш — Заходу, наразі, не до Лукашенка. Більше того, такі країни отримують індульгенцію за маніпулювання демократичними цінностями.

Думками цікавилася
Олена БОНДАРЕНКО

●

Прихід нового тисячоліття ознаменувався знаковими подіями. Здається, що увесь бруд і гній брехні, нагромадженої у минулому, виливається нині, загрожуючи "вилізти боком" у найближчому майбутньому. Багато хто у цьому світі зацікавлений, щоб матеріальний, а особливо інформаційний хаос допоміг їм надалі ловити рибку у каламутній воді суперечливих повідомлень.

І поки там всі інформаційні агенції, преса і телебачення, слідом за офіційними особами, концентрують своє обурення на Афганістані і бен Ладені, виводячи на сцену його одного, за лаштунками подій залишаються у тіні інші зацікавлені особи, організації й держави. Приміром, Росія.

Чи Росія, яка раптом так рішуче почала підтримувати США (між іншим, ця підтримка поки що має чисто акустичний характер), може вважатися непричетною до подій, пов'язаних з терактами 11 вересня? Хто готував бойовиків Організації звільнення Палестини і десятиліттями підтримував ОЗП на чолі з Я. Арафатом проти США та Ізраїлю?

Хто, розширюючи свої сфери впливу на Близькому Сході, мало не цілував (а дехто таки цілувався — всьому світові відомо, наприклад, що пан Жириновський є особистим приятелем пана Саддама) з С. Хусейном, не обділяючи Ірак поставками зброї?

Хто перший подав приклади тероризму, організувавши вибухи двох житлових будинків, без суду і слідства звинувативши у цих терактах чеченців, щоб розпочати війну на винищення чеченського народу? Ніяких доказів причетності чеченців до цих вибухів у Росії досі не знайдено, а Ічкерії та її народу вже майже немає.

Чеченці, які були мобілізовані на боротьбу з російськими окупантами, отримували під-

ЦЕ НАМ НЕ ПОДОБАЄТЬСЯ

кріплення, зброю і спорядження також за участю Іраку, в тому числі з обсягу тих самих поставок, які Ірак свого часу отримував від Росії. У скаламученій брехнею і суперечливими організаційними заходами ситуації завжди легше нейтралізувати як громадську думку, так і справжніх борців за правду і свободу.

Чи випадково, що попередня підготовка до організації широкомасштабної терористичної діяльності з боку мусульман почалася саме тоді, коли російські спецслужби добивали чеченців у концтаборах та під час суцільних "зачисток" мирних чеченських сіл за допомогою танків, авіації і артилерії?

Чи випадково, що за кілька днів перед терактами в Нью-Йорку і Вашингтоні певні фінансові агенти викинули на ринок пакети акцій провідних авіаційних компаній, заробивши на цьому сотні мільйонів доларів, тоді як через кілька днів, після терактів, ці акції перетворилися на папірці?

Чи випадково, що в терактах на терені США не постраждав жоден із громадян Росії, яких зазвичай вистачає у великому нью-йоркському мурашнику?

Чи випадково, що офіційний Кремль, майже одразу після вибухів у США, нагадав офіційному Вашингтону про "чеченських терористів", підсунувши версію про можливий "чеченський слід" у терактах?

Чи випадково, що у переддень перших авіаударів міжнародної антитерористичної коаліції по

базах Талібів і бен Ладена в Афганістані, ракетно, випущеною (з російської бази?), в Криму збивають пасажирський літак ТУ-154 недалеко від Абхазії (про це повідомлено під час прямого ефіру української служби радіо "Свобода", через кілька годин після факту, з посиланням на супутникову розвідку Пентагона)?

Зараз ці американські служби мовчать. Мовчать, бо не хочуть розвалити хистку коаліцію держав, у якій кричать усі, але воюють, наразі, лише США і Велика Британія.

Стрілку звинувачень перекинуто на Україну, збройні підрозділи якої, разом із російськими (що дуже важливо, бо це означає, що всі бачили ситуацію, а коли так, то чи не розділяє невинна сторона вини зі справжнім винуватцем?), саме тоді — **чи випадково?** — брали участь у навчаннях з пусками ракет. Варто нагадати, що однією з перших версій причини загибелі атомного човна "Курськ" було подано навчання авіапідрозділу українських бомбардувальників далекої дії, які начебто скидали бомби і ракети у місці перебування "Курська". Тоді ця версія виявилася непереконливою, оскільки було наведено аргументовані свідчення протилежного.

Непереконливою виявилася також і версія про український слід у загибелі ТУ-154 біля узбережжя Абхазії. Туди прибули високі армійські і спецслужбові чини Росії та України для "розслідування причин". Але ж причину вони знають! Знають, бо службовці систем ППО, як мінімум, трьох держав водночас контролювали не-

бо над Чорним морем.

Проте, треба знайти винних. Причому краще, якщо винні виявляться на лінії попутного вітру загальносвітової антитерористичної течії.

І тому раптом, наступного ж дня, в Абхазській ущелині "терористи" поціляють ракетою у вертоліт, випадково (?) з п'ятьма представниками ООН на борту. Отже, ще сім чоловік загинули і число жертв "терористичних" нападів в зоні абхазького узбережжя досягло 80. Винних оголошено одразу: чеченці і грузини.

Який висновок? Крім того, що стало легше працювати комісіям військових, російські війська, під виглядом миротворців, того самого дня увійшли в зону "терористичних" дій.

Вам ще досі не ясно, хто керує у цій "терористичній" грі?

І якщо завтра у цю гру вступить УНА-УНСО на боці грузинів (а такий досвід вже є), заангажування України у "теракти" стає таким самим реальним, як і подальший внутрішньоукраїнський розкол на лицарів духу свободи і прихильників "миротворчої" політики "старшого" брата.

Як подає Бі-Бі-Сі, наводячи запис з голосу Л. Кучми 8.10.01, Президент України, посплавшись на телефонну розмову з Президентом РФ В. Путіним, сказав: "Ми вирішили, що з цим інцидентом щодо ТУ-154 треба кінчати".

Ну от і "кінчили". Щоправда, у наведених, далеко не повній, низці подій вбачається яскрава тенденція не на закінчення, а на подальший розвиток. Тим більше, що 2002 рік оголошено в Росії роком України. Отже, до виливання всього нагромадженого бруду ще далеко.

Євген ГОЛИБАРД

●

ІНДІЯ І ЗАГАДКОВІ ПЕЧЕНІГИ

ПЕЧЕНІЗЬКІ ФОРТЕЦІ НА ДНІСТРІ

Візантійський імператор та історик Костянтин Багрянородний (X ст.) у творі "Про управління імперією" чимало місця приділяє половцям і печенігам, яких називає пачинакити. Він, зокрема, пише:

"Необхідно знати, що по цей бік Дністра, у краю, зверненому до Булгарії, біля переправ через цю ріку, стоять порожні фортеці: першу фортецю пачинакитами названо Аспрон, оскільки її каміння видається зовсім білим; другу фортецю — Тунґата, третю — Кракнаката, четверту — Салмаката, п'яту — Сакаката, шосту — Ґіеуката" (КБ, 298).

Інформація вкрай важлива, бо подає печенізькі назви фортець на Дністрі, тобто й слова печенізької мови. З чого висновок, що печеніги жили на Дністрі й мали тут свої фортеці. Втім, це підтверджують і сучасні українські назви.

У басейні Дністра є потік Печенія (біля Теребовлі на Тернопільщині), селище Печеніжин — у Коломийському районі на Івано-Франківщині, в передгір'ї Карпат, при злитті річок Лючка й Печеніга (басейн Дунаю). Село Печенюги є в Новгород-Сіверському районі на Чернігівщині. Селище Печеніги є на Сіверському Дінці в Чугуївському районі на Харківщині. Вважається, що його заснува-

зінські — пачаніг, причому в грузинів є імена Бічінга й прізвище Бічінгаурі. Осетинський епос знає ім'я Бедзенаг (ОЗ, 34 — 38).

Таким чином, пов'язані з печенігами назви тягнуться від Румунії та Словаччини на заході й до Індії на сході. Що засвідчує поширеність печенігів у просторі й часі, їх помітну роль у світовій історії. З'ясувати, хто такі печеніги тим важливіше, що з ними тісно переплелася історія України. Дослідники відносять печенігів до тюркомовних племен, проте факти заперечують таке твердження.

РАДЖПУТСЬКА ФОРТЕЦЯ КОТА

Неважко помітити, що в п'яти з шістьох назв фортець, поданих візантійським автором, повторюється слово ката. Воно, очевидно, й означає "фортеця". Але в яких мовах ката має таке значення? Бо тюркські мови його не знають. Чи є ще десь назви з цим елементом?

Так, є. Але далеко від України, на північному заході Індії, в Раджастані, "Країні царів". Тут є місто Кота, назва якого означає "фортеця". Це те саме ката, що й у назвах печенізьких фортець на Дністрі. Нині Кота — одне зі значних міст штату Раджастан, на правому березі ріки Чамбал, у ньому й досі височать величні фортечні муровані й князівські палаци. А колись це була столиця князівства Кота, що його могольський імператор Джахангір (1569 — 1627), син знаменитого Акбара, виокремив 1624 року з князівства Бунді для відданого йому раджпутського князя. Це князівство дало світові зразки мініатюрного живопису, якому властиві вишуканість і довершеність, любов до мисливських сцен та гірських краєвидів.

У санскриті kota — "укріплення", "фортеця", "фортеця", kuta — "дім", "фортеця", "фортеця", "гора", kutiya — "хизка", "хатка", kuti — "хизка пустельника". Kotpal — "командант фортеці", сучасне kotwal — "начальник поліції", "поліційний інспектор", "староста" (СРС, 174). Kotar — ліс довкола фортеці. "Махабхарата" пише, що коли Крішна викрав собі у дружини Рукміні, доньку царя Бішмаки (укр. прізвище Бушмака), то її брат, лютий ворог Крішни, поклявся або повернути сестру, або ніколи не повернутися додому. Відбити сестру йому не вдалося, тож він збудував собі нову столицю й назвав Боджжаката — "Фортеця (племені) боджжів".

В Індії й Пакистані (утворився 1947 року) чимало назв із -кот. У Пакистані це Сіалкот, давня Сакала — столиця греко-індійського царства, а зараз — окружний центр в області Лахор, провінція Пенджаб (у Криму античні автори знають місто Лагура); Даркот — перевал на гірському хребті Хіндурадх (на півночі країни); Кот-Діджі — поселення, що дало назву археологічній культурі, сучасної трипільській. В Індії, надто в Пенджабі й Раджастані, це Патханкот, Шоркот, Аккалькот, Нагаркот тощо. Причому Нагаркот, досл. "місто-фортеця", міститься в окрузі Кангра, зараз у гірському штаті Хімачал Прадеш (Західні Гімалаї). А Костянтин Багрянородний подає другу наз-

Раджпутська фортеця Джорпур

ву печенігів — кангар.

В Індії є чоловіче ім'я Кота — "Фортеця", "Опора", "Твердиня" й жіноче Коттешварі — "Владичиця фортеці", що ним первісно означалася Дурга, дружина бога Шіви. Санскр. durga, досл. "неприступна", "неподолання", також означає "фортеця". Ім'я Дургадеві — "Дурга-богиня", у грецькій передачі Turgatao, засвідчене на терені України ще в IV ст. до н.е. Тут його мала меотянка, дружина сіндського царя Гекатея (див.: "Слово Просвіти", № 11, 1999 р.). А сінди й меоти — індоарійські племена, вони входили до Боспорського царства, що існувало на півдні України ціле тисячоліття, починаючи з VI ст. до н.е.

РАДЖАСТХАН І УКРАЇНА: ТОПОНІМНІ ПАРАЛЕЛІ

На Київщині є Тараща, а в Раджастані є раджпутська фортеця Тарагарх — "Зірка-фортеця" (санскр. garh — "фортеця", а Тара — поширене жіноче й чоловіче ім'я). Термін раджпут походить від санскр. rāja-putra — "царський син", а на Київщині є с. Путивка (Васильківський р-н). Село Одайпіль біля Таращі теж має в Раджастані двійника — Удайпур (інд. pur, як і укр. піль у назвах, означає "місто", первісно — "фортеця"). В Індії є Удай-гірі — "Удай-гора", а в Україні — Удай-ріка. У родині раджпутського правителя Удай Сінха народився Шакта, другий з 24 братів, родоначальник знатного раджпутського роду Шактаватів. Ім'я Шакта у формі Сакта засвідчене в Україні, в боспорському написі III ст. із Сіндики на Таманському півострові, історичної Кімерії (пригадаймо, що, за Геродотом, і могили кімерійських царів були на Дністрі). А вавилонський документ V ст. до н.е. одним із свідків при грошовій угоді називає кімерійця Сакіта. В основі цього імені — санскритське shak (хінді sak) — "могти", "бути сильним/могутнім". Воно ж і в санскр. шака й іран сака — "скіфи", досл. "могутні". Тож назва раджпутського роду — Шактавати українською передається як Саківичі або, якщо дослівно, — Могутовичі. У "Слові о полку Ігоревім" згадується могуть, що може бути слов'янським відповідником індоіранському шаки/саки.

Отож санскр. shak (хінді sak) безпосередньо стосується однієї з печенізьких фортець на Дністрі — Сакаката. Її назва означає — "Сильна/Могутня фортеця". Санскр. ката має низку синонімів — vara, garh, pur, nagar, durga, stha, більшість яких відбита і в українських назвах (Миропіль, Миргород, Унгвар-Угород, Тараща, Гоща) і які можуть взаємозамінюватись. Якщо в Сакаката замість ката підставити vara, то матимемо Сакавара. Звідки й Сакавара, Сквара. А саме Сквара — одна з фіксацій назви Сквир на Київщині. Сквир, до речі, пов'язана з половецькими князями й певний час навіть називалася Половеччина. Тож назва Сквара/Сквир і собі означає

близького родича хот, відбитого в численних українських назвах: села Хотів і Хотянівка біля Києва, багаті пам'ятками IV — I тис. до н.е. (доба неоліту й бронзи, скіфський період). А біля Хотянівки виявлено й городище, яке, за переказами, належало літописному місту Хотин. Це й Хотівля, Хотенівка, Хотинівка, Хотівка, Хотенич, Хотуніч, Хотьминівка, Хутка тощо в різних ареалах України. І, звичайно ж, Хотин — місто, нині райцентр на Чернівецьчині, назва якого в такому разі тлумачиться як "фортечин". Тут 1621 року українські й польські війська під проводом гетьмана Сагайдачного здобули блискучу перемогу над турками. За свою історію місто називалося Хотинь, Хутинь, Хотень, Хотина і входило спершу до складу Київської Русі, а потім — до Галицького князівства. Показово, що й воно розташоване на високому, правому березі Дністра. І як знати, може, воно якраз із тих печенізьких фортець, про які писав у своєму творі візантійський імператор.

Таким чином, дані свідчать, що мова печенігів не тюркська, а індоарійська, що печеніги не тюркомовне, а індоарійське плем'я. І що простежуються їхні очевидні зв'язки з раджпутами й Раджастаном в Індії — це підтверджують і мовні, і українсько-раджастанські топонімічно-гідронімічні сходження.

На території України виявлено одну з форм індоарійської мови, отже, й відповідний етнос. І ареал, де засвідчуються сліди цієї мови, — від Північного Кавказу до Закарпаття. Досі індоарійська мова в її архаїчній формі була відома за текстами, створеними в Індії і на західних підступах до неї. А це — за реліктовими залишками мови індоаріїв на Близькому Сході, в державі Мітанні (II тис. до н.е.). Третій, західний ареал індоарійської мови включає Україну. І печеніги й половці (про них мова в наступній статті), очевидно, з тих індоарійських, так званих сіндо-меотських племен, що їх античні автори засвідчують писемно на теренах України з I тис. до н.е. Вони входили до Боспорського царства, ранньодержавного утворення на півдні України зі столицею в Пантикалеї (нинішня Керч), яке проіснувало ціле тисячоліття (VI ст. до н.е. — IV ст. н.е.) і справило величезний і різноманітний вплив на доколишні племена й ареали. Саме його наступницею стала Київська Русь.

КБ — Костянтин Багрянородний. Об управлениі імперією // Развитие этнического самосознания славянских народов в эпоху средневековья. — М., 1982.

ОЗ — Гусейнзаде А. Ойконими Закавказья, включающие этноним "биченек" // Советская тюркология, № 5, 1982.

СРС — Санскритско-русский словарь. — М., 1978.

ТСУ — Янко М.П. Топонімічний словник України. — К., 1998.

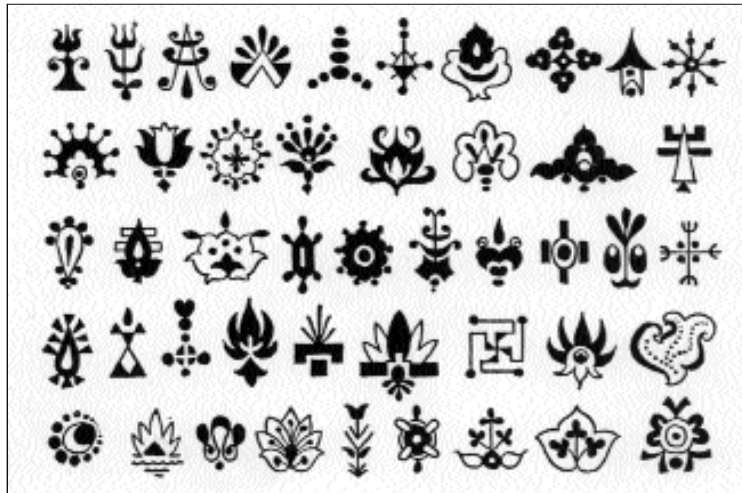
Степан НАЛИВАЙКО

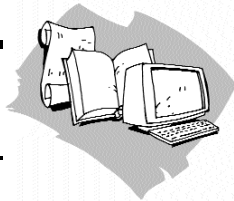
Вироби раджастанських майстрів

ли в XVII ст. переселенці з Опішні (нині Полтавська обл.) на місці давнього кочовища печенігів, які жили в причорноморських степах у IX — XII ст. Тобто назва селища пов'язана з печенігами, як і Печенізьке водосховище на Сіверському Дінці й Печеніжина гора біля Чугуєва, який стоїть на р. Чугівка — обидві назви пов'язують з половецьким ханом Чугою (ТСУ, 273, 390). Факт сусідкування печенігів і половців дозволяє припустити спорідненість обох племен. Слід зазначити, що Чугуївський район на Харківщині й Коломийський на Івано-Франківщині одного часу навіть називалися Печенізькими. Літопис відзначає, що вперше печеніги прийшли на Руську землю 915 року.

Етнонім печеніги відомий також Білорусі (Печенежин), Росії (Жигулівські гори іноді називають Печенізькими), Румунії та Молдові (Печеняга, Беченіг), Південній Словаччині (Besenyod, Besenice, Beshepov), Закарпатті (Біченек, Беченаг; перевал Зангезурського хребта — Беченазський), Туреччині (Печенек, Беченек, Печенек-Озю — "Печенізька долина"), Ірану. Середньовічні вірменські джерела дають етнонім як пацанк, пачинак, пандзканк, гру-

Елементи раджастанського знакового розпису

ПОБАЧЕННЯ У ЧАСІ

20–21 вересня ц. р. Всеукраїнське товариство «Просвіта» ім. Т. Шевченка разом з Донецькою обласною державною адміністрацією, Донецьким міським виконавчим комітетом, Інститутом літератури ім. Т. Шевченка НАН України, Донецьким національним університетом проводило в м. Донецьку ряд заходів по увічненню пам'яті видатного українського поета, літературного критика, публіциста і громадського діяча Василя Стуса. Його іменем названо першу в Донецьку гімназію з українською мовою навчання, відкрито меморіальну кімнату поета.

Нарешті здійснилося те, що передбачав поет: «Народе мій, до тебе я ще верну...». Ці пророчі слова В. Стуса стали прологом події, про яку давно мріяли українці — Стус повернувся до себе додому, на батьківську землю, в рідні стіни, де пройшла студентська юність поета. На фасаді корпусу філологічного факультету Донецького національного університету, де в 50-ті роки навчався В. Стус, урочисто відкрито меморіальну дошку.

Учасники мітингу назвали цю подію знаковою. Адже вшанування пам'яті видатного українського поета Василя Стуса — це повернення неординарній людині морального боргу громадськості. Своім коротким, але яскравим життям, силою своєї поезії і незламністю духу Василь Стус піднявся до рівня геніїв нашого народу — Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки.

— Таких людей, як Василь Стус, мало, — сказав у своєму виступі директор Інституту літе-

ратури ім. Т. Шевченка НАН України Микола Жулинський. — Він став прикладом, як треба любити Вітчизну, відстоювати власні переконання, захищати демократію.

В урочистостях брали участь голова Донецької облдержадміністрації Віктор Янукович, заступник голови облдержадміністрації Олександр Гурбич, перший заступник Донецького міського голови Олександр Лук'яненко, ректор Донецького національного університету, голова обласного об'єднання «Просвіта» Володимир Шевченко, члени Центрального правління ВУТ «Просвіта» Анатолій Погрібний та Олександр Пономарів, директор науководослідного інституту українознавства МОН України Петро Кононенко, син поета Дмитро Стус, співавтор меморіальної композиції Віктор Піскун, інші поважні гості.

Того ж дня в університеті відбулося відкриття II Всеукраїнської наукової конференції «Творчість Василя Стуса в контексті європейської літератури». Про одного з найвидатніших українських поетів, велета українського духу, мужнє слово якого стояло на чатах глибинних загальнолюдських цінностей, національної гідності народу, емоційно говорили на конференції нау-

ковці, літературознавці, високі гості та студенти університету.

Проблематика зібрання була досить широкою: «В. Стус і шістдесятники», «Питання наукової біографії В. Стуса», «Творчість В. Стуса і модернізм», «Творчість В. Стуса в контексті світової культури», «Літературознавчі зацікавлення В. Стуса», «В. Стус і проблеми художнього перекладу», «Поетика творів В. Стуса», «Творчість В. Сту-

са в контексті української народнопоетичної стихії», «Мовознавчі аспекти вивчення творчості В. Стуса»...

До зазначених заходів долучився й Донецький обласний український музично-драматичний театр. Відбулася прем'єра літературно-музичної композиції за творами В. Стуса «Побачення у часі».

Син Василя Стуса Дмитро з викладачами гімназії, що носить ім'я його батька

НОВИНИ З ЛУГАНЩИНИ

Серед численних заходів, проведених Луганським обласним, міським та районними осередками та об'єднаннями «Просвіти», привертають увагу дні М. С. Грушевського.

Мало хто знає, що з ім'ям цієї непересічної особистості Луганщина пов'язана через його племінників Сергія Григоровича Грушевського — одного з найвизначніших організаторів освіти, науки та культури в краї, а також Лева Григоровича Грушевського — відомого адвоката в Луганську та Алчевську. У 30-ті роки їх поглинув молох сталінських репресій. Але луганчани їх пам'ятають і пишуться їхнім внеском у загальний розвиток краю, як і жертвності в ім'я щасливого майбуття свого народу.

З нагоди славної дати в навчальних закладах області, гуртожитках та на виробництві проведені лекції, тематичні вечори, конференції, книжкові виставки тощо.

Переможцями конкурсів на кращу наукову роботу, реферат, повідомлення та доповідь стали учні обласного ліцею Педагогічного університету імені Тараса Шевченка та студенти історичного факультету, 10–11-класники ЗСШ № 21, 48, 59, правового ліцею. Зокрема, всі відзначили науковий реферат учениці одинадцятого класу української ЗСШ № 59 Олени Мінко «Внесок М. С. Грушевського в українське літературознавство» (керівник — учитель історії О. О. Ішук).

В Українсько-канадському центрі «Відродження» було проведено науково-практичну конференцію із залученням науковців та громадськості обласного центру. Напередодні тут, а також при кафедрі історії України та в читальних залах і кабінетах місцевого педуніверситету почали працювати тематичні книжкові виставки та консулtpункти, які очолив професор А. О. Климов.

Володимир СЕМІСТЯГА,
голова Луганського обласного
об'єднання ВУТ «Просвіта»
ім. Т. Шевченка

ДІТИ І ПІСНЯ

З успіхом закінчився I Всеукраїнський благодійний фестиваль мистецтв «Майбутнє України — діти», що тривав два дні в столиці України за організації Міжнародного добродітного фонду «Українська хата», якому 29 липня виповнилося сім років.

Фестиваль, інформаційним спонсором якого є і газета «Сіверщина», зібрав кращі таланти усієї України на честь 10-ої річниці її Незалежності. Призи учасникам надали ЗАТ «Оболонь», АТ «Глорія», компанія «ГЛОБАЛ ЮКРЕЙН», ВАТ «Київхімволокно», Київська міськпрофрада, Юрій Кучинський, Віталій Корж, Петро Кравченко (Австралія) та багато інших добродіїв. Суттєву допомогу надало ВАТ «Завод залізобетонних виробів № 5».

Гран-прі фестивалю виборів соліст Сергій Гринкевич з Артемівська на Донеччині. Перше місце в номінації «соліст-вокаліст» здобула дев'ятилітня Віра Бабачук з Лебедина на Сумщині, який дав світу Бориса Гмирю. Лауреатами також стали: в номінації «ораторсько-мистецтво» — Максим Мазур з Решетилівки на Полтавщині, в номінації «художнє читання» — Галина Скоровагачко з Чупахівки на Сумщині, в номінації «автор-виконавець» — Світлана Семенчук з Ізяслава на Хмельниччині.

Позаконкурсно у фестивалі взяв участь фольклорний ансамбль «Надія» з с. Орлівка Куликівського району Чернігівщини.

Завершували фестиваль заключна виставка й гала-концерт переможців і членів журі: народного артиста України Віктора Шпортька, заслуженого артиста України Василя Волощука, лауреата премії ім. Л. Українки Василя Довжика.

А ще були незабутні творчі зустрічі, екскурсії, концерти...

Дякуючи всім, хто допоміг у проведенні свята юних талантів, говоримо: «До наступного літа, друзі!»

Микола РУДАКОВ,
голова МДФ «Українська хата»,
голова Оргкомітету фестивалю

УКРАЇНЦІ ПЕРЕЖИВАЮТЬ НОВУ ХВИЛЮ ПОТЯГУ ДО ОСВІТИ, —

впевнений Генеральний директор Національної парламентської бібліотеки Анатолій КОРНІЄНКО

Бібліотеки у наш час нових технологій і карколомних швидкостей, здавалося, могли б опинитися на периферії життя. З багатьма, власне, так і сталося, особливо сільськими.

Але вихід зі скрутної ситуації бібліотекам є, — вважають працівники Національної парламентської бібліотеки. Їм теж довелося пережити скруту, навіть впровадити плату за читачський квиток, що в певний момент значно зменшило наплив відвідувачів (особливо студентів, для яких і 7 гривень — чималі гроші). Але сьогодні НПБУ нарікати нічого: вона має 100 тисяч постійних користувачів на рік, а з відвідувачами — усі 300 тисяч. Майже 1000 осіб щоденно переходять читачські зали тільки центрального корпусу НПБУ. Бібліотека має свою вебсторінку (www.nplu.kiev.ua) в Інтернеті.

За секретом успіху ми звернулися до Генерального директора НПБУ **Анатолія Корнієнка**:

— Природно, ми розуміли ситуацію, в якій опинилися установи культури, — держава не могла гарантувати нам повне фінансування. Тому вирішили самі допомогти і собі, і державі. Деякі послуги зробили платними, ввели додаткові види надання послуг. Але головне, вважаю, те, що подбали, аби стати просвітницько-освітнянським закладом. Так,

ми постійно звертаємося до історії, наприклад, маємо два солідних наукових дослідження про видання «Просвіти». Упродовж 10 років у бібліотеці працює інформаційно-освітній клуб «Істина», де дискутуються всі проблеми народної освіти, її минулого, реформування сьогодні, погляди на завтрашній день. Серед учасників клубу — Академія педагогічних наук, Міністерство освіти, вузи й школи Києва та регіонів. Створено Канадсько-український парламентський інформаційний центр. І вся ця інформація в полі зору користувачів бібліотеки.

— **Анатолію Петровичу, а чи не поділяєте ви побоювання, що з подальшим впровадженням новітніх технологій і розгалуженням інформаційної мережі Інтернет навіть найкращі бібліотеки втрачатимуть своє призначення і все ж кануть у небуття?**

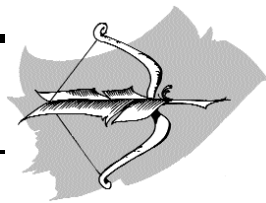
— Я в це не вірю. Хоч би з тих міркувань, що нові технології — річ ще далеко не всім доступна. Порівняно з іншими країнами у нас ще дуже незначна кількість тих, хто вміють працювати з Інтернет-мережею. Мало хто має до неї доступ, тим більше вдома. А в нашій бібліотеці — можна працювати з усіма найбільшими банками України й світу. Можливо, тому нашими користувачами є не лише студенти-аспіранти, а й

народні депутати й урядовці. Наприклад, шанованим нашим користувачем є голова ВУТ «Просвіта», народний депутат Павло Мовчан, який не минає жодної нагоди поспілкуватися з нами, а ми — з ним, бо робимо спільну освітянську роботу. Крім того, на моє глибоке переконання, потяг до книжки, особливо неділової, читання — вічні цінності. Процес морального пізнання світу відбувається саме так.

Узагалі, я бачу нову хвилю потягу до освіти. Очевидно, є розуміння того, що саме в освіті — запорука можливості виходу України з кризи. Що освіта є тим стратегічним капіталом, з яким маємо гідно йти до Європи й світу. Бо з вилами й граблями далеко не зайдемо.

Звісно, не усіма цими «рецептами» можуть скористатися менші бібліотеки, скажімо, районні чи ті ж сільські. І читач не той, та й комп'ютерів, фондів з грошима на наукові дослідження там нема. Але усім, навіть найбіднішим, бібліотекам не завадило б узяти на озброєння той досвід НПБУ, щоб із забутих книгосховищ перетворюватися на освітянські центри. Бо якщо, окрім книжки, в бібліотеці буде ще й живе слово — буде і життя.

Олена БОНДАРЕНКО

Розвіювання будь-яких міфів — процес болючий, а іноді й небезпечний. Особливо, коли міф вжився у свідомість багатьох людей, коли він їм чимсь та вигідний і солодкий.

І раптом у тебе забирають те, з чим ти живився, що творило певну опору твого життя, твоєї свідомості. А що вже казати про міф, на якому виросло кілька поколінь, який окутаний всенародною святістю, за яким стоїть велетенська трагедія мільйонів наших співвітчизників, біль сиріт, солдатських вдів, матерів фронтовиків. Трагедія, що пройшла через кожен дім, через кожну родину. Звичайно ж, це та сама війна, яку українці в кількох поколіннях (і мій батько та мати, і я) називали Великою Вітчизняною.

Справедливо називали саме так. І я не посягаю на цю назву, до якої всі ми звикли. Не посягаю заради ще сухих фронтовиків, які жили з саме такою назвою давноминулої війни. Так однобоко, заідеологізовано і спрощено подавалася вона кільком поколінням згорьованих, битих війною, трощених нею людей, так подавалася Сталіним та його підручними людоловами з Кремля, особливо її початок. Нам усім з дитинства втовмачували, що Країна Рад бореться за мир у всьому світі, що вона є опорою миру і що це — наймиролюбніша країна, яка, підписавши з Гітлером угоду про ненапад і дружбу, жила собі тихим, спокійним життям. Партія проводила індустріалізацію, а щасливий народ співав пісні ось такого стибу:

*Наш каждый год —
победа и борьба,
За уголь, за размах
металлургии!..
А может быть,
к шестнадцати гербам
Еще гербы прибавятся дру-
гие...*

Все було прекрасно, але Гітлерюка зі своїми полчищами агресорів напав на нас несподівано. І тому ми мали такі велетенські втрати у перший рік війни, тому фашисти пройшли аж до Москви і Сталінграда.

Але згодом Сталін розібрався в ситуації, організував оборону, а тоді і контрнаступ. Визволили Європу і закріпили червоний прапор над Рейхстагом. Саме так, під диктування Йосипа Кривавого, була написана історія війни.

А по його смерті вже ніхто не одважувався зазирнути в таємні і легальні документи, щоб прочитати їх без упередженості і страху, прочитати їх по-новому і встановити істину, хоч би якою гіркою і неприємною вона була. Просто міф про миролюбного Сталіна, який за надто довірився віроломному Гітлеру, перекинули на партію, що відбила фашистську агресію і перемогла. Ніби без неї, без партії наш народ або завоювали б гітлерівців, або ж усі, без винятку, здалися в полон чи розбіглися зі своєї землі по світу.

Зізнаюся перед вами, як перед Господом: навіть прочитавши багато документальних книжок, виданих за рубежем українцями та росіянами, далеко нерядовими учасниками війни, об'єктивними науковцями та істориками, під натиском їхніх неспростованих аргументів і фактів, схилившись розумом до більш точної назви "Друга світова війна" — я б все одно не осмілювся посягнути на цей міф, зведений до святощів пам'яті старшого покоління. Не наважисся. Побоявся, уявивши, який страшний гнів фронтовиків викликав би на свою голову.

Одначе це вже зроблено. Нашим земляком, радянським розвідником Віктором Суворовим та багатьма чесними військовими істориками. Суворов першим пішов на це міне поле історії. Він докопався до страшної правди про початок

війни, віддавши цьому багато років життя, перегорнувши всі доступні, не знищені Сталіним документи, вивчивши всі джерела, спогади маршалів і генералів. І насмілювся оприлюднити свої вбивчі для старших людей висновки.

Його праця "Криголам" вийшла книгою, яку за сьогоднішніх часів мало хто з вас прочитав, вона і дорога, і читається важко, бо насичена документами, цитатами, назвами армій, корпусів, військових округів, іменами вже забутих воєначальників, забутих різновидів зброї. Тому користуючись можливостями радіо і наявністю такої великої аудиторії, дозволю собі донести лише сутність цієї нової правди, яка радикально змінює нашу традиційну уяву про причини нападу гітлерівської Німеччини на Радянський Союз. Тому ні в чому мене не звинувачуйте, фронтовики. Ваш ратний подвиг від цієї правди не поменшає. Навпаки, він росте в очах майбутніх поколінь і в очах сучасників. Значно вище. І трагізм війни, і ваш незабутній подвиг. Він просто стане правдивим і зрозумілим. То більше сьогоднішні німці готові до покаяння. Не лише на словах. Через виплату боргів "остарбайтерам", які живуть на мізерну пенсію, вони доводять це. Отож, правда про війну лише зближить наші народи, бо вслід за Берлінською стіною падає ідеологічний міф про причини початку війни.

Не злітється на Віктора Суворова та істориків, а тим більше на мене. Краще порадійте, що правда перемогла ще за вашого життя, що ви її пізнали. І живіть з нею ще довго-довго.

Ті, хто з цієї правдою ще не знайомий, наберіться мужності, бо вона справді, як блискавка: Сталін продумано, заздалегідь, майже за три роки до нападу Гітлера, витрясаючи душу із країни та народу, готувався до війни, до захоплення всієї Європи. Готувався грамотно, педантично, за всіма найкращими приписами і методами ведення війни, за найновішою мілітарною технологією. Але до війни, передусім, проти Німеччини, війни загартівської, наступальної, війни на чужій території. І якби Гітлер не скомандував своїм військам перейти кордон вдосвіта двадцять другого червня сорок першого, то такий наказ віддав би Сталін своїм арміям буквально через кілька днів. І це була б, звичайно, не Велика Вітчизняна, а велика прогресивна війна "за визволення поневолених народів Європи від соціального та національного гніту." Про це знало лише найвужче оточення Сталіна, хоча здогадувалися сотні генералів, десятки тисяч старших, сотні тисяч молодших офіцерів та мільйони людей, які боялися в цьому зізнатися навіть собі. Знали про це точно, без здогадів, тільки Сталін, Молотов, Берія, нарком оборони Тимошенко, нарком державного контролю Мехліс, начальник генштабу Жуков. Гітлер просто змуснений був випередити Сталіна.

Не хочете вірити? Я розумію вас. Але ж ось лише деякі факти. Лише деякі. У Кремлі підписано пакт Ріббентропа-Молотова, Сталін і Гітлер розділили між собою східну Європу, розірвали надвоє Польщу і тепер появився спільний радянсько-німецький кордон. Країна, яка готується лише до захисту від єдиного можливого агресора, саме Німеччини, ніколи не допустить такої близькості. Адже досі між ними лежала нейтральна Польща, який німці, перед нападом на Союз, мусили оголосити війну, пройти її територію (а це щонайменше кілька днів), а тоді вже повнитися на радянському кордоні. Сталін вчинив саме так, бо готувався до своєї війни. Не оборонної, а наступальної.

Генерал Кривошеїн, відбувши з Гудеріаном спільний радянсько-фашистський парад у Бресті з на-

годи розтерзання Польщі, каже своїм підлеглим: **"С немцями ми заключили договор, но это ничего не значит. Сейчас самое распрекрасное время для окончательного решения всех мировых проблем"**. Це ще тридцять дев'ятий рік. Такий жарт тоді коштував голови, генерал про це знав краще за своїх підлеглих. У вересні тридцять дев'ятого СРСР оголосив себе нейтральною державою і... до червня сорок першого захопив території з населенням двадцять три мільйони людей, а всі його європейські сусіди стали жертвами радянської агресії. Радянські концтабори переповнені полоненими офіцерами європейських армій, найбільше — поляками. Що ж це за нейтральна країна, яка фактично вступила у другу світову війну з самого її початку і до червня сорок першого втратила у військо-

Україна і Білорусія, Прибалтика, Бесарабія, радянські кордони посунулися вперед на двісті-триста кілометрів. Готова тобі нова смуга забезпечення: болота, гори, бездоріжжя. І раптом тодішній начальник генштабу Мерецков наказує: "Ранее созданную полосу обеспечения на западных границах уничтожить, команды подрывников распустить, заряды снять, мины обезвредить, заграждения сравнять с землей. На новых землях полосу обеспечения не создавать. Основные силы Красной Армии вывести прямо к границам, не прикрывая эти силы никакой полосой обеспечения. Из глубины страны прямо к границе сосредоточить все стратегические запасы Красной Армии. Срочно начать гигантские работы по развитию аэродромной и дорожной сети в Западной Белоруссии и Западной Украине. Однопут-

забезпечення, яка мала б, за оборонного варіанту, бути малолюдною, але важкопрохідною для агресора (вмить злітають у повітря мости, дороги, греблі, мінні поля, пастки) чомусь заповнюється величезною кількістю новостворених армій, що прибувають із глибини країни, навіть із Сибіру. Чомусь прибувають на кордон і базуються в лісах величезні групи парашутистів-десантників, гірські частини, офіцери беруть собі в денщики-ад'ютанти солдатиків, які володіють німецькою мовою. Поблизу самого, тепер радянсько-німецького, кордону будуються аеродроми для дальньої авіації. Ремонтуються і будуються нові мости і дороги в прикордонній зоні. З усієї країни летять ешелони із новими рейками та з інженерними військами і розвантажуються на самому кордоні. Для чого? Авіація, десантники, тан-

БРЕХНЯ НА КРОВІ

ХТО Ж РОЗПОЧАВ ВІЙНУ?

вих операціях за кордоном сотні тисяч солдатів і офіцерів? Значно більше, як Німеччина. Сталін не приховував своїх стратегічних планів:

"Надо втянуть Европу в войну, оставаясь самому нейтральным, затем, когда противники истощат друг друга, бросить на чашу весов всю мощь Красной Армии". 19 серпня тридцять дев'ятого на закритому засіданні політбюро було схвалено саме такий план. Із уточненням: армія швидко завойовує території, а частини НКВД услід за нею здійснюють своїми карательськими методами "советізацію" населення. Якими саме методами — запитайте у західних українців.

Та це політичний аспект. А ось військова конкретика, якій заперечити неможливо. Навіть курсант військового училища знає азбучне правило: армія, яка готується до оборони, ніколи не розташовує свої головні сили на кордоні, а відтягує їх у глибину країни, вибудовує багато ешелоновану оборону. Інакше армія приречена на блискавичний розгром. На кордонах створюється лише спеціальна смуга забезпечення із мінними полями, пастками, загородами, замінованими мостами, тунелями, дорогами. Якщо армія готується лише до оборони, на кордоні ніколи не скупчуються головні війська, вони зосереджені лише спеціально в глибині території, щоб там розгромити агресора. Це аксіома оборонної стратегії.

А що ж відбувається з Червоною Армією, держава якої оголосила себе нейтральною? До початку Другої світової війни армія мала і смугу забезпечення, і лінію оборони. Причому потужну, грамотну — дармовою солдатської та невідільницької сили не бракувало.

А тут ще прирізано нових територій на західних кордонах: західні

ные дороги превратит в двухпутные. Повсеместно повысит пропускную способность дорог, строит новые дороги прямо к германским границам".

Скажіть мені, фронтовики, ви ж знаєте тодішні і сталінські, і армійські порядки. Якби це не була вказівка Сталіна (тобто — державна політика), чи дописав би до кінця своє, вважайте, зрадницьке розпорядження Марецков? Він би не дописав і першого речення. Уявляєте собі: начальник Генерального штабу армії, яка проголосила оборонну доктрину, доценту руйнує всі, вже готові, оборонні укріплення і на оголений, незахищений кордон вводить свої основні військові сили, тобто — підставляє Червону армію під розгром, робить її звичайною мішенню, а фактично здає її агресорові. Міг би він дозволити собі таку авантюру самодіяльності у будь-якій країні, а тим більше в СРСР, де суспільство і армія перенасичені "особистими", стукачами, донощиками, інформаторами, де все пронизано підозрою і вишукуванням "ворогів народу"? Отже, він виконував політичну волю самого Сталіна.

Мерецкова за це не розстріляли, не закинули до концтабору, лише через тривалий час мирно, без галасу, перевели на іншу посаду. І знаєте за що? За те, що він повільно виконував свій же наказ по знищенню смуги забезпечення і виведенню армії на лінію кордону.

У лютому сорок першого Мерецкова замінили на цій посаді Жуков. Цей талановитий військовий стратег і водночас жорстокий, аморальний сталінський сатрап, перемогти якого здобувалися за рахунок величезної кількості пролитої крові своїх солдатів, лише виконував наказ Мерецкова. Виконував із крутим розмахом і "русской удалью".

Нова, вже розширена за рахунок завойованих територій, смуга

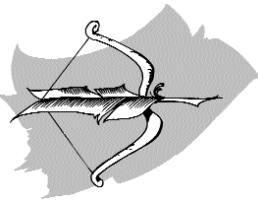
ки, піхота ввірвуться на чужу територію, а за ними прокладатиметься замість вузької європейської — радянська залізнична колія.

Звичайно, через короткий час все це перетвориться на нечувані подарунки Гітлеру, бо літаки будуть знищені на аеродромах, танки — на залізничних платформах, колосальна кількість боєприпасів — у коморах, наші вояки потраплять у полон, а радянськими рейками німці вистелятимуть собі шлях на Москву.

Аналогічна картина відбувалася і на півдні, де з території Одещини і Бессарабії готувалася операція по захопленню Румунії як головного постачальника пального для німецької армії. Радянські ескадри готувалися по Дунаю швидко дістатися до самого серця Європи, щоб швидко ошасливити її соціалізмом. Ви, мабуть, помітили, що наша з вами Україна, тоді мовчазна, розтерзана голодомором і репресіями колонія, була головним плацдармом цієї страшної сталінської авантюри по завоюванню і "советізації" всієї Європи. Саме Україна.

Продовжую підтверджувати фактами цю страшну правду. Упродовж тридцяти років всі старі західні кордони Союзу густо обкладені, захищені тринадцятьма укріпленими районами. Аж тринадцятьма. І кожен за вогневою потужністю рівний корпусові. Мільйони тонн бетону, підземні військові містечка, склади, електростанції, шпиталі, складна система тунелів. Кожен такий укріпрайон міг самостійно вести оборонні бої і бути неприступним дуже тривалий час. Мій батько рядовим солдатиком служив саме в такій частині, часто розповідав мені про ці підземні військові міста, які будували і солдати, і зеки.

Все це вже було збудовано в режимі майже стерильної секрет-

ності під пильним оком енкаведистів. Таку могутню західну лінію оборони, названу “Лінія Сталіна”, не могла здолати жодна армія світу. У тридцять восьмому ця лінія була додатково зміцнена важкими артилерійськими капонірами. Та появляється пакт Ріббентропа-Молотова і розпочинається Друга світова війна. Отже, треба зміцнювати свою оборону ще більше. Натомість укріпрайони чомусь розформовуються і знищуються.

Загарбавши Західну Білорусь, Прибалтику, Західну Україну, Буковину, Бессарабію, Сталін отримав нові прикордонні території, які надавали рідкісну можливість для створення ще могутнішої смуги забезпечення, прийнятої у військовій науці. Болота, гори, бездоріжжя, старі протрухлі мости. Лише замінуй це все, облаштуй пастки, загороди, греблі, прикордонники нехай пантрують кордон, а в разі нападу агресора — все заміноване злетить у повітря, ворог надовго зав’язне у смузі забезпечення. Основні захисні лінії розташовуються в глибині власної території, вони встигнуть гідно зустріти нападника і розгромити його. Так веліла тодішня мілітарна наука і здоровий глузд.

Та Сталін після тридцять дев’ятого, після початку другої світової війни, в якій СРСР вже брав активну участь, отже, Сталін, разом з Гітлером був її співавтором, діє наперекір цій нормальній логіці. Тринадцять оборонних, наймогутніших у світі, вже збудованих, оснащених найновішою зброєю, укомплектованих вояками укріпрайонів, а насправді замаскованих підземних військових міст удовж старих західних кордонів за його вказівкою розформовуються. Бетоновані бастіони, споруджені солдатами і зекаами — знищуються, хоч донедавна ці укріпрайони іменувалися “Лінією Сталіна”.

Ось що пише про це наш земляк, один з найчесніших і найблагородніших генералів радянського часу, Петро Григоренко: “...Це злочин проти нашого народу. Багато мільярдів рублів (за моїми підрахунками, не менше 120) здер радянський уряд з народу, щоби спорудити вздовж всього західного кордону неприступні для ворога укріплення... І напередодні самої війни, навесні сорок першого року — загрозило могутні вибухи по всій 1200-кілометровій лінії укріплення. Могутні залізобетонні капоніри і напівкапоніри, багатоамбразурні вогневі точки, командні і спостережні пункти — десятки тисяч довгострокових оборонних споруд було піднято в повітря за особистим наказом Сталіна.”

Одночасно на самісінькому західному кордоні, тепер уже радянсько-німецькому, бо Польщу поділено, будуються аеродроми для дальньої авіації, формуються величезні групи десантників, парашутистів, гірські підрозділи. З усієї країни ешелони везуть нові рейки, щоб замінити вузьку європейську колію на широку, соціалістичну. Аж до Берліна. Бо розпочнеться не Велика Вітчизняна, а “велика прогресивна, сталінська війна по визволенню Європи з-під гніту буржуазії”, проти якої чомусь самі народи не повстають.

З півдня України, з Бессарабії готувався блискавичний наступ на Румунію, як головне джерело постачання пальним німецької армії. Радянські ескадри Дунаєм мали швидко проникнути в саме серце Європи і висадити там десанти. Ні про яку оборону не було і гадки. Лише сталінський наступ. Команда з Кремля, як підтверджують факти, мала пролунати 23-го червня сорок першого.

До речі, Гітлер діяв точнісінько так само, як Сталін. Лише він готував свою армію та її озброєння до війни у Західній Європі та Африці, далі — буде видно. Адже зі Сталі-

ним підписано мирну угоду про не-напад.

Не возз’єднання України з її західними землями планував кривавий Йосип, а лише вихід на безпосередній кордон із Німеччиною, готував плацдарм для наступу. Живі західняки йому навіть заважали, потрібна була лише стратегічна територія для блискавичного кидка на спину Гітлера, зайнятого війною у Франції. **Саме на цю “зайнятість” Гітлера був головний розрахунок.** Та наводжу інші факти про підготовку СРСР до окупації всієї Європи, передусім — Німеччини, яка мала стати “шістнадцятим гербом Союзу”.

У Гітлера було лише **4 000** парашутистів-десантників, у Сталіна — понад **1 000 000**. До того ж, у квітні 41-го Сталін створює в західних районах ще 5 повітрянодесантних корпусів. Для армії, яка готується лише оборонятися — це безумство. Куди буде десантуватися цей 1 000 000 людей, у тил ворога? У власні тили? І перший, і другий варіанти — абсурдні, божевільні.

Їх розміщують у лісах біля самого кордону, де на аеродромах, крім тисяч дальніх бомбардувальників, десантних літаків стоять майже 10 000 багатомісних планерів. Чому на кордоні, а не в глибині території? До речі, я лише тепер зрозумів ще одну причину української трагедії, голоду 33-го. Допомогли ці документи. Саме в той рік наступив сталінський парашутний психоз (вже тоді він готував десантників для майбутньої окупації чужих країн). Виметений до зернини український хліб пішов на закупівлю парашутної технології для шовкових комбінатів, парашутних фабрик та аероклубів. В оборонній війні парашутисти зайві.

У момент нападу Гітлера вся військово-морська база Лієпаї була буквально забита радянськими підводними човнами та морськими піхотинцями. Поруч з німецьким кордоном. В останній день миру Чорноморський флот проводив грандіозні навчання, де відпрацьовувалася тактика наступу на чужі території.

За вказівкою Сталіна швидко формуються нові радянські армії. Не армії прикриття для оборонної війни, а армії вторгнення та надударні армії. Одна лісія Дев’ята надударна армія має 3 341 танк, шість корпусів (у тому числі й механізовані, і кавалерійські, 17 дивізій (танкових, авіаційних, моторизованих, стрілецьких). **Кількість танків лише у Дев’ятій надударній армії — це майже всі танки Вермахту, але за якістю — кращі.** Саме ця Дев’ята армія мала стати сталінським ключем до європейської брами, тобто — до завоювання всієї Європи. Вона чекала команди на румунському кордоні, щоб перерізати основну паливну вену Німеччини. Отоді Червона Армія може вриватися на німецьку територію. Літаки, десантники, танки, моторизовані частини, піхота, кораблі і підводні човни зненацька підімнуть під себе Німеччину, яка без румунського пального й оргнизується не встигне. Позаду йтиме другий ешелон “зачистки”, а за ними війська НКВД проводитимуть звичну для них “советизацію” під дулом автомата.

Потоки таємно створюваних у глибині країни армій крізь темряву ночей, добре замасковані, зі сходу, півночі і півдня летять на захід, до самого кордону. Прикордонники та інженерні війська під наглядом енкаведистів знімають всі перешкоди у смузі прикриття, розмінують останні прикордонні метри, знімають дротяні загорожі, зводять нові прикордонні мости, які пропускати будуть на захід радянські Т-34, важкі гармати і вантажівки. Всі ліси Західної України, Білорусії та Прибалтики кишать військами, що прибули з усіх закутків Союзу.

5-го травня 41-го року Сталін розігрує політичний спектакль, бо приховати підготовку до нападу на

Німеччину вже неможливо. Про це волає тодішня світова преса. У переповненій командирами Червоної Армії кремлівській залі він виголошує нібито цілком секретну промову, знаючи, що інформація обов’язково просочиться на захід. Він зумисне повідомляє, що війна СРСР проти Німеччини **таки готується, але розпочнеться вона аж у сорок другим.** Він хотів одурити Гітлера. Не вдалося. Знаючи про плани свого “союзника” — півроку тому Гітлер віддав наказ готувати “План Барбаросса”.

А тим часом формуються все нові й нові дивізії, вони укомплектовуються навіть із зеків, яких не встигають обмундирувати (так звані “чорні дивізії”). 16-та армія, якою командував вчорашній в’язень Рокосовський, в основному складалася із зеків. Майже всі військові округи СРСР спорожніли, всі запаси пального, харчів, техніки, снаряди, набої — все вивозилося на західний кордон. У казармах гуляє вітер, а полки, дивізії, цілі армії вже ховаються у прикордонних лісах просто неба. Врахуйте відстань з далекого Сходу, з далекої півночі, врахуйте масштаби тодішньої країни — і теж матимете відповідь про причини найтрагічніших днів, місяців, першого року війни.

Величезна кількість радянських вояків зустріли війну у вагонах-товарняках, без штабів і старших офіцерів. Їхні ешелони, як і ешелони з паливом та озброєнням, танками і машинами потрапили вже під перші фашистські бомби.

13-те червня сорок першого зафіксовано в світовій військовій історії, як найбільше переміщення військ. Воно відбулося в Радянському Союзі. Ось як підтверджує це генерал Штеменко: **“Ешелони с войсками идут на запад и юго-запад сплошным потоком. Сложность и переменчивость обстановки нередко вынуждала прекращать выгрузку и направлять эшелоны на какую-то новую станцию. Случалось, что командование и штаб дивизии выгружались в одном месте, а полки в другом, даже в нескольких местах на значительном удалении.”** А ось свідчення генерала Кльоміна: **“В начале июня на дорогах находилось 47 000 вагонов с воинскими грузами”.** Це за того, що в першому стратегічному ешелоні військ, на кордоні і поблизу нього вже стояли, готові до наступу, **170** танкових, моторизованих, стрілецьких і кавалерійських дивізій. **56** із них стояли на самому кордоні. Не кваптеся, це ще не все. **114** інших дивізій першого стратегічного ешелону чекали наказу поблизу або на території західних прикордонних округів. **284** дивізії лише першого стратегічного, тобто наступального, ешелону за кілька днів до нападу Гітлера, були готові до саме атакуючої, а не до оборонної війни. Все це підтверджено документами і свідченнями учасників подій. А ще ж було створено другий і третій, теж не оборонні, а наступальні ешелони, щоб здійснити сталінську “світову революцію”.

Ось генерал Телегін: “Поскольку предполагалось, что война будет вестись на территории противника... склады с мобилизационными запасами вооружения, имущества, боеприпасов были передислоцированы в приграничные военные округа”.

Всі військові підрозділи мали секретний пакет, який відкривався лише в разі початку війни або ж вказівки вищого командування. Коли гітлерівці перейшли радянський кордон і зненацька заскочили війська, які самі готувалися до агресії — червоні командири відкрили секретні пакети: там був наказ та інструкція про наступ. Про оборону — ні слова. До речі, дехто з командирів діяв саме згідно цього припису. Потім комуністичні ідеологи називатимуть це безглуздя героїзмом.

Наприклад, 24-го червня на румунському кордоні, в районі Кілії прикордонні катери висадили наступальний десант, який став відкритою мішенню для німців.

Гітлер був менше готовий до нападу на Союз, ніж Сталін до нападу на Німеччину та її сателітів. У Сталіна, як підтверджують документи, було в кілька разів більше літаків і танків, гармат і солдатів. Однак все це було призначено лише для наступальних дій, для блискавичної агресії. Переконавшись у цьому, фюрер вдарив першим.

22 червня о 3-ій годині п’ятнадцять хвилин німці розпочали артилерійську підготовку, а о 4-ій 45 — танки Гудеріана форсували Західний Буг, що був кордоном.

О 4-ій годині ранку того ж дня посол Німеччини в Союзі граф Шуленбург у супроводі свого радника Хільгера востаннє ввійшли до кабінету Молотова. Посол спокійно виклав зміст телеграми, що надійшла йому з Берліна. Зміст її був по-німецькому точний і педантичний: скупчення військ і бойової техніки на кордоні набрало недопустимих, агресивних розмірів. Німецький уряд **вимушений** вдатися до контрзаходів. **“На хвилину запала мертва тиша.** —згадує Хільгер. **Потім він запитав: “Це — оголошення війни?” Шуленбург мовчки звів руки до неба...”**

Велетенська кількість швидкісних танків, які могли скинути гусениці і на колесах розвивати швидкість до ста кілометрів на європейських (не наших) дорогах, величезна кількість літаків і планерів на прикордонних аеродромах, скупчення ударних наступальних армій, бойової техніки, запаси пального і продовольства, боеприпасів і реюків, за відсутності оборонних укріплень і смуг забезпечення — все це вмить стало просто безпомічною мішенню для агресора. Німецькі бомбардувальники розстріляли радянські літаки, які не встигли піднятися в повітря, танки, які стояли на залізничних платформах, не розвантажені ешелони з боеприпасами і солдатами, які (так свідчать факти) двадцять третього червня, через день мали атакувати Німеччину. Мільйони радянських воїнів потрапили в огненне пекло вибухів своїх же боеприпасів.

Хіба їх можна в чомусь звинувачувати? У тому, що вони безладно відступали, втративши свої штаби і набої, що вони здавалися в полон чи блукали в лісах, не розуміючи, де їх тил, а де передова? Ні Тимошенко, ні Жукова, ні Берію, які керували знищенням оборонної лінії, смуги забезпечення, які підставили під фашистський удар всю Червону Армію — Сталін не лише не розстріляв, а й не змістив із посади. Ви ж розумієте, чому?

А фашистські підрозділи легко врзалися в територію Союзу, майже не зустрічаючи організованого військового опору, швидко захопили Білорусію та Україну і наблизилися до самої Москви. Чому це сталося — ви вже знаєте. Хто в цьому винен — знаєте також.

Так, через п’ять довгих кривавих років, коли поляжуть у самотніх та братських могилах сорок мільйонів радянських воїнів, ще п’ять мільйонів загинуть у концтаборах, резерваціях полонених, на каторжних роботах у Німеччині, коли будуть спалені й поруйновані наші міста і села — над Рейхстагом замайорить переможний прапор.

Навіть цей кульмінаційний, знаковий епізод другої світової війни — установлення прапора над Рейхстагом — сталінська система теж затуманила брехнею і фальсифікацією. Кілька поколінь знали, що переможну крапку у війні поставили росіянин Єгоров і... земляк Сталіна Кантарія. Розвіємо і цей туманний міф.

Батальйоном, у якому служили Кантарія та Єгоров, командував капітан Неустроєв. У своїх спогадах він стверджує, що ні Єгоров, ні Кан-

тарія ніякого подвигу не вчинили. Коли вони з’явилися у рейхстазі, той уже був обвішаний радянськими прапорами, як новорічна ялинка іграшками.

Ось що пише Неустроєв: “Близько 12 години ночі (час берлінський) в Рейхстаг прийшов полковник Зінченко...”

— Капітане Неустроєв, відповідайте!

Полковника цікавив прапор. Я спробував йому пояснити, що прапорів багато... Прапор П’ятицького встановив Петро Щербина на колоні парадного в’їзду, прапор роти Ярунок наказав виставити у вікні, що виходить на королівську площу. Прапор третьої роти... Коротше, я доповів, що прапорці ротні, взводні та навіть окремих відділень встановлені у розташуванні їхніх позицій.

— Не те ти кажеш, товаришу комбате — різко обізвав мене Зінченко. — Я запитую, де прапор Військової Ради армії під номером п’ять?...

Стали з’ясовувати, розпитувати, виявилось, що прапор залишився у штабі полку, в “будинку Гітлера”...

А далі, розповідає Неустроєв, була просто гра: прапор, зображення якого обійде всю планету, притомом привезуть зі штабу на околиці Берліна, капітан покличе двох бійців, які потраплять йому на очі — Єгорова та Кантарію. Вручить їм прапор і накаже: виберіться на дах і закріпіть там.

Однак, розвідники заблукали в густій темряві. Тоді Неустроєв вирішив посилити групу і наказав українцеві, заступникові командира батальйону лейтенантові Бересту очолити операцію, довести її до кінця.

Веселий бравий українець із лейтенантськими погонами доволі швидко і легко виконав наказ. Прапор Військової ради армії (чомусь під № 5, чому не № 1?) затріпотів у нічному берлінському небі над Рейхстагом серед сотень, встановлених тут раніше. Розвідники швидко спустилися донизу, відрпортували капітанові Неустроєву. Вони й гадки не мали, що здійснили щось виняткове, героїчне. Натомлені пішли спати.

Та в радянську історію війни ввійшли тільки росіянин Єгоров та грузин Кантарія. Про українця чомусь “забули”. Зафіксовано лише одну примітивну причину — Берест був загонистим і гострим на язик. То нехай хоч його внуки і правнуки знають правду!.

А далі... У звуках фанфар та салютів забудеться чорний і пекельний сорок перший, а коли про нього згадають, то все сплинуть на “віроломну фашистську агресію”, до якої, мовляв, не були готові мирні радянські воїни. Так, не були готові, але хіба є в цьому їхня вина, коли армія лише виконувала волю свого комуністичного імператора-авантюриста? Якою була ця воля — ви вже знаєте.

Переміг, звичайно, народ. Терплячістю, кров’ю, відвагою. За нього Сталін підніме келих вина, правда, лише за великий російський. Про інші (і про свій грузинський) навіть не згадає. Правда, через короткий час він забуде і про російський. Вся велич Перемоги і східна Серопа дістануться йому, решта — його партії, ще трішки — кільком маршалам і генералам. А народові — залишаться невеликої рани душі і тіла, відвісто дружин і сірितिство дітей, землянки замість хат і шлея у плузі поруч з худюю коровою. А нам, українцям, дістануться ще й голод сорок сьомого, братовбивча громадянська війна в Західній Україні, депортація майже трети її населення, операція “Вісла”, вербування української молоді на будови в інші республіки, де вона буде повністю зрусіфікована, рабська робота в колоєсах, на шахтах, заводах. І, звісно ж, за-гнала боротьба з “українським

ЗА КАРПАТСЬКИМ ХРЕБТОМ

Перш ніж вирушати в дорогу, завжди маю начитатися про той чи інший регіон України. Відтак зрозумілішими стають реалії, а історія, яку так викривлено подавали в середній школі, та й у ВНЗ, — а часи “моїх університетів” були болотяно-застійні — обростає живою конкретикою. Без історичного тла не обійтися.

Специфічне географічне положення визначало історію краю. Закарпаття, коли говорити про сучасні кордони, межує зі Словаччиною, Польщею, Угорщиною та Румунією. Упродовж тривалого часу воно входило переважно до складу Угорщини. Мадярські племена, наприкінці IX ст. рухаючись з Уралу до території, яку вони пізніше назвуть “набуттям батьківщини”, згодом стали своєрідним клином поміж східними, західними та південними слов'янами.

Закарпаття — історичний полігон драматичного схрещування різноманітних політичних та культурних впливів. У X—XI століттях воно входило до складу Київської Русі. Згодом край називався по-різному: “Угорська Русь”, “Угорська Україна” (угорські феодали в XI ст. підкорили спочатку південну його частину, а в XII ст. загарбали всю територію), “Підкарпатська Русь” — коли 1919 року став частиною Чехо-Словаччини. Межі Закарпаття зазнавали змін упродовж віків, і належачи згаданим державним утворенням, і перебуваючи під турками чи Австрією. З 22 січня 1946 р. Закарпаття — у складі УРСР. Ця “різновекторність” (коли не “розп'ятість”) історії Закарпаття, як на мене, досі дається взнаки. До того ж, із постановом незалежної України активізувалися певні політичні сили, які роздують ідею відродженості так званих русинів. Втім, коли народ сам остаточно не може визначитися, то завжди знайдуться ті, що підкинуть чи ідею москвофільства, чи австрофільства — так уже було в історії Закарпаття. І ще один штрих принагідно: хоч як свого часу потерпали угорці від австрійських Габсбургів, та, ставши від 1867 року частиною імперії під назвою Австро-Угорщина, мадяри відкидають навіть натяки українців на задоволення національно-етнічних потреб. Дійшло до того, що й у греко-католицьких церковних школах викладали тільки угорською. Власне, замадяризоване було все шкільництво. Щодо політики Чехо-Словаччини під час президентства Т. Масарика — трішки інша річ. Політико-культурний розвиток Закарпаття 1920—39 рр. відбувався між чехо-словацьким централізмом та місцевим автономізмом. Але було проведено низку заходів, які суперечили прагненню закарпатських українців до самоуправного життя. Істинно: “В своїй хаті — своя правда”...

З історичного погляду, український елемент був меншістю серед феодальної верстви. Щоправда, свого часу Мукачівська доміна була

надана почергово двом зятям угорського короля Бели IV: кн. Ростиславу Михайловичу (чернігівському) та кн. Леву Даниловичу (галицькому). Цікаво, що власником Мукачівської-таки домінії згодом став князь Ф. Корятювич (Коріятювич) із литовсько-українського роду, що переселився в ці краї з Поділля. Добре, що в Ужгороді є площа Корятювича, а в Мукачівському замку, який саме він побудував з каменя, йому поставлено пам'ятника. Говорячи ж загалом про автохтонне українське населення, то воно чи не завжди перебувало в статусі підневільної кріпацької маси.

Незважаючи на політичну відокремленість Закарпаття, його зв'язок з іншими українськими землями був досить тісним. Тут чинили богослужбу за книгами київського чи львівського друку. Тут у добу бароко також поширювалися учительні євангелія, легенди та апокрифи, з'являлися місцеві літописні записки. До речі, найперша українська пісня про Штефана-воеводу записана саме на Закарпатті й поміщена у “Чеській граматиці” Яна Благослава.

Наприкінці XVIII і на поч. XIX ст. на Закарпатті сформувалися значні інтелектуальні сили, що здобули освіту в закордонних університетах. Та, на жаль, вони не знайшли застосування на власній землі — переїхали на Галичину та в Росію: П. Лодій, І. Земанчик, І. Орлай, Ю. Гуца-Венелін, К. Павлович та ін. Під цю пору в письмоченні, що відійшло од народної мови, запанувала церковнослов'янщина, тобто, фактично староболгарська мова. З XIX ст. з'являють про себе “пробудитель” О. Духнович, енергійний політик і публіцист А. Добрянський. А далі з наростанням угорського націоналізму серед закарпатської інтелігенції все помітнішою стає орієнтація або на мадярство, або на москвофільство. Виникло й поширювалося так зване “язичіє” — мішанина російської, церковнослов'янської та народної мов. Саме москвофільство поглиблювало прірву між інтелігенцією й селянством і аж ніяк не перешкоджало угорським впливам.

Перед Першою світовою війною посилюлися угорський тиск і нова хвиля москвофільської пропаганди. Та водночас виникла народовецька (національно-українська) течія. Саме вона за умов чехо-словацького режиму спричинилася до національного відродження. Видатним діячем тієї пори був Августин Волошин, автор “Граматики малоруської мови”, що також уклав ряд підручників, календарів, освітніх видань для народу. Пізніше, 26 жовтня 1938 р., за чехів, саме А. Волошин став головою автономного українського уряду. Коли столицю краю було перенесено до Хусту, з великим піднесенням розпочалося будівництво національного життя. 15 березня 1939 р. зібрався Сойм Карпатської України, який проголосив незалежність країни, прийняв конституцію та обрав президентом Карпато-Української Республіки А. Волошина. Та незабаром, одночасно з окупацією Чехії та Моравії, Гітлер доручив хортистському урядові Угорщини окупувати Закарпаття. Ця окупація вилилася в терор і репресії проти діячів українського руху. Тому прихід радянських військ на Закарпаття восени 1944 р. більшість населення сприйняло як визволення...

Ужгород повертається до себе — до Європи. Передусім це помітно за зовнішніми ознаками: незліченними вуличними кав'ярнями, акуратними клумбами з яскравими квітами, крамничками на кожному кроці. Стосовно ж культури сьогодення та історичної пам'яті... Звісно, приємно, що меморіальними дошками увічнено події: 60-річчя Карпатської

України (до речі, за участі Закарпатського об'єднання ВУТ Просвіта ім. Т. Шевченка), 75-річчя заснування на Закарпатті Товариства “Просвіта”, ad memoiam А. Волошина і недавно беатифікованого єпископа-мученика Т. Ромжі (вбитий за радянського режиму 1947 р.). Та ось штрихи “з природи”: біля старої споруди, де на боковій стіні — герб Ужгорода з виноградною лозою, запитує двох міліціонерів, які тут-таки стоять, що ж це за будинок. Розводять руками. Повертаю за ріг — на фасаді дата: 1668 і теперішній напис — “Ужгородський комерційний технікум”. Дивовижна нецікавість. Інше: надбукву клуб-кафе “Червона калина” при Народному домі товариства “Просвіта”. Заходжу. Затишно. На стінах — портрети діячів національно-визвольного руху. Чемна компанія (неділя ж) за столом затишує народну пісню. Упевнююся: я дома, у своїй Україні. Супротивне: з десяток людей перепитала, чи далеко до Горян, як туди дістатися — а вони й не чули про це диво. Не могла поїхати з міста, не побачивши знаменитої Горянської ротонди: вона — діюча, з XIII—XV століть, зі збереженими фресками тих часів! Утім, коли таки дійшла до цього колишнього села, що стало вже частиною Ужгорода, була ошчасливлена: і розповідями бабусь про реставрацію церкви (а я ж її пам'ятаю занехаяною на початку 80-х), і тим, що дзвонар відчинив двері храму і показав мені лики, які світили з XIII у XXI століття... Десь далеко лишлася так звана цивілізація: тут, біля Горянської ротонди з вузькими готичними вікнами, вийнуло вічність — доторкнулася її на якусь мить.

На вулицях Ужгорода чула різні мови: й українську, й угорську, й румунську, й російську. Закарбовані тут імена й Шевченка, й Петефі, й Ференца Ракоці, є навіть вулиця Другетів — магнатів італійського походження, що колись упродовж 350 років володіли Ужгородом. А протягом усієї мандриючи краєм вразило мене те, що скрізь, де залишилася пам'ятка, пов'язана з угорською історією, — там вінок із квітів та обов'язково стрічка з кольорами національного прапора. Чи це садіба на Ужгородській Радванці, чи палац графа Перені у Виноградівському, що був страчений за участь в угорській революції, чи пам'ятник Петефі — скрізь слід дбайливої патріотичної руки. Втім, шкода, що українські угорці так погано володіють українською. Виявляється, в радянські роки в школах вони вчили тільки рідну мову та обов'язково російську.

Автостанція в Мукачевому — стара й не поновлена. Написи: “Касы”, “Выход на перрон”. Щоправда, й в Ужгороді я таки записала на пам'ять адміністрації одноїменного готелю: давно час виписувати квитанції державною мовою. А на трасі Ужгород—Мукачеве ріжуть око зросійщені назви населених пунктів: Знацьово, Червеньово, Рокосово, та й — Мукачево. Навіть тут не можемо навести ладу.

Поправляю заплічник: уперед — до знаменитого замку “Паланок”. Це він вирізьблювався дивовижним силуетом на крутезній горі, щойно під'їжджала до міста. І ось я тут. Документи свідчать: ця фортифікаційна споруда будувалася кілька століть. Ще в VII ст. тут стояв дерев'яний замок слов'янських племен білих хорватів. Неодноразово він спалювався, руйнувався і знову відроджувався. А вже замок із кам'яної вибудував задуваний Ф. Корятювич. Оборонні споруди — як воєнно-архітектурний комплекс — удосконалюють пізніше князі Трансильванської династії Ракоці й австрійські імператори Габсбурги. Цей замок вважався найнепрístupнішим, найгірнішим у Центральній Європі.

З кінця XVIII ст. замок-фортецю перетворюють на в'язницю для політичних засланців. Тут у неволі перебували патріот Греції О. Іпсіланті, російський анархіст М. Бакунін, чеський композитор І. Ружічка — за 110 років існування “всеевропейської” в'язниці страждало близько 20 тисяч душ.

З 1993 р. тут — мукачівський історичний музей, представлені етнографічна та історична експозиції. Є картинна галерея, музейні кімнати, присвячені Ш. Петефі та Ф. Ракоці, що очолює боротьбу угорців проти Габсбургів — Мукачівський замок був його “бойовим штабом”. І знову сліди “угорської присутності”: біля мармурової дошки, яка поводить до входу, що тут переходили від Наполеона угорську корону, і під пам'ятною таблицю на честь оборонців замку трансильванської княгині Ілони Зріні, — знову віночки з угорськими національними стрічками.

Робота над упорядкуванням та реставрацією триває. Та викликає занепокоєння те, що окремі башти вкриті не керамічною черепицею, а її синтетичним замінником. Тримати бодай натяк на автентичність...

Мукачеве також помітно реєв-ропейзується. Відчутне похвалення життя. Хіба що: вивчили б владці мову українську, а то з-за рогу вигулькує “Вул. І. Франко”. Втім, не минає й ста років, як навчимося по-українськи. Хіба — коли не постане суцільний “Суркістан”: так сумно по-жартував один немолодий угорець, із який розговорилися про “історію та сучасність”. Пам'ятник художникові Мункачі, який народився в Мукачевому, не мав до нашої розмови прямого стосунку. У нього — інші думи.

До 1946 р. це місто називалося Севлюш, потім — Виноградів. Але виникло воно ще в IX ст. навколо слов'янського замку-фортеці Каньковград. У середині XII ст. король Гейза понасаджував тут колонії фламандців та саксонців. (Де вони — розчинилися в українській крові?) Свого часу угорський магнат Перені 1399 р. збудував тут фортецю. А його нащадок, граф Жігмонт Перені, як згадувалося, був страчений за участь в угорській революції 1848—49 рр. Лишився по ньому чудовий палац — що тільки там не влаштували! Нині в кількох кімнатах — районний відділ освіти, та й той збирається вибиратися: стеля тече. Мила жінка, прибиральниця, яка показала мені приміщення, бідкалася: “Лишиться палац без нагляду — пропаде зовсім. А яка ж краса: коли увиходжу сюди — наче в інше життя потрапляю”. Все-таки, недбальці ми страшні: ніколи не було грошей зберегти те, що приваблювало б туристів, формувало почуття краси в нащадків. Оригінальної форми башти, колись покриті дерев'яним ґонтом, абиляк перекриті... толем. Так само занедбаний прекрасний парк: старезні липи з напливами на корі, каштани. Вигулькує раптом погруддя “буревісника революції”, Горького: що він тут стереже?

Приємно, що у Виноградівському подбали про меморіальні дошки: пам'яті Анни Рогач — соратниці Олени Теліги, страченої фашистами разом із нею в Бабиному Яру лютого 1942 року; випускників української гімназії, що загинули від рук угорських хортистів-фашистів; євреїв із Виноградівського гетто, жертв “коричневої чуми”. Ні, такі не даремне людська цивілізація вигадала ці “кам'яні сторінки історії”. Хтось задумався, йдучи попри них, інший — ковзне байдужим оком.

Видно, що по-різному живуть люди. Хтось подався на заробітки за кордон, хтось (розповідав мені авторитетно один місцевий чоловік)

спродує в Угорщині роздобути правдами й неправдами солярку та бензин. За недавніх часів тут працювали два потужних консервних заводи — довозили робітників навіть із докопишніх сіл. А нині — не знайшлося підприємливих людей, як братишведи, що на Херсонщині заснували фірму “Чумак”. І з'явилося чимало робочих місць, і високоякісна продукція. Ознаки нового життя — маленькі крамнички на кожному кроці. Де тут стільки покупців? “Мо-да” по всьому Закарпаттю: гастрономічні магазинчики називати “ABC”, латинкою себто. Проїжджаєш Хуст, Буштинку, Тячів, Тересву, Солотвине — кругом ці “ABC”. Запам'яталося містечко Діброва — якесь напрочуд охайне, з добротною будівельною. А загалом кажучи, де не буваєш, — передусім упадають у вічі чи податкова інспекція, чи відділення банку. Відгадайте, як саме вирізняються? Теж — ознака нашого часу?

Поза маршрутом рейсового автобуса, в якому перебувала авторка цього матеріалу, лишилися постраждалі від повені села — голов-но Виноградівського, Тячівського та Рахівського районів. Трагічні наслідки колись, за радянщини, “планового”, а нині “вільного економічного” господарювання в краї. Не забуду, як у 60-тих у батьківський дім на Київщині прибилися біженці із Закарпаття. Жінки просилися переночувати, їх, звісно, прийняли. А я, дитина, не могла заснути, уявляючи, яке горе — позбутися своєї домівки... Карпатські ліси, “легені Європи”, понищені, як і душі людей...

Тим часом доїжджаємо до Рахова. Велика насолода — прислухатися до мови місцевих мешканців (хоч, може, це й не зовсім поштиво...) Ось як гарно сказала моя сусідка своєї маленькій донечці: “А що ти чиниш?” Родина румунів розмовляє між собою то рідною мовою, то природною українською. Справді так: фраза однією, потім — іншою. Десь там, поряд, у Румунії — наші українці. Чи не забули вони своєї рідної мови? Втім, просвітяни з болем констатують: процес асиміляції українців-русинів у сусідній із Закарпаттям Румунії продовжується...

Нешироку шосейну стрічку то тут, то там досі ремонтують після повені. Очевидно, що давно змінився краєвид. З долини Тиси, де віддалік виднілися гори, а за автобусом бігли то виноградники, то кукурудзяні поля, піднімаєшся вище — в Карпати, вже до Чорної Тиси. Ще вище — Яблунецький перевал й інша область — сорагніці Олени Теліги, страченої фашистами разом із нею в Бабиному Яру лютого 1942 року; випускників української гімназії, що загинули від рук угорських хортистів-фашистів; євреїв із Виноградівського гетто, жертв “коричневої чуми”. Ні, такі не даремне людська цивілізація вигадала ці “кам'яні сторінки історії”. Хтось задумався, йдучи попри них, інший — ковзне байдужим оком.

Видно, що по-різному живуть люди. Хтось подався на заробітки за кордон, хтось (розповідав мені авторитетно один місцевий чоловік)

Людмила ТАРАН